

**HEYDƏR ƏLİYEV İRSİNİ ARAŞDIRMA
MƏRKƏZİ**

XOCALI - 1992

Bakı - 2014

"Xocalı-1992" kitabı 1992-ci ildə, erməni silahlı birləşmələri tərəfindən törədilmiş Xocalı soyqırımını qurbanlarının xatirəsinə ithaf olunmuşdur. Kitaba Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Xocalı soyqırımını haqqında fikirləri, insanlığa utanc gətirən bu hadisə barəsində məqalə və məlumat-soraq materialları daxil edilmişdir.

ISBN: 978-9952-485-22-6

4104020200

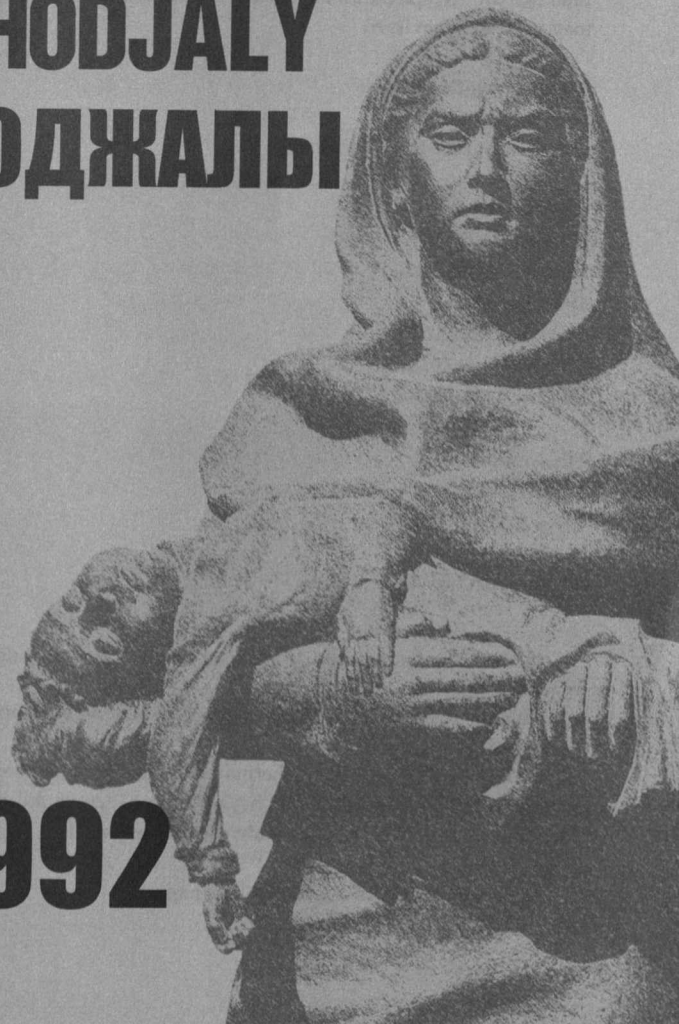
----- qrifli nəşr

036-2014

© Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi 2014

XOCALI KHODJALY KHODJALY ХОДЖАЛЫ

1992

“Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzinin nəşrləri” seriyasının məsləhətçisi:

Asəf NADİROV,
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü

Elmi məsləhətçi:

Elxan SÜLEYMANOV,
AVCİYA-nın prezidenti, Şamaxının millət vəkili,
AVRONEST Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvü

Yaradıcı heyətin rəhbəri:

Fuad BABAYEV,
siyasi elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Redaktorlar:

Gündüz NƏSİBOV
İrina MUXTAROVA

Dilçi-redaktor:

Mətanət BABAYEVA

Tərcümə koordinatoru:

Təmkın MƏMMƏDLİ

Dizaynerlər:

Faiq ƏLİYEV
Elviz İSMAYILOV

Səhifələmə:

Sevda AÇAYEVA

Kitabın hazırlanmasında AzərTAc-ın materiallarından istifadə edilmişdir.

Kitabın foto-blokunda AzərTAc-ın foto-materiallarından istifadə olunmuşdur.

Kitabın üz qabığında Bakı şəhərində Xocalı soyqırımını qurbanları şərəfinə ucaldılmış abidənin (2008, heykəltəraşlar Teymur, Aslan və Mahmud Rüstəmovlar) fraqmentindən istifadə edilmişdir.

Yenidən işlənmiş və əlavələr edilmiş nəşri.

*Məşum Xocalı soyqırımının
qurbanlarının xatirəsinə ithaf olunur*

Hörmətli oxucular!

Erməni silahlı birləşmələrinin Azərbaycanın ən qədim yaşayış məskənlərindən biri olan Xocalı şəhərində törətdikləri və dünyanı dəhşətə gətirən qətliamdan 22 il ötür.

22 il öncə - 26 fevral 1992-ci ildə Ermənistan silahlı qüvvələri, Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ ərazisindəki erməni silahlı dəstələri, keçmiş SSRI-nin Xankəndində yerləşən 366-cı motoatıcı alayının şəxsi heyətinin və ağır hərbi texnikasının bilavasitə iştirakı ilə Xocalı şəhərini zəbt edərək Azərbaycan xalqına qarşı soyqırımını siyasətini həyata keçirmişdir. Xocalının işğalı zamanı bir gecədə dinc əhəlidən 613 nəfər, o cümlədən 63 uşaq, 106 qadın, 70 qoca xüsusi amansızlıqla, işgəncələrlə öldürülmüş, insanların başları kəsilmiş, gözləri çıxarılmış, hamilə qadınların qarınları süngü ilə deşik-deşik edilmiş, meyitlər insanlığa ləkə gətirəcək bir şəkildə təhqir edilmişdir. Xocalı faciəsi öz miqyasına, mahiyyətinə görə tarixdə Xatın, Lidise, Sonqmi soyqırımları ilə bir sırada durur.

Peşəkar hərbi hissələr tərəfindən dinc vətəndaşlara qarşı həyata keçirilən bu cinayətkar əməliyyat zamanı insan haqlarına dair fundamental prinsip və qanunlar kobudcasına pozulmuş, heç bir xəbərdarlıq edilmədən gecə saatlarında şəhər blokadaya alınmış, əhəlinin çəkilməsi üçün yol verilməmiş, yaşlılar, xəstələr, qadınlar, uşaqlar daxil olmaqla mülki insanlar məhv edilmişdir.

Xocalı faciəsinin əsil mahiyyətini Azərbaycan xalqının ümummillə lideri Heydər Əliyev çox

dəqiq ifadə etmişdir: “Xocalı faciəsi iki yüz ildən çox müddətdə davakar erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı aparılan etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin qanlı səhifəsidir.” Soyqırımı qurbanlarını daim yad edən, şəhidlərin xatirəsini əziz tutan ümummilli liderin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi 1994-cü ildə Xocalı faciəsinə hüquqi qiymət vermiş, 1997-ci il fevralın 25-də “Xocalı soyqırımı qurbanlarının xatirəsinə sükut dəqiqəsi elan edilməsi haqqında” fərman imzalamışdır. Heydər Əliyev qətlə qətlə kəskin şəkildə pisləyərək bunu bəşəriyyətə qarşı ən ağır cinayət adlandırmışdır.

Məhz bu baxımdan hesab edirəm ki, Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzinin Xocalı soyqırımı haqqında kitab nəşr etdirməsi həm də simvolikdir.

Böyük Heydər Əliyev bu faciə haqqında həqiqətlərin dünyaya çatdırılmasına böyük önəm verirdi: “Bu gün Azərbaycan hökuməti və xalqı qarşısında Xocalı soyqırımı və bütövlükdə ermənilərin Dağlıq Qarabağda törətdikləri vəhşiliklər haqqında həqiqətləri olduğu kimi, bütün miqyası və dəhşətləri ilə dünya dövlətlərinə, parlamentlərinə, geniş ictimaiyyətə çatdırmaq, bütün bunların əsl soyqırımı aktı kimi tanınmasına nail olmaq vəzifəsi durur.”

Vurğulamaq lazımdır ki, bu istiqamətdə Heydər Əliyev Fondu iri miqyaslı layihələr həyata keçirir. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi ilə Fond tərəfindən Xocalı soyqırımı ilə bağlı müxtəlif

ədəbiyyat nəşr edilmişdir. Hər il dünyanın bir çox ölkələrində Fondun təşəbbüsü ilə bu hadisəyə həsr olunmuş tədbirlər keçirilir. Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən “Xocalıya ədalət” kampaniyası geniş vüsət almışdır. Bu barədə qarşınızdakı kitabda daha əhatəli məlumat verilmişdir.

Qeyd etmək istərdim ki, bu istiqamətdə əməli fəaliyyət göstərən təşkilatlardan biri də Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyasıdır.

Azərbaycanda Vətəndaş Cəmiyyətinin İnkişafına Yardım Assosiasiyası (AVCİYA) 2006-cı ildə Azərbaycan, rus, ingilis dillərində “Xocalı soyqırımı (sənədlər, faktlarda və xarici mətbuatda)” adlı kitab çap etdirmişdir.

2007-ci ildə isə AVCİYA “Xocalı soyqırımı: milyon imza, bir tələb” şüarı altında iri miqyaslı aksiya keçirmişdir. Aksiya nəticəsində Xocalı faciəsinin soyqırımı kimi tanınmasını tələb edən 1 milyon Azərbaycan vətəndaşının imzası toplanmışdır.

Xüsusi vurğulamaq lazımdır ki, bu imzalar sadəcə tələb deyil, Xocalı soyqırımının şahidi olmuş insanların tarix üçün canlı şəhadəti, mənəvi-siyasi və tarixi-hüquqi sənəddir. Məhz buna görə də bu imzalar toplu şəkildə Azərbaycanın və xarici ölkələrin bir çox nüfuzlu kitabxanalarına və arxivlərinə, eləcə də tarixi həqiqətin və ədalətin bərpası üçün böyük dövlətlərin parlamentlərinə təqdim olunmuş, eyni adlı kitab nəşr edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dünya dövlətlərinin Xocalı faciəsinə vaxtında siyasi-hüquqi qiymət verməmələri yeni faciələrə yol açır. Azərbaycanın nəzarətindən kənar işğal edilmiş ərazilərdə düşünülmüş təxribat və ya texnogen xarakterli qəzalar nəticəsində on minlərlə insanın həyatı təhlükəyə məruz qala bilər. Belə bir hadisənin Sərsəng su anbarında yaranmış vəziyyətlə bağlı baş vermə ehtimalı realdır.

Bunu nəzərə alaraq AVCİYA 2013-cü ildə böyük bir layihəyə start verib. Layihənin məqsədi Sərsəng su anbarının vəziyyəti, onun törədəcəyi humanitar fəlakət, bioloji və ekoloji böhran, həmçinin 23 il ərzində 6 rayonun iqtisadiyyatına dəyən ziyan barədə yalnız Azərbaycan cəmiyyətini deyil, eyni zamanda dünya ictimaiyyətini məlumatlandırmaq, beynəlxalq təşkilatlarda müvafiq sənədlərin qəbul edilməsinə nail olmaq, mümkün humanitar fəlakətin və ekoloji böhranın qarşısının alınması istiqamətində tədbirlər paketi hazırlamaqdan ibarətdir.

Azərbaycan üçün strateji əhəmiyyət kəsb edən Sərsəng su anbarı Ermənistanın işğalı altında qalmış ərazilərdə yerləşir. Sərsəng su anbarı 1976-cı ildə inşa olunmuşdur. Sərsəng su anbarı işğal altında olması səbəbindən texniki qurğular baxımsızlıqla üzləşmiş və hazırda qəzalılıq vəziyyətə düşmüşdür. Odur ki, bu su anbarının təbii fəlakət, texniki nasazlıq və ya əvvəlcədən düşünülmüş təxribat üzündən dağılması və nəticədə Azərbaycanın 7 rayonunun 400.000 nəfərlik əhəlisinin həyatının

ciddi təhlükə altında qalması ehtimalı böyükdür.

Çox təəssüf ki, çeşidli beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən, mötəbər Avropa təsisatları bu problemin həlli məsələsində izah olunmaz (bəlkə də izaholunan) mövqə nümayiş etdirirlər.

Halbuki bu kimi problemlərə, Xocalı soyqırımına və bütövlükdə Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü faktına obyektiv qiymət verilməsi və tarixi-hüquqi ədalətin bərpası gələcəkdə regionda baş verə biləcək digər fəlakətlərin qarşısında sipər ola bilərdi.

Hörmətli oxucular!

Qarşımızdakı bu kitabdan da göründüyü kimi, həm böyük dövlət adamı Heydər Əliyev, həm də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev öz çıxış və müraciətlərində dəfələrlə Xocalı soyqırımına qiymət vermiş, onu XX əsrin ən dəhşətli hadisəsi, insanlığa qarşı cinayət kimi səciyyələndirmişlər.

Kitabın Azərbaycan dili ilə yanaşı, ingilis, fransız və rus dillərində nəşr edilməsi də rəmzidir. Çünki bu xarici dillər Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin nizamlanması ilə bağlı yaradılmış ATƏT-in Minsk qrupunun həmsədrləri olan ölkələrin dövlət dilləridir. Bununla da kitabın yaradıcı heyəti həmin münaqişənin ən dramatik və qanlı hadisəsi barəsində gerçəkliyi növbəti dəfə diqqətə çatdırır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sözlərilə desək, "...Erməni şovinist millətçilərinin region-

da həyata keçirdikləri etnik separatizmin, başqa xalqlara qarşı nifrət və terror ideologiyasının dünyaya üçün təhlükəsi açılib göstərilməlidir. Bu, qəhrəman Xocalı şəhidlərinin ruhu qarşısında bizim vətəndaşlıq və insanlıq borcumuzdur.”

Ümidvaram ki, yüz il öncə, Osmanlı imperiyasında baş vermiş hadisələri təhrif edərək “eməni soyqırımı” kimi təqdim etməyə çalışanlar, təkrar nəşr etdirdiyimiz bu kitabla tanış olduqdan sonra, əsil soyqırımına məruz qalanlarla, soyqırımı törədənləri bir-birindən ayırd etmək imkanı qazanacaqlar.

Elxan Süleymanov,

AVCIYA-nın prezidenti, Şamaxının millət vəkili, AVRONEST Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin rəhbəri, Avropa Şurası Parlament Assambleyasında Azərbaycan nümayəndə heyətinin üzvü

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev Xocalı soyqırımı haqqında

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin MDB Dövlət Başçıları Şurasının iclasında bəyanatından – 24 dekabr 1993-cü il

...Dağlıq Qarabağ bölgəsində yaşayan və elə bir ehtiyatı olmayan 100 mindən bir qədər çox erməni 7 milyonluq əhalisi olan ölkəyə qarşı geniş miqyaslı hərbi əməliyyatlar apara və onun ərazisinin 20 faizini işğal edə bilməz. Respublikanın Dağlıq Qarabağ bölgəsinin 50 min azərbaycanlı əhalisinin hüquqlarını inkar etməyə cəhd göstərilir. Etnik təmizləmə nəticəsində onlar Şuşa, Xocalı, Xocavənd, Hadrut və Ağdərə rayonlarından tamamilə qovulmuşlar...

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımı qurbanlarının ailələrinə müraciətindən – 1 mart 1994-cü il

...26 fevral 1992-ci ildə Xocalı şəhərində dünyaya misli görünməyən dəhşətli bir vəhşiliyin şahidi oldu. Erməni hərbi quldurları aylarla tam mühasirədə saxlanan Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər. Köməksiz mülki əhali azğın bir amansızlıqla qətlə yetirildi. Südəmə körpələrə, əlsiz-ayaqsız qocalara, qadınlara, uşaqlara belə aman verilmədi. Bütövlükdə Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş Xocalı soyqırımı öz ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə bəşər tarixində tayı-bərabəri olma-

yan bir vəhşilik aktıdır. Bu soyqırımı eyni zamanda bütün bəşəriyyətə qarşı tarixi bir cinayətdir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının
üçüncü ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan
xalqına müraciətindən – 25 fevral 1995-ci il**

...Xaricdəki imperiyapərəst qüvvələrin dəstəyi ilə törədilən bu soyqırımı erməni qəsbkarlarının müstəqil Azərbaycan dövlətinə qarşı yeritdiyi məqsədyönlü təcavüz planının ən amansız həlqəsi, misli görünməmiş vəhşilik aktı, təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün insanlığa qarşı törədilmiş cinayət kimi XX əsrin tarixinə daxil olmuşdur. Günahsız dinc əhaliyə tutulmuş amansız divan, ağlasıqmaz qəddarlıq erməni irticasının və onun xaricdəki havadarlarının iç üzünü beynəlxalq ictimaiyyət qarşısında bütün çıpaqlığı ilə açıqladı...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının üçüncü
ildönümü ilə əlaqədar keçirilən mərasimdə
çıxışından – Təzəpir məscidi, 26 fevral 1995-ci il**

...Tarixdə insanın insana qarşı vəhşilik etməsi halları dəfələrlə qeyd olunub. Soyqırımı da dünyanın bir çox yerlərində baş veribdir. Azərbaycana qarşı Ermənistan qəsbkarları, təcavüzkarları tərəfindən edilən soyqırım bunların ən dəhşətlilərindən biridir. Uzun müddət, demək olar ki, XX əsr ərzində Azərbaycan xalqına, millətinə qarşı Ermənistan təcavüzkarları tərəfindən olunan soyqırımları xalqımıza böyük yaralar vurmuşdur. Onların arasında ən böyük,

ən ağır yaralardan biri Xocalı soyqırımıdır...

...Xocalı hadisələri bir də onu göstərdi ki, ermənilər Azərbaycanın təkcə torpaqlarına göz dikmək, ərazimizi qəsb etmək yox, xalqımıza qarşı soyqırımı törətmək kimi vəhşi bir yola düşmüşlər. Bu, Xocalı hadisələrində özünü açıq-aşkar büruzə verdi. O dəhşətli gecədə Azərbaycan xalqının ürəyinə bir süngü taxıldı. O süngü indiyədək bizi sızıldadır. Bu yara hələ sağalmayıb, bağlanmayıb, bu yara qəlbimizdə həmişə olacaqdır. Qeyd etdiyim kimi, gecə vaxtı dinc əhaliyə hücum etmək, uşağı, qadını, qocam, xəstəni vəhşicəsinə yerindəcə məhv etmək, öldürmək və onlara görünməmiş qəddarlıqla əzab-əziyyət vermək düşmənlərimizin nə qədər vəhşi olduğunu bir daha sübut edir...

...Xocalı soyqırımı, ermənilərin xalqımıza qarşı təcavüzü, vəhşiliyi, insana qarşı ən rəzil üsullardan istifadə etməsi bəşəriyyət tarixinə daxil olub və olacaqdır. O gecə, o günlər həlak olanlar, dünyadan gedənlər Azərbaycanın əziz vətəndaşlarıdır, onlar respublikamızın ərazi bütövlüyü yolunda qurban olublar, xalqımızın milli azadlıq yolunda apardığı mübarizənin qurbanlarıdır, şəhiddirlər. Onların faciəli surətdə həlak olması, şəhid olması Azərbaycan xalqının qəhrəmanlığının, mətanətinin, cəsaretinin nümayişidir...

...Xocalı faciəsi bizim dərdimizdir, kədərimiz, qədimimizdir. Ancaq eyni zamanda Azərbaycan xalqının əsrlər boyu keçdiyi mübarizə yolu, milli azadlıq yolu şanlı, uğurlu yoldur. Keçmişdə də bizim yolumuzda çətinliklər olub. Çətinliklər bu gün də var. Ancaq heç

bir şey Azərbaycan xalqının iradəsini sındırmayıb və sındırmayacaqdır. Biz belə hadisələrdən onu götürməliyə ki, daha da cəsur olmalıyıq, daha da mətin, daha da bir olmalıyıq. Dərk etməliyə ki, biz özümüz öz taleyimizin sahibi olduğumuz kimi, özümüz də öz taleyimizi, öz müstəqilliyimizi qorumalı, Allahın bizə buyurduğu yolla gedərək öz yolumuzu açmalı və bu yolla irəliləməliyik...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Yəhudi xalqının müsibəti günü münasibətilə Azərbaycanın yəhudi icmasına müraciətindən – 26 aprel 1995-ci il**

...1988-ci ildən başlayaraq erməni təcavüzkarlarının Azərbaycan xalqına qarşı yeritdiyi soyqırımı siyasəti, günahsız əhalimizin kütləvi qırğınları, zəbt olunmuş torpaqlarımızda misli görünməyən talanlar, vəhşiliklər, nəhayət, bütün dünyanı sarsıdan Xocalı faciəsi xalqımızın qəlbində sağalmaz yara kimi göynəməkdədir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının dördüncü ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – 24 fevral 1996-cı il**

...Xalqımıza qarşı yeridilmiş bu məqsədyönlü soyqırım siyasəti insanlıq və bəşəriyyət tarixində ağır bir cinayət kimi qalacaqdır. Əsrin ən böyük faciələrindən olan Xocalı soyqırımı erməni qəsbkarlarının vəhşiliklərini bütün dünyaya bir daha nümayiş etdirdi...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının dördüncü ildönümü ilə əlaqədar Xocalı sakinlərinin bir qrupu ilə görüşdə çıxışından – Prezident sarayı, 24 fevral 1996-cı il**

...Xocalı soyqırımı Ermənistan, ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilən ən dəhşətli soyqırımdır. Bu, bizim tariximizdə belə də həkk olmalıdır. Bu soyqırımının nə qədər vəhşiliklə edildiyini və nə qədər insaniyyətdənkənar bir hadisə olduğunu biz gərək daim xalqımıza anladaq, bütün xalqlara anladaq, dünya ictimaiyyətinə anladaq. Bu faciəni heç vaxt unutmaq olmaz. Və zaman keçdikcə, əksinə, bu faciəni biz dünyaya daha da kəskin göstərməliyik, xalqımıza göstərməliyik, gənc nəsillərə göstərməliyik, hamı bilsin ki, xalqımızın başına nə kimi faciə gəlibdir və eyni zamanda xalqımız öz azadlığı, öz Vətəni, öz torpağı uğrunda nə qədər qurbanlar verib, nə qədər qəhrəmanlıq nümunələri göstəribdir...

...Xocalı soyqırımı adi cinayət deyil. Xocalı soyqırımı gələcək nəsillərimizin xatirindən yüz il bundan sonra da çıxmamalıdır. Hər bir gələcək nəsil gərək bilsin ki, bizim millətimizə qarşı belə vəhşilik edilibdir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının beşinci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 25 fevral 1997-ci il**

...1992-ci il fevral ayının 26-da Ermənistan silah-

lı birləşmələri imperiyapərəst qüvvələrin bilavasitə iştirakı və havadarlığı ilə Azərbaycan xalqına qarşı növbəti qanlı təcavüzə əl ataraq tarixdə misli görünməmiş Xocalı soyqırımını törətdilər. Xocalı şəhərinin minlərlə əliyalın mülki əhalisi dişinədək müasir hərbi texnika ilə silahlanmış düşmənin qəfil və amansız hücumuna məruz qaldı. Yüzlərlə günahsız insan kütləvi şəkildə məhv edildi, qocalar, qadınlar, uşaqlar, hətta südəmər körpələr ən dəhşətli üsul və vasitələrlə qətlə yetirildilər, girov götürülərək insanlığa sığmayan həqarət və təhqirlərlə üzləşməli oldular...

...Xocalı soyqırımını erməni faşizminin iç üzünü bir daha açıb göstərməklə, təkcə Azərbaycan xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş tarixi cinayətdir və beynəlxalq hüquqa uyğun olaraq sivilizasiyalı dünya tərəfindən məhkum olunmalıdır...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Azərbaycan
Respublikasının yəhudi icmasına
müraciətindən – Bakı şəhəri, 3 may 1997-ci il**

...Xalqımızın tarixinə qanlı səhifə kimi daxil olmuş Xocalı soyqırımını aqlasığmaz erməni vəhşiliklərinin miqyasına görə Kiyevdəki Babiy Yarda, Varşava və Krakov gettolarında faşistlərin törətdikləri kütləvi insan qırğınları ilə bir sırada durur...

■ **Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti Heydər Əliyevin Pediatriya
Cəmiyyətlərinin Bakıda keçirilən IV
Beynəlxalq Konqresinin açılışında
nitqindən – Azərbaycan Dövlət Akademik**

Opera və Balet Teatrı, 21 sentyabr 1997-ci il

...Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü 1988-ci ildən başlayıb. Bu təcavüz nəticəsində məlum səbəblərə görə Azərbaycan Respublikası ərazisinin 20 faizi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilib. İşğal olunmuş torpaqlardan bir milyondan artıq azərbaycanlı zorla yerindən-yurdundan çıxarılıb, didərgin düşüb, əksəriyyəti çadırlarda yaşayır. Onlar həmin təcavüz zamanı həyatlarını xilas edənlərdir. Ancaq on minlərlə insan vətənimizin torpaqlarını müdafiə edərkən həlak oldu, şəhid oldu, uşaqlar da şəhid oldular. Əsir düşən insanların içərisində uşaqlar da vardır. Bu, XX əsrin sonunda Azərbaycan xalqının başına gəlmiş faciədir. Bu faciənin ən dəhşətli hadisəsi Xocalı soyqırımıdır. Dünyaya məlumdur və bu gün də hamı bilməlidir ki, Xocalı soyqırımını, Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən Azərbaycanın böyük bir yaşayış məntəqəsi olan Xocalıda insanların vəhşicəsinə qırılması, demək olar ki, XX əsrin, ümumiyyətlə bəşər tarixinin ən dəhşətli, qara səhifələrindən biridir, cinayətlər içərisində ən dəhşətli cinayətdir. Burada təkcə insanların tələf olmasından söhbət getmir. İnsanların vəhşicəsinə işgəncə verilərək öldürülməsindən, onlara edilən zülmədən, sözün əsl mənasında soyqırımından söhbət gedir. Bunlar hamısı Azərbaycanda həm ictimai-siyasi mühitə təsir edibdir, həm respublikamızın sosial vəziyyətini gərginləşdiribdir, həm də insanların səhhətinə, sağlamlığına çox zərər gətiribdir. Həmin insanların içərisində zərər çəkmiş uşaqlar da var. Bir milyon insanın yerindən-yurdundan didərgin düşənlərin əksəriyyəti, çadırlarda yaşa-

yan qaçqınların 400 mini uşaqlardır. Bu, dəhşətli bir mənzərədir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının altıncı
ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına
müraciətindən – Bakı şəhəri, 23 fevral 1998-ci il**

...Azərbaycan xalqına qarşı yönəldilmiş Xocalı soyqırımını ağlasığmaz qəddarlığı və qeyri-insani cəza üsulları ilə tayı-bərabəri olmayan vəhşilik aktı, insanlığa qarşı tarixi bir cinayətdir...

...Bir qrup erməni millətçi-separatçı qüvvələrin 1988-ci ildə Dağlıq Qarabağda başladığı avantürüst hərəkət təkcə Xocalı soyqırımına deyil, eyni zamanda Azərbaycan və erməni xalqları arasında on ildən artıq davam edən qanlı münaqişəyə, Qafqaz bölgəsində etnik konfliktlərə və digər ağır nəticələrə gətirib çıxarmışdır. İndi beynəlxalq ictimaiyyət separatist hərəkətlərin təkcə Azərbaycan üçün deyil, bütün dünya üçün böyük təhlükə olduğunu anlayır və buna qarşı ciddi etiraz səsini qaldırır. Hazırda beynəlxalq və regional tədbirlərdə bu hərəkətlər pislənir və müvafiq siyasi-hüquqi qiymətini alır...

...Nahaq qan yerdə qalmır. Xocalı müsibətinin də beynəlxalq aləmdə öz qiymətini alacağı və günahkarların gec-tez öz layiqli cəzalarına çatacağı labüddür...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin 1 iyun - Uşaqları
Beynəlxalq Müdafiə günü münasibətilə
çığışından – 1 iyun 1998-ci il**

...Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin başlan-

ması, Ermənistanın Azərbaycana təcavüz etməsi ilə əlaqədar döyüşlər gedibdir, insanlarımız həlak olubdur, şəhid olubdur, qurbanlar vermişik. Təəssüf ki, hələ böyüməmiş, dünyanı görə bilməmiş uşaqlar da həlak olublar, bu faciənin qurbanları olublar. Uşaqlar 1990-cı il 20 yanvar faciəsinin də qurbanları olublar. Ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı edilmiş Xocalı soyqırımında da uşaqlar həlak olublar, uşaqlar qurban gediblər. Bunlar hamısı bizi kədərləndirir, cəmiyyətimizin, həyatımızın yaralı yerləridir və bütün bu döyüşlər, münaqişə, Ermənistanın torpaqlarımızı işğal etməsi nəticəsində əhalimizin böyük bir qismi yerindən-yurdundan didərgin düşmüşdür, onların əksəriyyəti çadırlarda yaşayır və bizim körpələr, uşaqlar, balalarımız artıq bir neçə ildir ki, çadırlarda yaşamaq məcburiyyətindədirlər. Onlar çadırdə yaşayırlar, çadırdə böyüyürlər, çadırdə təhsil alırlar. Bizim həyatımızın bu cür narahatedici, sıxıntılı cəhətləri də vardır...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,
Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı
Heydər Əliyevin Xocalının düşməndən
müdafiəsində iştirak etmiş, şəhid olmuş milli
qəhrəmanların, döyüşçülərin valideynlərinə,
ailə üzvlərinə və fərqlənənlərə "Qızıl
Ulduz" medalları, "Azərbaycan Bayrağı"
ordenlərinin təqdim edilmə mərasimində
nitqindən – 26 fevral 1999-cu il**

...XX əsrdə ermənilər tərəfindən Azərbaycan xalqına qarşı dəfələrlə təcavüz edilibdir, soyqırımını törədilibdir. Onlardan ən dəhşətli Xocalı faciəsi, soyqırımıdır...

...O müdhiş fevral gecəsi Ermənistan silahlı qüvələri Sovet İttifaqı ordusunun 366-cı alayının köməyi və iştirakı ilə, Azərbaycanın gözəl bir diyarı olan Xocalının sakinlərinə qarşı dəhşətli soyqırımı etmişlər. Böyük, misli görünməmiş vəhşiliklə həyata keçirilən bu soyqırımı XX əsrin ən dəhşətli faciələrindən biridir. Dinc, silahsız xocalılara bir gecənin içində böyük zərbələr vurulmuşdur. Soyqırımı nəticəsində yüzlərlə xocalılı qadın, kişi, yaşlı, gənc, körpə, uşaq həlak olmuşdur. Yüzlərlə xocalılı yaralanmış, xəsarət almış, şikəst olmuşdur. Yüzlərlə insan əsir düşmüşdür...

...Bu faciə Azərbaycan xalqına qarşı Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi dövründə vurulmuş ən ağır zərbdır. Xocalılar bu faciəni mərdliklə, qəhrəmanlıqla qarşılamışlar. Öz evini, şəhərini, ailəsini qəhrəmancasına müdafiə edənlər həlak olmuşlar, şəhid olmuşlar. Vəhşi ermənilər tərəfindən açılan atəşlərin nəticəsində Xocalı ərazisi qana bulaşmışdır...

...Bu faciə bütün Azərbaycan xalqını sarsıtmış, xocalılara ağır bir mənəvi zərbə olmuşdur. Ancaq xocalıların iradəsi sınımamış, insanlar qəhrəmanlıqla, mərdliklə şəhid olmuşlar. Xocalılar bu ağır faciəni mərdliklə yaşamışlar...

...Xocalı faciəsi təkcə xocalıların yox, bütün Azərbaycan xalqının dərdi, qəmidir. Ona görə də bu gün bütün ölkəmizdə kədər günü, hüzn günüdür, matəm günüdür. Mən bütün həlak olanlara bir daha Allahdan rəhmət diləyir və xocalılara, bütün Azərbaycan xalqına başsağlığı verirəm. Çünki həlak olmuş hər bir soydaşımız öz ailəsi ilə bərabər Azərbaycanın övladıdır və bu, Azərbaycan xalqının matəmidir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin 31 mart - Azərbaycanlıların Soyqırımı günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 29 mart 2000-ci il**

...1992-ci ilin fevralında keçmiş sovet qoşunlarının yaxından köməyi ilə erməni hərbi birləşmələri müasir tarixdə analoqu olmayan müdhiş faciə törətdilər. Azərbaycan şəhəri Xocalının minlərlə müdafiəçisi və dinc sakini öldürüldü, əsir alındı, şəhər yerlə yeksan edildi. Bu misilsiz vandalizm və soyqırımı aktlarından məqsəd xalqımızı qorxutmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq idi...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – 24 fevral 2001-ci il**

...1992-ci il fevralın 26-da ən müasir silahlar və texnika ilə təchiz olunmuş Ermənistan hərbi birləşmələri keçmiş sovet ordusunun 366-cı alayının bilavasitə iştirakı ilə Azərbaycanın Xocalı şəhərini yerlə yeksan etdilər, yüzlərlə günahsız mülki əhaliyə - qadınlara, qocalara, uşaqlara amansızcasına divan tutdular. Xüsusi qəddarlığı ilə seçilən bu təcavüz aktı təkcə Xocalı əhalisinə deyil, bütövlükdə insanlığa qarşı misli görünməmiş cinayət idi. Əsrin əvvəllərindən başlayaraq təcavüzkar erməni millətçiləri tərəfindən azərbaycanlılara qarşı dəfələrlə soyqırımı aksiyaları törədilmişdir. Amma Xocalı soyqırımı bunların ən dəhşətli olmuşdür...

...Xocalı soyqırımının qurbanlarının xatirəsini yad edərkən onların qarşısında hər birimizin vicdan və vətəndaşlıq borcu haqqında düşünürük. Bu borcu ödəməyin ən yaxşı yolu Xocalı qəhrəmanlarının uğrunda öz həyatlarını qurban verdikləri idealları yaşatmaq, müstəqil Azərbaycan dövlətini qorumaq, onun sərhədlərinin toxunulmazlığını, ərazi bütövlüyünü təmin etməkdir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Avropa Şurası Parlament
Assambleyasının sədri Lord Rassel Constonla
görüşdə söhbətindən – 15 sentyabr 2001-ci il**

...1988-ci ildən indiyə qədər Ermənistan-Azərbaycan münasibətlərində baş vermiş hadisələr - insanların qətlə yetirilməsi, Xocalı faciəsi, yaxud işğal olunmuş torpaqlarda kütləvi formada aparılan etnik təmizləmə, - yenə də deyirəm, bunun nəticəsində insanların qətlə yetirilməsi, - bunların özü də terrorun bir formasıdır...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının onuncu
ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına
müraciətindən – 25 fevral 2002-ci il**

...Xocalı faciəsi iki yüz ilə yaxın bir müddətdə erməni şovinist-millətçiləri tərəfindən azərbaycanlılara qarşı müntəzəm olaraq həyata keçirilən etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin davamı və ən qanlı səhifəsidir. Bir sıra dövlətlərin hakim dairələri tərəfindən himayə olunan bu mənfur siyasət çar Rusiyası və Sovet hakimiyyəti dövründə ardıcıl davam etdi-

rilmiş, SSRİ-nin süqutundan sonra xalqımızın doğma torpaqlarından qovulması, qaçqın və köçkünə çevrilməsi kütləvi qırğınlarla müşayiət olunmuşdur. Təcavüzkar erməni millətçilərinin və sərsəm "Böyük Ermənistan" ideoloqlarının etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin nəticələrini bütövlükdə iki milyon azərbaycanlı müxtəlif vaxtlarda öz üzərində hiss etmişdir...

...Öz miqyasına və dəhşətlərinə görə dünya tarixində analoqu az olan Xocalı soyqırımını törətməkdə erməni şovinistləri və ideoloqları uzağa gedən məqsəd güdürdülər. Məqsəd Dağlıq Qarabağı və digər Azərbaycan torpaqlarını ələ keçirmək, xalqımızın müstəqillik və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizə əzmini qırmaq idi. Lakin mənfur düşmən öz niyyətlərinə çata bilmədi. Doğrudur, faciə bütün Azərbaycanı sarsıtmış, Xocalı sakinlərinə sağalmaz yaralar, mənəvi zərbələr vurmuşdur. Lakin xocalılar həttə amansız soyqırım günündə də özlərini əsl qəhrəman kimi aparmış, erməni-sovet hərbi birləşmələrinə qarşı qeyri-bərabər döyüşdə igidliklə vuruşmuş, düşmən qarşısında əyilməmiş, xalqımızın qəhrəmanlıq tarixinə şərəfli səhifələr yazmışlar...

...Bu gün Azərbaycan hökuməti və xalqı qarşısında Xocalı soyqırımı və bütövlükdə ermənilərin Dağlıq Qarabağda törətdikləri vəhşiliklər haqqında həqiqətləri olduğu kimi, bütün miqyası və dəhşətləri ilə dünya dövlətlərinə, parlamentlərinə, geniş ictimaiyyətə çatdırmaq, bütün bunların əsl soyqırımı aktı kimi tanınmasına nail olmaq vəzifəsi durur. Bu, Xocalı şəhidlərinin ruhu qarşısında bizim vətən-

daşlıq və insanlıq borcumuzdur. Digər tərəfdən, faciənin əsl beynəlxalq hüquqi-siyasi qiymət alması, onun ideoloqlarının, təşkilatçıların və icraçıların layiqincə cəzalandırılması bütövlükdə insanlığa qarşı yönəlmiş belə qəddar aktların gələcəkdə təkrarlanmaması üçün mühüm şərtidir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Azərbaycanın yəhudi icmasına müraciətindən – Prezident sarayı, 8 aprel 2002-ci il**

...Son on dörd ildə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü, xalqımıza qarşı həyata keçirilən deportasiya və soyqırımı siyasəti, misli görünməmiş Xocalı müsibəti XX əsrdə dünyanın ən böyük milli fəlakətlərindəndir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 25 fevral 2003-cü il**

...Xocalı faciəsi iki yüz ildən çox müddətdə davakar erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı aparılan etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətinin qanlı səhifəsidir. Müxtəlif vaxtlarda fərqli şəkildə, xüsusi incəliklə yeridilən bu mənfur siyasət və düşmənçilik heç zaman dayanmamış, gah açıq qarşıdurma və qanlı toqquşmalar şəklini almış, gah da dövrün tələblərinə uyğun ideoloji forma ilə pərdələnmişdir...

...15 il əvvəl təcavüzkar erməni şovinistlərinin

irəli sürdükləri ərazi iddiaları azərbaycanlıların qədim torpaqlarından kütləvi deportasiyasına, çoxsaylı terror aktlarma və tammiqyaslı amansız müharibəyə səbəb oldu. Nəticədə on minlərlə insan həlak oldu, əlil vəziyyətinə düşdü, yüz minlərlə soydaşımız qaçqın və məcburi köçkünə çevrildi. Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan 7 rayonu erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal edildi. Lakin 1992-ci il fevralın 26-da qədim Xocalı şəhərinin misli görünməmiş qəddarlıqla məhv edilməsi bu faciələrin ən dəhşətlisi oldu. Erməni hərbi birləşmələri 366-cı sovet alayı ilə birlikdə qadınlara, uşaqlara, qocalara aman vermədən yüzlərlə insanı xüsusi vəhşiliklə qətlə yetirdi, onları hərbi tarixində analoqu olmayan işgəncə verməklə öldürdü, təhqirlərə məruz qoydu. Öz amansızlığına, vəhşiliyinə, kütləviliyinə və törədilən cinayətlərin ağırlığına görə Xocalı faciəsi insanlığın tarixində qara ləkə kimi qalacaqdır...

...Xocalı soyqırımını törətməkdə erməni şovinistlərinin məqsədi xalqımızı qorxutmaq, vahimə içində saxlamaq, onun mübarizə əzmini qırmaq, işğal faktı ilə barışmasına nail olmaq idi. Lakin düşmən öz məkrli niyyətlərinə çata bilmədi. Xocalı müdafiəçiləri təpədən dırnağa qədər müasir silahlarla təchiz olunmuş düşmən qarşısında özünü itirmədi, əyilmədi, qəhrəmanlıq və rəşadət nümunələri göstərdi. Onlar qeyri-bərabər döyüşdə igidliklə vuruşaraq, əsl fədakarlıq və vətənpərvərlik nümayiş etdirdilər...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin 31 mart Azərbaycanlıların
Soyqırımını Günü münasibəti ilə Azərbaycan
xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 27 mart
2003-cü il**

...1992-ci ilin fevralında törədilmiş Xocalı faciəsi isə insanlığa qarşı çevrilmiş, öz qəddarlığına və amansızlığına görə misli görünməmiş genosid aktı kimi tarixdə qalacaqdır. Davakar erməni millətçilərinin və onların ideoloqlarının xalqımıza qarşı cinayətlərinin tam olmayan siyahısı belədir: Yüzdə yüz illər boyu davam edən bu şovinist və davakar siyasət nəticəsində əzəli Azərbaycan torpaqları təcavüzkar qonşular tərəfindən qəsb olunmuş, on minlərlə soydaşımız vəhşicəsinə öldürülmüş, minlərlə maddi və mənəvi mədəniyyət abidələri vandallıqla dağıdılmışdır. Keçən dövrdə mütəmadi olaraq erməni xalqının geniş dairələri azərbaycanlılara qarşı nifrət ruhunda tərbiyə olunmuş, kütlənin şüurunda “türk-azərbaycanlı” düşmən obrazı yaradılmış, bu məqsədə xidmət edən “mədəni-milli cəmiyyətlər”, terrorçu təşkilatlar şəbəkəsi qurulmuşdur...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
Heydər Əliyevin Azərbaycanın yəhudi
icmasına məktubundan – Bakı şəhəri, 27
aprel 2003-cü il**

...Azərbaycan xalqı da öz tarixi boyu dəfələrlə belə milli müsibətlərlə üzləşməli olmuşdur. Xüsusən 1988-ci ildən başlayan növbəti erməni hərbi təcavüzü nəticəsində xalqımızın məruz qaldığı

soyqırımını və deportasiya, kütləvi qətl və qırğınlar, zəbt olunmuş torpaqlarımızda dəhşətli erməni vandalizmi, nəhayət Xocalı müsibəti kimi ağır cinayətlər dünyanın gözü qarşısında baş vermiş, lakin təəssüf ki, hələ də beynəlxalq birlik tərəfindən hüquqi-siyasi qiymətini almamışdır...

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Xocalı soyqırımını haqqında

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 24 fevral 2004-cü il

...1992-ci il fevralın 26-da xalqımız öz taleyinin ən ağır və acılı anlarından birini yaşadı. Həmin gün qədim Azərbaycan şəhəri Xocalı erməni hərbi birləşmələri tərəfindən yer üzündən silindi. Heç bir hərbi zərurət olmadan yüzlərlə dinc sakin tarixdə analoqu olmayan işgəncələrlə öldürüldü, meyitləri təhqir olundu. Uşaqlar, qadınlar, qocalar, bütöv ailələr məhv edildi. XX əsrin sonunda təkə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, bütün insanlığa qarşı ən ağır cinayətlərdən biri baş verdi. Xocalı faciəsi öz ağırlığına, vəhşiliyinə və amansızlığına görə bəşəriyyətə qarşı törədilmiş cinayətlər sırasında xüsusi yer tutur...

...Xocalı faciəsi təsadüfi hadisə deyildi. Bu, iki yüz ildən artıq müddətdə davakar erməni millətçilərinin Azərbaycan xalqına qarşı yürütdüyü soyqırımı və etnik təmizləmə siyasətinin tərkib hissəsi idi...

...Xocalı faciəsi öz qəddarlığına, kütləviləyinə və törədilən cinayətlərin ağırlığına görə bəşəriyyətə qarşı ağır cinayətlər sırasına daxil olmuşdur...

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının 15-ci ildönümü münasibətilə Azərbaycan xalqına

müraciətindən – Bakı şəhəri, 23 fevral 2007-ci il

...1992-ci il fevralın 26-da qədim Azərbaycan şəhəri Xocalı erməni hərbi birləşmələri tərəfindən vəhşicəsinə dağıdıldı, onun müdafiəçilərinə və sakinlərinə amansız divan tutuldu. Yüzlərlə dinc sakin görünməmiş işgəncələrlə öldürüldü, uşaqlar, qadınlar, qocalar, bütöv ailələr məhv edildi, onların meyitləri təhqir olundu. XX əsrin sonunda dünyanın gözü qarşısında baş vermiş belə kütləvi qırğın hadisəsi öz amansızlığına və qəddarlığına görə təkə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, bütövlükdə bəşəriyyətə və insanlığa qarşı törədilmiş cinayət idi...

...Bu gün artıq heç kimə sirr deyil ki, Xocalı faciəsi davakar erməni millətçilərinin yüzilliklər boyu türk və Azərbaycan xalqlarına qarşı apardığı soyqırımı və etnik təmizləmə siyasətinin qanlı səhifəsi idi...

...Xocalı qırğını törətməklə erməni millətçiləri hiyləgər siyasi və taktiki məqsədlər güdürdülər. Onlar bununla xalqımızın mübarizə əzmini qırmaq, onu tarixi torpaqlarımızın işğalı faktı ilə barışmağa məcbur etmək istəyirdilər. Lakin düşmənin niyyətləri baş tutmadı, xalqımız öz dövlətinin suverenliyi və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədə yüksək iradə və qəhrəmanlıq nümunəsi göstərdi...

■ Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Dünya Azərbaycan və Türk Diaspor Təşkilatları Rəhbərlərinin I forumunun təntənəli açılış mərasimindəki nitqindən – Bakı şəhəri, 9 mart 2007-ci il

...Xocalı soyqırımını törədən vəhşilər bizi soyqı-

rımda ittiham edirlər və bəzi hallarda onların yalan təbliğatı uğurlar gətirir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 Mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 29 mart 2007-ci il**

...1905-ci və 1918-ci illərdə erməni hərbi dəstələrinin Qafqazın müxtəlif bölgələrində həyata keçirdiyi kütləvi qətlər və talanlar, 1948-1953-cü illərdə soydaşlarımızın Ermənistan Respublikası ərazisindəki ata-baba yurdlarından deportasiya edilməsi, 1988-ci ildən başlayaraq Dağlıq Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq məqsədi güdən genişmiqyaslı müharibə və onun bu gün də davam edən acı nəticələri, 1992-ci ilin Xocalı faciəsi - bunlar təcavüzkar erməni millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı planlı surətdə həyata keçirdiyi soyqırımını siyasətinin qanlı səhifələridir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Türk Dövlət və Cəmiyyətlərinin XI Dostluq, Qardaşlıq və Əməkdaşlıq Qurultayında nitqindən – 17 noyabr 2007-ci il**

...Ermənilər həmişə türklərə, azərbaycanlılara qarşı soyqırımını siyasəti aparmışlar. Keçmiş tarixdə də belə olub, yaxın tarixdə də belə olubdur və Xocalı soyqırımını bunun bariz nümunəsidir. Günahsız insanları, uşaqları, yaşlı qadınları qətlə yetirmək soyqırım deyil, bəs nədir?..

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Polşaya rəsmi səfərinə dair birgə mətbuat konfransında bəyanatından – 26 fevral 2008-ci il**

...1992-ci il fevralın 26-da Ermənistanın Azərbaycana qarşı etnik təmizləmə siyasəti aparması qeydə alınmışdır. Məhz o gün Azərbaycan şəhəri Xocalı Ermənistanın təcavüzünə məruz qalmışdır və azərbaycanlılara qarşı soyqırımını törədilmişdir. O gecə 600-dən çox dinc insan qətlə yetirilmişdir. Onlardan 63-ü uşaq, 106-sı isə qadın olmuşdur. Bu, çox böyük cinayətdir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 31 mart Azərbaycanlıların Soyqırımını Günü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 29 mart 2008-ci il**

...1992-ci ilin fevralında erməni hərbi birləşmələrinin törətdiyi Xocalı faciəsi öz qəddarlığına və avarsızlığına görə misli görünməmiş soyqırımı aktı, insanlığın tarixində qara ləkə kimi qalacaqdır...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Azərbaycanın yəhudi icmasına müraciətindən – Bakı şəhəri, 20 aprel 2009-cu il**

...Son iyirmi ildə Ermənistanın Azərbaycana hərbi təcavüzü, xalqımıza qarşı həyata keçirilmiş deportasiya və etnik təmizləmə siyasəti, kütləvi qətl və terror aksiyaları, nəhayət Xocalıda azərbaycanlıların dəşhətli qətləli zəmanəmizin acı gerçəklidir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin ATƏT-in VII sammitində nitqindən – 1 dekabr 2010-cu il**

...Ermənistan nəinki Dağlıq Qarabağı, o cümlədən Azərbaycanın digər 7 rayonunu işğal etməkdə davam edir. Ermənistan şəhər və kəndlərimizi, evlərimizi və müqəddəs yerlərimizi, ulu babalarımızın məzarlarını və məscidlərimizi dağıtmışdır. Onlar hərbi cinayətlər və Xocalıda soyqırımı törətmişlər və orada yüzlərlə mülki şəxs yalnız azərbaycanlı olduğuna görə Ermənistanın silahlı qüvvələri tərəfindən məhv edilmişdir.

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Goranboyda məcburi köçkünlər üçün salınmış yaşayış məhəlləsinin açılışında nitqindən – Goranboy şəhəri, 10 fevral 2011-ci il**

...Xocalı soyqırımı XX əsrin ən dəhşətli, ən böyük cinayətlərindən biri idi, erməni faşizminin vəhşi və eybəcər sifətini göstərmişdir. Əfsuslar olsun ki, uzun illər ərzində dünya erməniliyi, onun xaricdəki havadarları və erməni lobbisi Xocalı haqqında həqiqətləri gizlədirdilər.

Dünya birliyinə bu məsələ ilə bağlı kifayət qədər məlumat verilmirdi. Bizim də imkanlarımız məhdud idi, xüsusilə müstəqilliyimizin ilk illərində imkanımız yox idi ki, bu həqiqətləri dünyabirliyinə çatdıraraq. Ancaq indi vəziyyət tam başqadır, Azərbaycanın imkanları var, geniş diaspor şəbəkəsi var. Azərbaycanın ictimai təşkilatları, dövlət qurumları Xocalı soyqırımı ilə bağlı

kifayət qədər materiallar dərc edirlər, kitablar nəşr olunur, bütün dünyada konfranslar, digər tədbirlər keçirilir. Yəni Xocalı soyqırımı haqqında dünya birliyi artıq tam məlumathdır. Ancaq o da həqiqətdir ki, dünyada ikili standartların mövcud olması bizim işimizi çətinləşdirir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının 20-ci ildönümü ilə əlaqədar Azərbaycan xalqına müraciətindən – Bakı şəhəri, 23 fevral 2012-ci il.**

...Son iki əsrdə erməni millətçiləri tarixi Azərbaycan torpaqları hesabına mifik "Böyük Ermənistan" ideyasını gerçəkləşdirmək məqsədilə dəfələrlə xalqımıza qarşı terror, kütləvi qırğın, deportasiya və etnik təmizləmə kimi bəşəri cinayətlər törətmişlər. XX əsrin sonunda dünyanın gözü qarşısında baş verən, qəddarlığı və amansızlığı ilə fərqlənən Xocalı soyqırımı isə bu təcavüzkar siyasətin ən qanlı səhifəsi idi. Bu ağır cinayətə görə siyasi-hüquqi məsuliyyət birbaşa Ermənistanın o zamankı və indiki rəhbərliyinin, Dağlıq Qarabağdakı separatçı rejimin üzərinə düşür.

Azərbaycan dövləti erməni faşistlərinin törətdiyi Xocalı faciəsi haqqındakı həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması və beynəlxalq aləmdə soyqırımı kimi tanınması istiqamətində iyirmi ilə yaxındır ki, məqsədyönlü və sistemli iş aparır. Son illərdə "Xocalıya ədalət" beynəlxalq kampaniyası çərçivəsində soydaşlarımızı təmsil edən çoxsaylı

vətəndaş cəmiyyəti institutları, gənclər təşkilatları və diaspor qurumları bu sahədə hakimiyyət strukturları ilə birgə səmərəli fəaliyyət göstərilir. Artıq yalan və saxtakarlıq üzərində qurulmuş erməni təbliğat maşınının iç üzü ifşa olunur və dünya ictimai fikri Xocalı həqiqətlərini qəbul etməyə başlayır. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı Parlament İttifaqı bu faktı “insanlığa qarşı törədilmiş kütləvi cinayət” hadisəsi kimi tanımış və üzv dövlətləri həmin faciəyə müvafiq siyasi-hüquqi qiymət verməyə çağırmışdır. Pakistan və Meksikanın parlamentlərində bu qətləmin soyqırımını aktı kimi tanınması barədə qətnamə qəbul edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası hazırda dünya təhlükəsizlik sistemində və beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizədə mühüm rol oynayır. Harada baş verməsindən asılı olmayaraq, biz hər cür irqi ayrım-seçkiliyi, etnik və dini zəmində düşmənçiliyi bütövlükdə bəşər cəmiyyətinə qarşı cinayət hesab edirik. Dövlətimiz bundan sonra da Xocalı soyqırımına, Azərbaycan torpaqlarının Ermənistan tərəfindən işğalına obyektiv qiymət verilməsi və tarixi-hüquqi ədalətin bərpası üçün öz fəaliyyətini davam etdirəcək, bütün siyasi və hüquqi vasitələrlə belə hallara qarşı barışmaz mübarizə aparacaqdır.

Xocalı soyqırımını törətməkdə düşmənin məqsədi Azərbaycan xalqını sarsıtmaq, suverenlik və ərazi bütövlüyü uğrunda mübarizədən çəkindirmək və torpaqlarımızı zorla ələ keçirmək olsa da, bu ağır faciə xalqımızı daha da mətinləşdirmiş, qəhrəman oğul və qızlarımızı müqəddəs Vətən və

milli dövlətçiliyimizə naminə qətiyyətli və mütəşəkkil mübarizəyə səfərbər etmişdir.

Bu ümummilli hüzn günündə bir daha Xocalı faciəsinin günahsız qurbanlarının əziz xatirəsini ehtiramla yad edir, bütün şəhidlərimizə Allahdan rəhmət diləyirəm. Sizi əmin etmək istəyirəm ki, Xocalı soyqırımını həyata keçirənlər gec-tez ədalət məhkəməsi qarşısında cavab verərək layiqli cəzalarını alacaq, şəhidlərimizin qanı yerdə qalmayacaqdır.

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin İkinci Bakı Beynəlxalq
Humanitar Forumun açılış mərasimində
nitqindən – Bakı şəhəri, 4 oktyabr 2012-ci il**

...Hazırda dünyada adambaşına düşən qaçqınların ən yüksək sayı məhz Azərbaycandadır. Bir milyondan artıq qaçqın və köçkün soydaşımız var ki, onlar bu gün öz doğma torpağına qayıda bilmirlər. Çünki Ermənistanın işğalçı siyasəti bu gün də davam edir.

Xalqımız böyük faciələr yaşadı. Xocalı soyqırımını törədildi, günahsız insanlar, onların içində qadınlar, uşaqlar vəhşicəsinə qətlə yetirildi, dini, mədəni abidələrimiz ermənilər tərəfindən dağıdıldı. Yəni, həm xalqımıza, həm mədəniyyətimizə qarşı soyqırımını törədildi. Bu soyqırımını, bu vəhşiliyi törədənlər hələ ki, dünya birliyi tərəfindən adekvat qınaqla üzləşməyiblər...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Quba Soyqırımı Memorial Kompleksinin açılışında nitqindən – Quba şəhəri, 18 sentyabr 2013-cü il**

...Xocalı soyqırımını törədənlər bu gün Ermənistan rəhbərliyində təmsil olunan adamlardır. Bu faciə dünyanın gözü qabağında baş vermişdir. Yəni, biz bunu "erməni soyqırımı" mifi kimi heç bir əsası olmayan mifologiya əsasında deyil, real faktlar əsasında görürük. Videomateriallar, fotoşəkillər, canlı şahidlərin ifadələri – bütün bunlar həqiqətdir və reallıqdır. Ancaq nədənsə bəziləri bunu görmək istəmir, bəziləri bu günə qədər də erməniləri qurban kimi təqdim etmək istəyirlər. Əlbəttə ki, bunun səbəbi vardır. Dünyada fəaliyyət göstərən erməni lobbisi və onun nəzarəti altında olan bəzi riyakar və rüşvətxor siyasətçilər tarixi tamamilə təhrif edərək bütün günahı Azərbaycanın üzərinə qoymağa çalışırlar. Bu ədalətsizlik bu günə qədər də davam edir. Xocalı soyqırımı zamanı 613 günahsız insan ermənilər tərəfindən vəhşicəsinə qətlə yetirilmişdir. Əgər burada uyuyan soydaşlarımız soyuq silahlarla və küt alətlərlə öldürülmüşlərsə, Xocalıda artıq soydaşlarımız avtomatlarla, qumbaralarla öldürülmüşdür. Yüzlərlə insan itkin düşmüşdür. Xocalıda ermənilər tərəfindən 63 uşaq, 106 qadın öldürülmüşdür. Bu, misli görünməmiş vəhşilikdir.

Bu gün Azərbaycan dövləti və Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ictimai qurumlar, ilk növbədə Heydər Əliyev Fondu Xocalı soyqırımının dünyada soyqırımı kimi tanındılmasında çox böyük işlər

görür. Quba Soyqırımı Memorial Kompleksinin yaradılmasında da Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini xüsusilə vurğulamaq istəyirəm. "Xocalıya ədalət!" kampaniyasının başlanması və uğurla davam etdirilməsində də Heydər Əliyev Fondu, bizim diaspor təşkilatlarımız və əlbəttə ki, Azərbaycan dövləti bir nöqtəyə vurur və artıq təcridcən istədiyimizə nail oluruq. Artıq bir neçə ölkə rəsmi qaydada Xocalı soyqırımını soyqırımı kimi tanıyıb və bu proses davam etdirilir...

■ **Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin andiçmə mərasimində nitqindən - Bakı şəhəri, 19 oktyabr 2013-cü il.**

...Xocalı soyqırımını soyqırımı kimi dünyada tanıtdırmaq üçün artıq gözəl imkanlar vardır. Bir neçə ölkə Xocalı soyqırımını soyqırımı kimi tanıyıb. Bu proses davam etməlidir...

Xocalı soyqırımını bəşəriyyətə qarşı cinayətdir

Erməni millətçiləri tərəfindən xalqımıza qarşı aparılan soyqırımını və təcavüz siyasətinin iki yüz ildən artıq tarixi vardır. Bu siyasətin məqsədi azərbaycanlıları qədim torpaqlarından sıxışdırıb çıxarmaq, bu ərazilərdə erməni tarixçilərinin və ideoloqlarının uydurduğu "Böyük Ermənistan" dövləti yaratmaq idi. Öz mənfur və təhlükəli siyasətlərini gerçəkləşdirmək üçün onlar müxtəlif üsul və vasitələrdən, tarixin saxtalaşdırılmasından, siyasi təxribatlardan istifadə etmiş, dövlət səviyyəsində davakar millətçiliyi, separatizmi və qonşu xalqlara qarşı təcavüzü dəstəkləmişlər. Bu məqsədlə Ermənistanda və ayrı-ayrı xarici dövlətlərdə "milli-mədəni", dini, siyasi və hətta terrorçu təşkilatlar qurmuş, erməni diasporunun və lobbisinin imkanlarını səfərbər etmişlər.

XIX əsrin birinci rübündə Rusiya və İran arasında gedən müharibələrin nəticəsi kimi Azərbaycan torpaqlarının ikiye bölünməsi ilə Qarabağ ərazisinə İran və Türkiyədən ermənilərin məqsədli şəkildə kütləvi köçürülməsinə start verilmiş, burada demoqrafik vəziyyət süni surətdə dəyişdirilmişdir. 1905-ci ildə erməni millətçiləri tərəfindən azərbaycanlılara qarşı öz doğma yurdlarında kütləvi qırğınlar törədildi, yüzlərlə yaşayış məntəqəsi dağıdıldı. 1918-ci ildə siyasi və hərbi rəhbərliyi əsasən ermənilərdən ibarət Bakı Kommunasının himayəsi ilə Bakı quberniyasını azərbaycanlılardan təmizləmək məqsədi güdən mənfur plan həyata keçirildi. Nəticədə on minlərlə dinc insan məhv edildi, yaşayış məntəqələri, mədəniyyət abi-

dələri, məscidlər və məktəblər dağıdıldı. Gəncədə, Şamaxıda, Qubada, Lənkəranda, Qarabağda, Muğanda və Azərbaycanın digər yerlərində də ermənilər dinc azərbaycanlı əhaliyə divan tutdular.

Azərbaycanlılara qarşı soyqırımını və deportasiya siyasəti millətlərin və xalqların bərabərliyi şüarını elan etmiş sovet hakimiyyəti dövründə incə və məkrli metodlarla davam etdirilmiş, Azərbaycana münasibətdə çoxlu yanlış və ədalətsiz qərarlar qəbul edilmişdir. 20-ci illərdə tarixi Azərbaycan ərazisi olan Zəngəzur heç bir əsas olmadan Ermənistana verildi və beləliklə, Azərbaycanın qədim torpağı Naxçıvan Vətənimizin qalan hissəsindən ayrı salındı. Dağlıq Qarabağda erməni muxtariyyəti yaradıldı. SSRİ rəhbərliyinin volyuntarist qərarı ilə 1948-1953-cü illərdə ermənilər yüz minlərlə azərbaycanlıların öz ata-baba yurdlarından deportasiyasına nail oldular və faktiki olaraq Ermənistan Respublikası ərazisində monoetnik respublika yaratdılar.

1988-ci ildən başlayan əsassız Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Azərbaycan ərazilərində tüğyan edən erməni irticası və bu irticanın qurbanı olan günahsız Azərbaycan əhalisinin acı iztirabları təəssüf ki, keçmiş SSRİ rəhbərliyinin və sivil dünyanın biganə sükutu ilə qarşılandı. Belə vəziyyətdən ruhlanan və istifadə edən ermənilər azərbaycanlılara qarşı soyqırımını siyasətini və misli görünməmiş tarixi cinayətlərini bir-birinin ardınca həyata keçirməyə müvəffəq oldular. Azərbaycan ərazisinin 20 faizi, o cümlədən Dağlıq Qarabağdan kənarında yerləşən daha 7 rayon – Kəlbəcər, Laçın, Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan Ermə-

nistan silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olundu. 1 milyondan artıq azərbaycanlı öz dədə-baba ocaqlarından vəhşicəsinə qovuldu, on minlərlə adam qətlə yetirildi, şikəst edildi, girov götürüldü. Yüzlərlə yaşayış məskəni, minlərlə mədəniyyət, təhsil və səhiyyə müəssisəsi, tarix-mədəniyyət abidələri, məscidlər, müqəddəs sitayiş yerləri, qəbiristanlıqlar yerlə-yeksan edilərək misli görünməmiş erməni vandalizminə məruz qaldı.

Münaqişənin ilk illərində Dağlıq Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan Kərkicahan, Meşəli, Quşçular, Qaradağlı, Ağdaban və digər kəndlərində erməni silahlı quldurlarının törətdikləri faciələr, nəhayət, Xocalı soyqırımını "məzlum və əzabkeş erməni" vicdanında əbədi qara ləkə kimi yaşayacaq tarixi cinayətlərdir.

Xocalı faciəsi XX əsrdə "Böyük Ermənistan" və monoetnik dövlət yaratmaq kimi şovinist siyasət müəllifləri olan ermənilərin Azərbaycan xalqının başına gətirdiyi ən dəhşətli cinayətlərdən biridir. İndiyədək dünya ictimaiyyəti və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən dərk olunub pislənilməməsi və qarşısının alınmasına cəhd göstərilməməsi nəticəsində 1905-ci ildən başlayaraq Azərbaycan torpaqlarının ilhaqını davam etdirən erməni qəsbkarları XX əsrin sonunda, sivilizasiyalı dünyanın gözünün qabağında bütün insanlığa silinməz ləkə olan dəhşətli cinayət və vəhşilik törətmişlər.

Azərbaycanın tarixinə qanlı hərflərlə yazılmış 1992-ci ilin 26 fevral gecəsində erməni silahlı dəstələri hələ SSRİ dövründə Xankəndi şəhərində yerləşmiş, şəxsi heyətinin xeyli hissəsi ermənilərdən ibarət olan 366-cı motoatıcı alayın zirehli texnikasının və hərbi

çilərinin köməyi ilə qədim Xocalı şəhərini yerlə-yeksan etmişlər.

Əvvəlcə Xocalı toplardan və digər hərbi texnikadan şiddətli atəşə tutularaq darmadağın edilmişdir. Şəhər ərazisində yanğınlar başlanmışdır. Sonra piyada qüvvələr bir neçə istiqamətdən şəhərə girmiş, sağ qalmış sakinlərə vəhşicəsinə divan tutulmuşdur.

Həmin gün qısa bir vaxt ərzində erməni silahlı dəstələri şəhərin dinc əhalisindən 613 nəfəri qəddarcasına, ağır işgəncə verməklə məhv etmiş, 421 nəfərə ağır xəsarət yetirmişlər.

Mühasirədən çıxmağı bacarmış dinc sakinləri yollarda, meşələrdə pusqu quran erməni hərbiçiləri xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmişlər. Azğınlaşmış cəlladlar insanların başlarının dərisini soymuş, müxtəlif əzalarını kəsmiş, körpə uşaqların gözlərini çıxarmış, hamilə qadınların qarınlarını yarmış, adamları diri-diri torpağa basdırmış və ya yandırmış, cəsədlərin bir qismini minalamışlar.

Bu zaman 1275 nəfər itkin düşmüş və girov götürülmüş, 10 min əhalisi olan şəhər talan edilmiş, tiki-lilər dağıdılmış və yandırılmışdır. Onlardan 150 nəfərinin, o cümlədən 68 qadının və 26 uşağın taleyi bu gün də məlum deyildir. Faciə nəticəsində 1000-dən artıq dinc sakin müxtəlif dərəcəli güllə yarası alaraq şikəst olmuşdur. Qətlə yetirilənlərin 106 nəfəri qadın, 63 nəfəri azyaşlı uşaq, 70 nəfəri qocalar idi. 487 nəfər şikəst edilmişdir. Şikəst olanların 76 nəfəri yetkinlik yaşına çatmamış oğlan və qızlardır.

Bu hərbi-siyasi cinayət nəticəsində 8 ailə tamamilə məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə

valideynlərindən birini itirmişdir. Şəhid olanlardan 56 nəfəri xüsusi qəddarlıq və amansızlıqla diri-diri yandırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin Xocalı soyqırımının ildönümü münasibətilə Azərbaycan xalqına müraciətində deyildiyi kimi: "Heç bir hərbi zərurət olmadan yüzlərlə dinc sakin tarixdə analoqu olmayan işgəncələrlə öldürüldü, meyitləri təhqir olundu. Uşaqlar, qadınlar, qocalar, bütöv ailələr məhv edildi. XX əsrin sonunda təkcə Azərbaycan xalqına qarşı deyil, bütün insanlığa qarşı ən ağır cinayətlərdən biri baş verdi. Xocalı faciəsi öz ağırlığına, vəhşiliyinə və amansızlığına görə bəşəriyyətə qarşı törədilmiş cinayətlər sırasında xüsusi yer tutur."

Təsəvvür etmək belə çətindir ki, tarixdə analoqu olmayan belə qəddarlıq və vəhşilik insan tərəfindən törədilmiş, XX əsrin sonunda, dünyanın gözü qarşısında baş vermişdir!

Bu kütləvi və amansız qırğın aktı Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı çevrilmiş terror siyasətinin təzahürü olmaqla, təkcə azərbaycanlılara qarşı deyil, bütövlükdə insanlıq əleyhinə törədilmiş qəddar cinayət aktıdır. Erməni millətçiləri Xocalıda bu soyqırımı əməlini törədərkən doğma torpağını qəsbkarlara vermək istəməyən Azərbaycan xalqını qorxutmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq və məhv etmək niyyəti güdmüşlər.

Xocalı şəhərinə hücum əməliyyatına 366-cı alayın ikinci taqımının komandiri Seyran Ohanyan, üçüncü taqımının komandiri Yevgeni Nabokix, birinci taqımı-

nın qərargah rəisi Valeri Çitçyan rəhbərlik etmişlər. Əməliyyata alayın 90-dan çox tankı, piyada döyüş maşını və digər hərbi texnikası cəlb edilmişdi. Dinc əhaliyə qarşı soyqırımı cinayətlərində alayın hərbi qulluqçularından Slavik Arutyunyan, Andrey İşxanyan, Sergey Beqlaryan, Movses Akopyan, Qriqori Kisebekyan, Vaçik Mirzoyan, Vaçaqan Ayriyan, Aleksandr Ayrapetyan və başqaları, erməni silahlı birləşmələrinin üzvlərindən Karo Petrosyan, Seyran Tumasyan, Valerik Qriqoryan və digərləri fəal iştirak etmişlər. Dinc əhaliyə qəddarcasına divan tutanlar arasında Xankəndi şəhər daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Armo Abramyanın, Əsgəran rayon daxili işlər şöbəsinin rəisi işləmiş Mavrik Qukasyanın, onun müavini Şaqen Barseqyanın, Dağlıq Qarabağda erməni xalq cəbhəsinin sədri olmuş Vitali Balasanyanın, Xankəndi şəhər həbsxanasının rəisi işləmiş Serjik Koçaryanın və başqa şəxslərin də olduğu müəyyən edilmişdir.

Xocalı soyqırımı zamanı mayor rütbəsində olan S.Ohanyan indi general paqonları gəzdirir və Ermənistan Respublikasının müdafiə naziridir. Cinayətin bir sıra digər iştirakçıları da Ermənistanın yaratdığı oyuncaq qurumda və Ermənistan Respublikasının dövlət orqanlarında müxtəlif vəzifələr tuturlar.

BMT Baş Məclisinin 1946-cı il 11 dekabr tarixli 96 sayılı qətnaməsində qeyd olunur ki, soyqırımı, insan qruplarının yaşamaq hüququnu tanımamaqla insan mənliliyini təhqir edir, bəşəriyyəti insanlar tərəfindən yaradılan maddi və mənəvi dayaqlardan məhrum edir. Belə bədnam əməllər BMT-nin məqsəd və vəzifələrinə tam ziddir. BMT Baş Məclisinin 9 dekabr

1948-ci il tarixli 260 sayılı qətnaməsi ilə qəbul edilmiş və 1961-ci ildə qüvvəyə minən "Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" Konvensiyada soyqırımı cinayətinin hüquqi əsası təsbit olunmuşdur. Konvensiyaya qoşulan dövlətlər sülh və yaxud müharibə dövründə törədilməsindən asılı olmayaraq, genosidin beynəlxalq hüquq normalarını pozan cinayət olduğunu təsdiq edərək, onun qarşısının alınması və səbəbkarlarının cəzalandırılması üçün tədbirlər görməyi öhdələrinə götürmüşlər. Xocalı şəhərində törədilmiş müdhiş cinayətin xarakteri və miqyası göstərir ki, həmin konvensiyada təsbit olunmuş soyqırımı cinayətini təşkil edən bütün əməllər tətbiq olunmuşdur. Qabaqcadan planlaşdırılmış kütləvi və amansız qırğın aktı həmin ərazidə yaşayan insanları məhz azərbaycanlı olduqlarına görə tamamilə məhv etmək niyyəti ilə törədilmişdir.

Ermənistanın müharibə zamanı davranış normalarını müəyyənləşdirən beynəlxalq hüquq normalarına məhəl qoymaması ilə bağlı faktlar yalnız bütün bunlarla məhdudlaşmır. Beynəlxalq humanitar hüququn tələblərinə əsasən müharibə yalnız silahlı münaqişədə olan tərəflərin silahlı qüvvələri arasında aparılmalıdır. Mülki əhali döyüşlərdə iştirak etməməli və onlarla hörmətlə davranılmalıdır. "Müharibə zamanı mülki şəxslərin müdafiəsinə dair" IV Cenevrə Konvensiyasının 3-cü maddəsinə əsasən, mülki əhalinin həyatına və təhlükəsizliyinə qəsd, o cümlədən onların hər cür öldürülməsi, şikəst edilməsi, onlarla qəddar davranış, onlara əzab və işgəncə verilməsi, insan ləyaqətinə qəsd, təhqir və alçaldıcı hərəkətlər qadağan

edilir. Konvensiyanın 33-cü maddəsində qeyd olunur ki, heç bir mülki şəxs törətmədiyi hüquq pozuntusuna görə cəzalandırıla bilməz.

Mülki əhaliyə qarşı kollektiv cəza tədbirlərinin görülməsi, mülki əhalini qorxuya salmaq, onlara qarşı terror hərəkətləri, onların repressiyaya məruz qoyulması birmənalı qadağan edilir. Həmin konvensiyanın 34-cü maddəsinə görə mülki əhalinin girov götürülməsi də qadağandır. Lakin təkcə Xocalıda mindən artıq insanı girov götürən ermənilər bu prinsipə aşkar sayğısızlıq nümayiş etdirmişlər. Ermənistan silahlı qüvvələri bu hüquq normalarına məhəl qoymamış, Xocalıda dinc əhalinin məhvi üçün qəddar üsula əl atmışlar. "Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında" 1948-ci il 9 dekabr tarixli konvensiyasında nəzərdə tutulmuş soyqırımı cinayətinin tərkibi vardır.

Xocalının zəbt olunması zamanı dinc azərbaycanlı sakinlərə qarşı ağılasığmaz vəhşilik törədənlər və Cenevrə konvensiyasının, "İnsan hüquqları haqqında ümumi bəyannamənin" 2, 3, 5, 9 və 17-ci maddələrinin, "Hərbi münaqişələr və fəvqəladə hallar zamanı qadın və uşaqların müdafiəsi haqqında" konvensiyanın, "Soyqırım cinayətlərinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında" konvensiyanın tələblərini kobud surətdə pozanlar indiyədək cəzalandırılmamışdır. Cəzasızlıq mühiti isə yeni cinayətlər üçün əsas yaratmaqdadır.

Ermənistan baş vermiş vəhşiliklərə görə çəkinmir, əksinə, azərbaycanlılara qarşı törədilmiş soyqırımı həyasızcasına haqq qazandırılır, bu faciəni törədən-

lər isə milli qəhrəman sayılırlar. Ermənistanda açıq anti-azərbaycan siyasəti yürüdüldür, yeni Azərbaycan torpaqlarının işğal olunması üçün dövlət miqyasında ideoloji əsaslar yaradılır. Saxtalaşdırılmış erməni tarixi gənc ermənilərin şovinist ruhda böyümələrinə zəmin yaratmaq üçün dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılır.

Nə qədər qəribə olsa da, Xocalı faciəsi kimi real soyqırımına göz yuman bəzi ölkələrin parlamentləri "erməni soyqırımını" əfsanəsini müzakirə predmetinə çevirmiş, hətta tarixi həqiqətlərə etinasızlıq göstərərək bu barədə ədalətsiz qərarlar da qəbul etmişlər. Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin sülh yolu ilə nizama salınması söylərinin Ermənistan tərəfindən indiyədək boşa çıxarılmasının səbəblərindən biri də məhz budur.

Erməni tarixçiləri və siyasətçiləri guya erməni genosidi olan 1915-ci il hadisələrini ildən-ilə şişirtmək və təbliğ etməklə, əslində əsrin əvvəlindən həyata keçirilən azərbaycanlıların kütləvi qırğını unutturmağa, dünya ictimaiyyətini çaşdırmağa çalışırlar.

Azərbaycan torpaqları isə hələ də işğal altındadır, erməni cəlladlar öz tamahkar məqsədlərinə çatmaq üçün günahsız insanları amansızcasına qətlə yetirmişlər. Xocalı faciəsinin beynəlxalq birlik tərəfindən insanlığa qarşı cinayət və soyqırımını aktı kimi tanınmasına nail olmaq hər bir azərbaycanlının vəzifəsidir. Bu cinayət bir daha təkrarlanmamalıdır.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin bu hadisə ilə bağlı dediyi kimi: "Xocalı soyqırımını XX əsrin ən böyük insan faciələrindən biridir.

Xocalıda misli görünməmiş qəddarlıqla törədilmiş bu insan qırğınının Yer kürəsinin hər hansı bir guşəsində baş verməsinin qarşısını almaq üçün Xocalı soyqırımını həqiqətləri dünya ictimaiyyətinə hərtərəfli çatdırılmalı və humanizm ideallarına sədaqət nümayiş etdirən bütün insanların bu faciəyə öz qəti, birmənalı mövqelərini bildirmələri üçün ciddi və məqsədyönlü iş aparılmalıdır".

Qeyd etmək yerinə düşər ki, məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ilin iyununda xalqın təkidli tələbi ilə hakimiyyətə qayıdışından sonra bir çox milli faciələrimiz kimi, Xocalı soyqırımına da siyasi-hüquqi qiymətin verilməsi mümkün olmuşdur. Ümummilli liderin təşəbbüsü ilə Milli Məclis 1994-cü il fevralın 24-də "Xocalı soyqırımını günü haqqında" qərar qəbul etmiş, sənəddə hadisənin baş vermə səbəbləri, günahkarlar təfəsilatı ilə açıqlanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin "Xocalı soyqırımının 20-ci ildönümü haqqında" sərəncamında qeyd olunduğu kimi: "Azərbaycanlılara qarşı erməni şovinist dairələrinin XIX-XX əsrlərdə mərhələ-mərhələ həyata keçirdiyi etnik təmizləmə siyasətinin tərkib hissəsi olan Xocalı soyqırımını haqqında həqiqətlər dünya ictimaiyyətinə, xarici ölkələrin parlamentlərinə çatdırılmalı, Azərbaycan xalqının və ümumən insanlığın əleyhinə yönəldilmiş bu son dərəcə ağır hərbi cinayət beynəlxalq miqyasda öz hüquqi-siyasi qiymətini almalıdır".

Bu baxımdan Heydər Əliyev Fondunun şübhəsiz ki, müstəsna rolu var. Heydər Əliyev Fondu dalbadal bir neçə ildir ki, dünyanın 70 ölkəsində Xocalı faciə-

sinə həsr edilmiş tədbirlər keçirir. Fond konfranslar, xatirə gecələri təşkil edir, kitablar, bukletlər dərc edir, DVD-disklər buraxır, filmlər çəkir.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti, Rusiya Azərbaycanlıları Gənclər Təşkilatının sədri Leyla xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə keçirilən "Xocalıya ədalət" beynəlxalq kampaniyası ildən-ilə geniş vüsət alır. Kampaniya çərçivəsində bütün dünyada yüzlərlə aksiya keçirilmişdir. Avropa İttifaqının üzvü olan dövlətlərin demək olar ki, hamısında, MDB, Asiya, Cənubi və Şimali Amerika ölkələrində konfranslar, seminarlar, piketlər keçirilir. Bu kampaniya sayəsində bir sıra beynəlxalq forumlar Xocalı faciəsini tanımışlar. Fondun və İƏT Gənclər Forumunun təşəbbüsü ilə 31 ölkənin deputatları Xocalı faciəsini insanlığa qarşı cinayət kimi tanımışlar. Dünyanın 20 ölkəsində aparıcı universitetlərdə gənclərin fleşmobları keçirilir. Bununla bərabər, kampaniyanın yeni mərhələsi - dövlət və hökumət başçalarına, ATƏT-in Minsk qrupuna, AŞPA-ya, BMT Baş Katibliyinə, dünya parlamentlərinə və beynəlxalq təşkilatlara ünvanlanmış, bu faciəni soyqırımını aktı və insanlığa qarşı cinayət kimi tanımaq tələbi irəli sürülən petisiya və müraciətlər yayılması mərhələsi başlanmışdır.

Xocalı faciəsi haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması və hadisənin dünya ictimaiyyəti tərəfindən hüquqi-siyasi və mənəvi qiymətləndirilməsinə nail olmağa yönəlmiş "Xocalıya ədalət" beynəlxalq məlumat və təşviqat kampaniyası hazırda dünyanın bir çox ölkəsində yüzlərlə könüllü tərəfindən uğurla həyata keçirilir.

Azərbaycan dövləti erməni şovinist millətçilərinin azərbaycanlılara qarşı törətdiyi cinayətlər, o cümlədən Xocalı soyqırımını haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, onun soyqırımını kimi tanınması üçün məqsədyönlü və ardıcıl fəaliyyət göstərir.

Artıq dünya ictimaiyyəti də həqiqətin nədən ibarət olduğunu çox yaxşı başa düşür. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının Xocalı soyqırımını ilə bağlı qəbul etdiyi xüsusi qətnamə beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən Xocalı faciəsini "İnsanlığa qarşı cinayət" kimi tanıyan ilk sənəddir. 51 ölkənin qəbul etdiyi qətnamədə Xocalı faciəsinə "erməni silahlı qüvvələri tərəfindən dinc əhalinin kütləvi qətləməsi" və "insanlığa qarşı cinayət" kimi qiymət verilmişdir.

Hazırda Pakistan, Meksika, Çexiya, Kolumbiya, Bosniya və Herseqovina parlamentləri Xocalı faciəsini soyqırımını və Azərbaycana qarşı cinayət aktı kimi tanıyıblar. Bundan əlavə, ABŞ-ın bir sıra ştatları bu soyqırımını tanıyıb.

Azərbaycan erməni millətçilərindən fərqli olaraq, bu məsələdən hər hansı siyasi, maliyyə, ərazi və başqa dividendlər qazanmaq məqsədi güdmür. Məqsədimiz tarixi ədalətin bərpasına nail olmaq, cinayətkarları ifşa etmək və onları dünya ictimaiyyətinin mühakiməsinə verməkdir. Ona görə də erməni şovinist millətçilərinin regionda həyata keçirdikləri etnik separatizmin, başqa xalqlara qarşı nifrət və terror ideologiyasının dünya üçün təhlükəsi açılib göstərilməlidir. Bu, qəhrəman Xocalı şəhidlərinin ruhu qarşısında bizim vətəndaşlıq və insanlıq borcumuzdur.

Məlumat-soraq materialları

▪ *Ermənistanın Azərbaycana qarşı hərbi təcavüzü*

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionuna Ermənistanın və yerli erməni separatçılarının xaricdəki erməni diasporunun köməyi ilə ərazi iddiası nəticəsində baş vermiş hərbi-siyasi konflikt. 1988-ci il fevralın 20-də Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti Sovetinin sessiyası vilayətin statusuna baxılması haqqında Azərbaycan SSR Ali Sovetinə müraciət edib.

1989-cu il dekabrın 1-də isə Ermənistan parlamenti Dağlıq Qarabağın Ermənistana birləşdirilməsi haqqında antikonstitusion qərar qəbul edib. Bu Ermənistan tərəfindən Azərbaycan SSR-in ərazi bütövlüyünə qarşı açıq hüquqi müdaxilə aktı idi. Azərbaycan Respublikası tərəfindən 1991-ci il noyabr ayının 26-da isə Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin statusu ləğv olunub.

1991-ci ilin sonlarından SSRİ-nin dağılması ilə Ermənistan, faktiki olaraq, Azərbaycana qarşı açıq və ədalətsiz müharibəyə başladı. Ermənistanın hərbi birləşmələri Azərbaycanın sərhədlərini pozub Qarabağa daxil oldular və Dağlıq Qarabağın erməni separatçıları-terrorçuları ilə birləşərək Azərbaycan torpaqlarının işğalına başladılar.

Əvvəlcə Dağlıq Qarabağın azərbaycanlılar yaşayan məskənlərinin işğalına başlandı.

1992-ci il fevralın 26-na keçən gecə Azərbaycanın müasir tarixində ən faciəli hadisə baş verdi. Erməni hərbi birləşmələri Xocalıda azərbaycanlılara qar-

şı dəhşətli soyqırımını törətdi. 1992-ci ilin mayında erməni hərbi birləşmələri Şuşanı ələ keçirdilər. Bununla da ermənilər Dağlıq Qarabağın, demək olar, bütün ərazisini işğal etdilər. Növbəti addım Dağlıq Qarabağı Ermənistanla birləşdirən Laçın rayonunun işğalı oldu. Daha sonra, 1993-cü ilin apreliyində Kəlbəcər, elə həmin ilin iyul-oktyabr aylarında Ağdam, Füzuli, Cəbrayıl, Qubadlı və Zəngilan rayonları işğal olundu.

1988-1992-ci illər ərzində Ermənistanın hərbi təcavüzü nəticəsində 20 min nəfər azərbaycanlı həlak olmuş, 100 min nəfər yaralanmış, 50 min nəfər müxtəlif dərəcəli xəsarət alaraq əlil olmuşdur.

Təcavüz dövründə 4852 nəfər (o cümlədən 54 uşaq, 323 qadın, 410 qoca) azərbaycanlı itkin düşmüş, onlardan 1368 nəfəri (o cümlədən 169 uşaq, 338 qadın, 286 qoca) əsirlikdən azad edilmiş, 783 nəfəri (o cümlədən 18 uşaq, 46 qadın, 69 qoca) isə bu gündə də Ermənistanda əsirlikdədir. Beynəlxalq Qızıl Xaç Komitəsinin məlumatına görə 439 nəfər əsirlikdə ölmüşdür. 1 milyon nəfər insan işğal nəticəsində öz yurd-yuvalarından qaçqın düşmüşdür.

İşğal nəticəsində Azərbaycana 431 milyard 536 milyon (2011-ci ilin əvvəllərinə görə) ABŞ dollarından artıq maddi zərər dəyib. (E.Süleymanov; V.Süleymanov "Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü və işğalın ağır nəticələri " Bakı, CBS, 2012)

▪ *Ağdam rayonu*

Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Ərazisi - 1150 km²-dir. Əhalisi 167,3 min nəfərdir.

Rayon 1993-cü ilin iyul ayının 23-də ermənilər tərəfindən işğal olunmuşdur.

İşğal nəticəsində 82 yaşayış məntəqəsi, 34.680 yaşayış evi və mənzil, 17 sənaye obyektı, 57 rabitə obyektı, 120 səhiyyə müəssisəsi, 114 tədris müəssisəsi, 59 məktəbəqədər müəssisə, 108 mədəniyyət müəssisəsi, 16 məscid, 3 su anbarı, 5 maldarlıq təsərrüfatı, 10 körpü, 180 maqistral su xətti Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmış və məhv edilmişdir. 6 min nəfər rayon sakini şəhid olmuşdur.

Rayona altı milyard yüz milyon yüz yeddi min ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ Ağdərə rayonu

Azərbaycan Respublikasının cənub-qərbində inzibati rayon. Ərazisi 1700 km²-dir. 7 iyul 1993-cü ildə erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur.

▪ Cəbrayıl rayonu

Azərbaycan Respublikasının cənub-qərbində yerləşən inzibati rayon. Ərazisi 1049,8 km², əhalisi 66,4 min nəfərdir. 23 avqust 1993-cü ildə erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal olunmuşdur. 97 yaşayış məntəqəsi, 8 sənaye, 44 kənd təsərrüfatı, 65 rabitə obyektı, 83 səhiyyə, 91 tədris, 149 mədəniyyət müəssisəsi, 180 maldarlıq təsərrüfatı Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır.

Rayona üç milyard dörd yüz əlli milyon üç yüz min ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ Dağlıq Qarabağ

Azərbaycanın cənub-qərbində region. 7 iyul 1923-cü ildə Azərbaycan SSR-in tərkibində yaradılmış muxtar vilayətin ərazisi (Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayəti) nəzərdə tutulur. Tərkibinə Ağdərə, Əsgəran, Şuşa, Xocavənd, Hadrut rayonları daxil idi. Erməni separatçılarının terror və təcavüzkarlıq fəaliyyətinə görə 26 noyabr 1991-ci ildə Dağlıq Qarabağın muxtariyyət statusu ləğv olunub. Hazırda ətrafındakı 7 əlavə rayon da daxil olmaqla Ermənistanın işğalı altındadır. Ermənistan Dağlıq Qarabağda əslində özünün yaratdığı separatçı erməni rejiminin idarəçiliyini bəhanə gətirərək Dağlıq Qarabağı işğal etməsi faktından boyun qaçırmağa çalışır. Azərbaycan tərəfi işğal olunmuş torpaqların azad edilməsi, ərazi bütövlüyünün bərpa olunması şərtlərilə Dağlıq Qarabağa Azərbaycanın tərkibində yüksək muxtariyyət statusu verməyi təklif edir.

▪ Füzuli rayonu

Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Ərazisi - 1390 km²-dir. Əhalisi - 147,1 min nəfərdir. 23 avqust 1993-cü ildə Füzuli rayonu Ermənistan ordusu tərəfindən işğal olunmuşdur. 84 yaşayış məntəqəsi, 45 sənaye, 990 kənd təsərrüfatı, 39 rabitə obyektı, 127 səhiyyə, 88 tədris, 76 məktəbəqədər, 183 mədəniyyət müəssisəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır. Dünyanın ən qədim yaşayış məskənlərindən biri - Azıx mağarası Füzuli rayonu ərazisindədir.

Füzuli sakinlərinin 1100 nəfərdən çoxu işğal zamanı şəhid olmuş və itkin düşmüş, 113 nəfər girov götürü-

rülmüş, 1450 nəfər yaralanmışdır.

Rayona dörd milyard yeddi yüz qırx iki milyon doqquz yüz otuz iki min əlli ABŞ dolları həcmində zərər dəyib.

▪ Xocalı

Xankəndi-Ağdam yolunun üzərində şəhər. Xocalı rayonunun inzibati mərkəzidir. 1990-cı ildə şəhər statusu verilmişdir. 26 fevral 1992-ci ildə erməni silahlı birləşmələri tərəfindən keçmiş SSRİ-nin 366-cı motoalayının dəstəyi ilə işğal olunmuşdur. Xocalını işğal etməklə ermənilər bir tərəfdən Qarabağın dağlıq hissəsində azərbaycanlılardan ibarət olan, strateji əhəmiyyətli maneəni aradan qaldırırdılarsa, digər tərəfdən ümumiyyətlə, bu şəhəri yer üzündən birtəfəlik silmək istəyirdilər. Çünki Xocalı Azərbaycan tarixinin qədim dövrlərindən müasir dövrə qədər tarix və mədəniyyət ənənələrini özündə əks etdirən yaşayış məskəni idi. Bu xüsusi mədəniyyət tarixə Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti kimi düşmüşdür.

Xocalı əhalisindən 613 nəfər öldürülmüş, 487 nəfər şikəst olmuş, 1275 nəfər dinc sakin - qocalar, uşaqlar, qadınlar əsir götürülərək aqlasıqmaz erməni zülmünə, təhqir və həqarətlərinə məruz qalmışlar. 150 nəfərin taleyi hələ də məlum deyildir.

Xocalıda öldürülmüş 613 nəfərdən 106 nəfəri qadın, 63 nəfəri uşaq, 70 nəfəri qoca insanlar olmuşlar. Xocalı faciəsində 8 ailə bütövlükdə məhv edilmiş, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq isə valideynlərindən birini itirmişdir.

▪ Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti

Azərbaycanda Kiçik Qafqazın dağ və dağətəyi rayonlarında, Kür-Araz çayları arasında son Tunc və ilk Dəmir dövrlərinə (e.ə.13-7 əsrlər) aid mədəniyyət. Xocalı şəhəri yaxınlığında və Gədəbəy rayonunda ilk dəfə tədqiq olunmuş abidələrin adı ilə adlandırılmışdır. Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti abidələri yaşayış yerləri, emalatxanalar, qəbirlər, ibadətqahlardan ibarətdir. Mədəniyyətin yayıldığı ərazi-də misəritmə kürələri, mis və tunc məmulatları hazırlayan emalatxanaların qalıqları, çaxmaq daşından alət və silahların istehsal tullantıları aşkar edilmişdir. Buradan Neolit dövründə yaşayan insanlara aid əmək alətləri də tapılmışdır. Torpaq, daş qutu qəbirlər və kurqanlarda ölülər bükülü, uzadılmış, oturdulmuş vəziyyətdə dəfn olunmuşdur. Qəbirlərin keramikası demək olar ki, eynidir. Qəbirlərdən tunc, qılınc, təbərzin, toppuz, ox, yaba, xəncər, nizə ucluğu, bardaq, qazan, cilov, bilərzik, üzük, sümükdən hazırlanmış bəzək əşyaları, gildən və daşdan hazırlanmış müxtəlif məmulatlar aşkar edilmişdir. Erməni işğahından sonra bütün bu maddi mədəniyyət abidələrinin məhv edilməsi və dünyanın ən qədim məzarlıqlarından sayılan Xocalı qəbiristanlığının texnika vasitəsilə darmadağın edilməsi erməni vandalizminin bariz nümunəsi olmaqla yanaşı, dünya mədəniyyətinə qarşı zorakılıq aktıdır. Tarixi faktlar sübut edir ki, Xocalı rayonu ərazisi Azərbaycanın ən qədim, qocaman diyarlarından biridir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, xalqımızın uzaq keçmişindən tutmuş bu gününədək olan məşğuliyəti, sənət-

karlığı, dini baxışları, mədəniyyəti Xocalı toponimiyasında öz əksini tapmışdır.

▪ *Xocavənd rayonu*

Azərbaycan Respublikasının cənub-qərbində inzibati rayon. Ərazisi 1458 km². 2 oktyabr 1992-ci ildə rayonun ərazisi erməni silahlı birləşmələri tərəfindən işğal edilmişdir.

▪ *İşğal olunmuş torpaqlar*

Ermənistan-Azərbaycan müharibəsi nəticəsində Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal etdikləri (1991-1994) Dağlıq Qarabağ və onun ətrafındakı 7 rayonun ərazisi.

▪ *Kəlbəcər rayonu*

Azərbaycan Respublikasının qərbində inzibati rayon. Ərazisi 3054 km², əhalisi 73,6 min nəfərdir. 2 aprel 1993-cü ildə erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal edilmişdir. 128 yaşayış məntəqəsi, 18 sənaye, 627 kənd təsərrüfatı, 2 rabitə obyektı, 76 səhiyyə, 97 tədris, 7 məktəbəqədər, 254 mədəniyyət müəssisəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır. Erməni işğalı zamanı Kəlbəcərin 511 dinc sakini öldürülmüş, 321 nəfər isə əsir götürülmüş və itkin düşmüşdür. Rayona bir milyard yeddi yüz yetmiş dörd milyon ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ *Qaçqınlar*

Qarabağ müharibəsində Ermənistandakı evlərini tərk edərək Azərbaycana pənah gətirmiş azərbaycanlılar. Onlara qaçqın statusu verilib.

▪ *Qafqaz*

Qərbdən Qara dəniz və Azov dənizi, şərqdən Xəzər dənizi və şimaldan Kuma-Manıç düzənliyi, cənub-qərbdən Türkiyə və cənubdan İranla əhatə olunan ərazi. Sahəsi 440 min km²-dir. Dünyanın ən çoxmillətli və mədəni müxtəlifliyə malik ərazilərindəndir. Bu ərazidə Azərbaycan, Gürcüstan, Ermənistan respublikaları və Rusiya Federasiyasının cənub hissəsi yerləşir.

▪ *Qubadlı rayonu*

Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Ərazisi 800 km², əhalisi 35,7 min nəfərdir. 31 avqust 1993-cü ildə erməni hərbi birləşmələri tərəfindən işğal edilmişdir. 94 yaşayış məntəqəsi, 8 sənaye, 1080 kənd təsərrüfatı, 32 rabitə obyektı, 86 səhiyyə, 63 tədris, 11 məktəbəqədər, 180 mədəniyyət müəssisəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır. Rayona bir milyard dörd yüz səksən beş milyon altı yüz iyirmi yeddi min ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ *Laçın rayonu*

Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Ərazisi – 1835 km², əhalisi – 68,5 min nəfərdir. Laçın rayonu 18 may 1992-ci ildə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal olunmuşdur. 127 yaşayış məntəqəsi, 228 sənaye, 244 kənd təsərrüfatı, 67 rabitə obyektı, 142 səhiyyə, 111 tədris, 25 məktəbəqədər, 217 mədəniyyət müəssisəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır. Laçının işğalı zamanı 264 nəfər şəhid olmuş, 65 nəfər girov götürülmüş, 103 nəfər əlil olmuşdur. Rayona yeddi milyard doxsan doqquz

milyon beş yüz iyirmi altı min beş yüz ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ *Məcburi köçkün*

Azərbaycan Respublikası ərazisində daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olub başqa yerə köçən şəxslər və ya başqa ölkədə daimi yaşayış yerini tərk etməyə məcbur olub Azərbaycan Respublikasına gəlmiş Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları "məcburi köçkün" sayılır.

▪ *Şuşa*

Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ regionunda şəhər. Şuşa inzibati rayonunun (ərazisi 289,0 km²) mərkəzi. XVIII əsrin 50-ci illərinin əvvəllərində Qarabağ xanı Pənahəli xan tərəfindən salınmışdır. İlk çağlarda şəhəri Şuşa adı ilə yanaşı, xanın şərəfinə Pənahabad adlandırırdılar. Həmin dövrdən başlayaraq Azərbaycanın Qarabağ xanlığının əsas siyasi və mədəni mərkəzinə çevrilməyə başlamışdır. Azərbaycanın Rusiya tərəfindən işğalından sonra da bütün Qarabağ regionunun əsas inzibati, iqtisadi və mədəni mərkəzi, həmçinin bütün Azərbaycanın əsas mədəni mərkəzlərindən biri olmuşdur. Şuşa Azərbaycanın bir çox görkəmli mədəniyyət xadimlərinin vətənidir. 8 may 1992-ci ildə erməni silahlı qüvvələri tərəfindən işğal edilmişdir. Şuşanın işğalı zamanı 200 nəfər şəhid, 150 nəfər əlil olmuşdur. 1989-cu ilin məlumatına əsasən əhalisi 20.579 nəfər olmuşdur. Onun 19036 nəfərini azərbaycanlılar, 1377 nəfərini ermənilər təşkil etmişdir. Hal-hazırda Ermənistanın işğalı altında olduğuna görə yalnız

ermənilər yaşayır. Şuşanın azad edilməsi Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzünün aradan qaldırılması üçün aparılan danışıqlarda Azərbaycan tərəfinin təkid etdiyi prinsiplərdən biridir. Təcavüz nəticəsində rayona dörd milyard iki yüz əlli yeddi milyon dörd yüz yetmiş dörd min ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ *Təzəpir məscidi*

Bakıda yerləşən, bütün Şərqdə nadir gözəlliyi ilə diqqəti cəlb edən, yaşı bir əsrdən çox olan tikili. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi də məhz burada yerləşir.

▪ *Zəngilan rayonu*

Azərbaycan Respublikasında inzibati rayon. Ərazisi 707 km², əhalisi 37,4 min nəfərdir. 29 oktyabr 1993-cü il tarixində təcavüzkar Ermənistan Respublikası tərəfindən işğal edilmişdir. 85 yaşayış məntəqəsi, 12 sənaye, 2820 kənd təsərrüfatı, 80 rabitə obyektı, 66 səhiyyə, 81 tədris, 42 məktəbəqədər, 152 mədəniyyət müəssisəsi Ermənistan silahlı qüvvələri tərəfindən dağıdılmışdır. Rayona üç milyard dörd yüz on dörd milyon yüz yetmiş min ABŞ dolları həcmində zərər dəymişdir.

▪ *31 mart 1918-ci il*

Həmin gün Azərbaycanın Bakı, Şamaxı, Quba da daxil olmaqla bir sıra şəhərlərində erməni daşnakları və bolşeviklər tərəfindən yerli əhaliyə qarşı soyqırımı törədilmişdir.

MÜNDƏRİCAT

Oxuculara müraciət	7
Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyev Xocalı soyqırımını haqqında	13
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Xocalı soyqırımını haqqında	30
Xocalı soyqırımını bəşəriyyətə qarşı cinayətdir	40
Məlumat-soraq materialları	52

**HEYDAR ALIYEV HERITAGE RESEARCH
CENTER**

KHOJALY - 1992

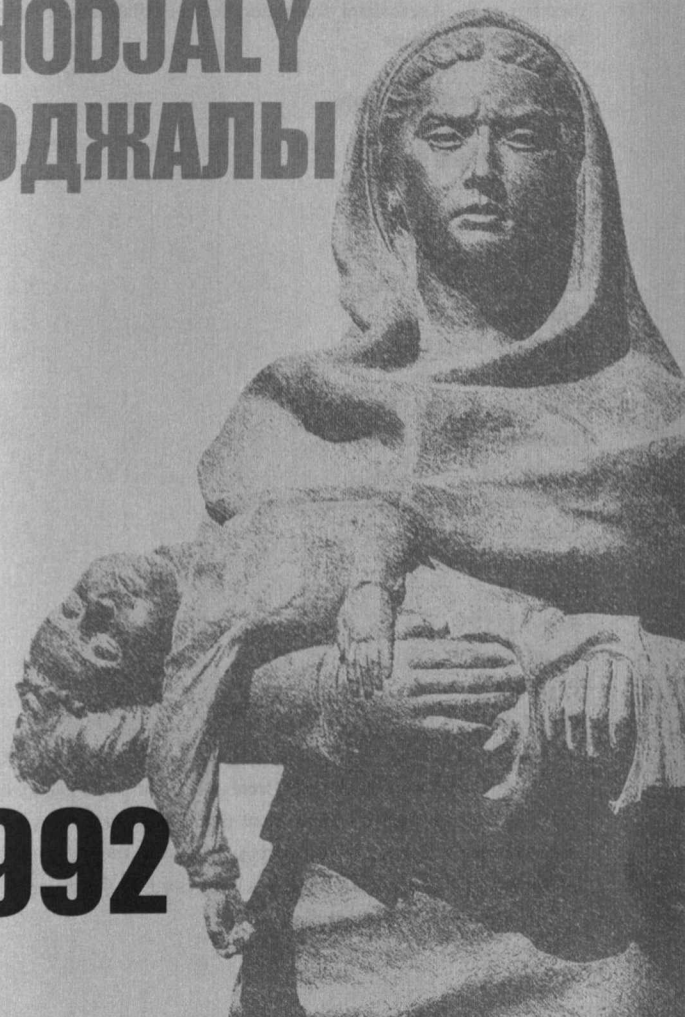
Baku - 2014

The Book “Khojaly – 1992” is dedicated to the memory of the victims of the Khojaly genocide committed by the Armenian armed forces in 1992. The Book includes speeches of the national leader of Azerbaijan Heydar Aliyev and President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev on the Khojaly genocide, relevant articles and reference materials.

ՀԵՅԴԱՐ ԱԼԻԵՎԻ ԿՈՅԵԼԻ

ХОСАЛИ КНОЖАЛЫ KHODJALY ХОДЖАЛЫ

1992

Advisor on «Publication of the Heydar Aliyev Heritage Research Center» series:

Asaf NADIROV
Academician of Azerbaijan National Academy of Sciences

Scientific Advisor:

Elkhan SULEYMANOV
President of ACSDA, Member of Parliament from Shamakhi, head of the Azerbaijani delegation in the EURONEST Parliamentary Assembly, member of the Azerbaijani delegation in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe

Head of Creative Group:

Fuad BABAYEV,
PhD on Political Sciences

Editors:

Gunduz NASIBOV
Irina MUKHTAROVA

Translator:

Rusif HUSEYNOV

Linguistic Editor:

Qılıncxan BAYRAMOV

Translation Coordinator:

Tamkin MAMMADLI

Assistant Translation Coordinator:

Nigar GASIMOVA
Turkan MANAFLI

Designers:

Faig ALIYEV
Elviz ISMAILOV

Paginator:

Sevda AGHAYEVA

Dedicated to the victims of the tragic Khojaly genocide

Materials of AzerTAj were used in the preparation of the Book.

Photo-materials of the AzerTAj were used in the photo gallery of the book.

The fragment of the monument (2008, sculptors - Teymour, Aslan and Mahmoud Rustamov brothers,) erected in memory of the victims of the Khojaly genocide in Baku has been used on the cover of the Book.

Republished with additions.

Dear readers!

Twenty two years have passed since the genocide committed by the Armenian military formations in the town of Khojaly, one of the ancient habitations of man in Azerbaijan, it horrified the whole world.

Twenty two years ago, on February 26, 1992, the armed formations of Armenia, armed detachments of the Armenians in the Mountainous Garabagh territory of Azerbaijan, with the direct participation of the staff and heavy military machinery of Motor-Rifle Regiment 366 of the former USSR located in the town of Khankendi of Azerbaijan occupied Khojaly at night and executed the policy of genocide against the Azerbaijani people. Within a night 613 civil residents of the town, including 63 children, 106 women, 70 old men and women, were murdered with a special cruelty and torture, beheaded, their eyes were blinded, the wombs of the pregnant women were bayoneted, corpses were mutilated and abused inhumanely. As to its scale and essence the genocide in Khojaly is in the same rank with the genocides committed in Khatyn, Lidice, Song My.

During this criminal operation committed by the professional military units against the peaceful civilians the fundamental principles of human rights and laws were grossly violated. Without any warning in the early hours of the night the town was blockaded, no corridor was left for the leave of the residents, the old, the sick, and children were brutally slaughtered.

The real essence of the genocide of Khojaly was

best expressed by Heydar Aliyev, national leader of the Azerbaijani people: "The tragedy in Khojaly is a bloody page of the policy of ethnic cleansing and genocide pursued over two hundred years by the militant Armenian nationalists". On the initiative of Heydar Aliyev, who commemorated the victims of the genocide all the time and highly appreciated the memory of the martyrs, the parliament of the Republic of Azerbaijan gave the legal appreciation of this genocide in 1994 and issued a decree on the February 25, 1997, "On Commemoration of the Memory of the Victims of the Genocide in Khojaly with the Silence of a Minute". He condemned the genocide severely and called it the gravest crime against the mankind.

Just from this point of view I think that the publication of a book devoted to the genocide in Khojaly by the Heydar Aliyev Heritage Research Centre is symbolic.

Heydar Aliyev attached great importance to the delivery of the truth about this tragedy to the world public: "At present the Azerbaijani government and people face the task of conveying the truth about the genocide in Khojaly and the cruelty committed by the Armenians in the Mountainous Garabagh wholly, with their scale and horrors, to all the states of the world, to the parliaments and to the public of the world, it is necessary to achieve the recognition of all this as an act of a real genocide".

It is necessary to stress that the Heydar Aliyev Foundation chaired by Mehriban Aliyeva is mate-

rializing large-scale projects in this direction. The Foundation has published different literatures on the genocide in Khojaly. Every year on the initiative of the Foundation different events dedicated to this genocide are held in many countries of the world. The campaign called "Justice for Khojaly" initiated by Leyla Aliyeva, vice-president of the Heydar Aliyev Foundation has gained a wide scope. More detailed information about it has been included to the Book.

We would like to note that one of the organizations working in this direction is the Association for Civil Society Development in Azerbaijan. In 2006, the Association published a book in English, Russian and Azerbaijani titled "The Khojaly Genocide (documents, facts and its echo in the foreign press)".

In 2007 the Association held a wide scope action under the slogan: "The genocide in Khojaly: one million signatures, one demand". As a result, the Association collected the signatures of one million Azerbaijani citizens demanding the recognition of the genocide in Khojaly.

It is necessary to stress particularly that these signatures are not only a demand, but live evidences of the witnesses of the genocide for the history, moral-political and historical-legal document. Because of it these signatures have been submitted to many influential libraries and archives of Azerbaijan and foreign countries, as well as to the parliaments of the super states for the restoration of truth and historical justice, and a book of the same

title has been published.

It should be noted that the world countries do not give political and legal assessment to the Khojali tragedy, it leads to new tragedies. Sophisticated provocations or technogenic incidents in the occupied territories, which are beyond Azerbaijan's control, may put under risk tens of thousands of people. Any accident connected with the current situation in Sarsang Water Reservoir is real and inescapable.

Taking it into account the Association for Civil Society Development in Azerbaijan started a big project in 2013. The purpose of the project is to inform not only the Azerbaijani public, but also the world public on the present situation connected with Sarsang Water Reservoir, the humanitarian catastrophe, biological and ecological crisis, which it may create, to achieve the adoption of respective documents on the issue by the international organizations, to develop the package of measures for preventing the birth of humanitarian catastrophe and ecological crisis.

Sarsang Water Reservoir, which is of strategic importance for Azerbaijan, is situated in the territory occupied by Armenia. It was built on the Tartar River in 1976. Due to the occupation regime, the reservoir's technical facilities have faced desolation and are in catastrophic conditions. Therefore, the possibility of collapse of water reservoir because of a natural disaster, technical failure, or pre-conceived provocation seriously threatens the lives of 400,000 people in seven Azerbaijani districts. Con-

sequently, Sarsang Water Reservoir has turned into a source of great danger to Azerbaijan and this danger is growing.

Due and objective appreciation of such problems, including the genocide in Khojaly and the aggression of Armenia against Azerbaijan as a whole, restoration of historical and legal justice may obstacle other misfortunes which may take place in the region in future.

Dear readers!

As it is seen from the Book in front of you, the great statesman Heydar Aliyev and President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev have not once given the appreciation of the genocide in Khojaly in their speeches and appeals, and characterized it as the most terrible event of the 20th century, a crime against the humanity.

It is also symbolic that the Book has been published in English, French and Russian along with Azerbaijani, because these languages are the official languages of the countries which are co-chairing the Minsk Group of OSCE instituted for the solution of the Armenian-Azerbaijani conflict over the Mountainous Garabagh. By This Book its creative board once more draws the attention of the readers to the reality connected with this most dramatic and bloody event. We can express it with the words of the Azerbaijani President Ilham Aliyev: "...the threat of the ideology of ethnic separatism, hatred to other nations and terror for the world conduct-

ed by the chauvinist Armenian nationalists in the region must be exposed. It is our debt as a citizen and human being in front of the spirits of the heroic martyrs of Khojaly”.

We hope that after getting acquainted with the second edition of This Book, the persons, who distort the truth and try to present the events, which took place one hundred years ago in the Ottoman Empire, as “the Armenian Genocide”, will have a chance to distinguish the people subjected to the real genocide and those who committed the genocide.

Elkhan Suleymanov

President of the Association for Civil Society Development in Azerbaijan, MP from Shamakhi District, head of the delegation of Azerbaijan in the EURONEST Parliamentary Assembly, member of the Azerbaijani delegation in the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

National leader of the Azerbaijani people Heydar Aliyev about the Khojaly genocide

■ **From the statement of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the summit of the CIS member-states - December 24, 1993**

...Nearly 100,000 Armenians living in the territory of the Mountainous Garabagh, not having significant resources, are not able to wage large-scale military operations against a country with seven million population and occupy 20 per cent of its territory. There are attempts to ignore the rights of 50,000 Azerbaijanis of the Mountainous Garabagh, who fled from Shusha, Khojaly, Khojavand, Hadrut and Aghdara as a result of the ethnic cleansing...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the families of the victims of Khojaly genocide - March 1, 1994**

...On February 26, 1992, the world witnessed an unparalleled ferocity in the town of Khojaly. The Armenian military forces destroyed Khojaly, which was in siege for months. The helpless civilians were brutally massacred. They did not pity the infants, the old, women and children. The Khojaly genocide committed against the Azerbaijani people is an unparalleled act of ferocity in the history of mankind with its brutality and anti-humanism. It is also a crime against to the whole mankind...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the third anniversary of Khojaly genocide - February 25, 1995**

...This genocide committed by the Armenian aggressors with the help of the foreign imperialistic forces entered the history of the 20th century as the most ruthless episode and horrible act of savagery committed against Azerbaijan and as a crime not only against the Azerbaijani people, but the whole humanity. The cruel massacre of the innocent people displayed the real face of the Armenian barbarism and of their foreign patrons to the world community...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the ceremony dedicated to the third anniversary of Khojaly genocide, Tazapir Mosque, February 26, 1995**

...There have been a lot of cases of barbarism of men against each other in history...

...The cases of genocide committed by the Armenian aggressors against Azerbaijan are among the most brutal ones and have wounded our people badly throughout the 20th century. One of the most horrible wounds was the genocide in Khojaly...

...Khojaly genocide demonstrated that the Armenians not only wanted to occupy our lands, but also annihilate our people. The Azerbaijani people were

stabbed in the heart in that horrific night. This wound still hurts us. The brutal massacre of civilians, including women, children, the old and the sick, proves the savagery of our enemies...

...Khojaly genocide remains one of the most brutal tragedies in the history of mankind. All the people murdered that night are martyrs, as well as examples of heroism and bravery of the Azerbaijani people...

...Khojaly genocide is our national sorrow. At the same time it is a glorious page of struggle and national freedom of our people. We have always had difficulties. However, nothing can break the spirit of the Azerbaijani people. Now we have to be more courageous. We have to defend our independence...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Jewish community in Azerbaijan on the occasion of the genocide of the Jewish people – April 26, 1995**

...From the beginning of 1988 the policy of genocide of the Armenian aggressors against the Azerbaijani people, massacre of the innocent population, unprecedented ravages in the occupied territories, atrocities, and the genocide in Khojaly shocked the whole world and still remains as an incurable wound in our hearts...

■ **From the address of the Azerbaijani President Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the fourth**

**anniversary of Khojaly genocide - Baku,
February 24, 1996**

...The genocide committed against our people will remain as one of the most brutal crimes in the history of mankind. It demonstrated to the world the ferocity of the Armenian aggressors once more...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the meeting with a group of Khojaly residents on the occasion of the fourth anniversary of Khojaly genocide - Presidential Palace, February 24, 1996**

...Khojaly genocide is the most terrible action committed by the Armenians against the Azerbaijani people. We must tell the world community about this ferocity, anti-humane event. This tragedy can never be forgotten. We must show the world and our future generations how many victims our people have given for our freedom...

...Khojaly genocide is not a simple crime. This genocide must not be forgotten even after hundreds of years. The future generations must be informed of the ferocity committed against our people...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the fifth anniversary of Khojaly genocide - Baku, February 25, 1997**

...On February 26, 1992, the Armenian armed for-

mations, with the direct participation and support of the pro-imperialistic forces committed an unprecedented genocide in Khojaly. Thousands of unarmed civilians of Khojaly exposed to the unexpected and merciless attack of the enemy armed to the teeth with modern military equipments. Hundreds of innocent people, including women, children and the old, were murdered with matchless ferocity and taken hostages.

...Khojaly genocide, which exposed the real face of the Armenian fascism, was a historical crime not only against the Azerbaijani people, but also against the entire world. This crime must be judged according to the international law...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Jewish community in Azerbaijan – May 3, 1997**

...Due to the scale of the Armenian atrocities, the genocide in Khojaly, which is a bloody page in the history of our people, can be compared to the murders committed by the fascists in Kiev, Warsaw and Krakow...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev at the opening ceremony of the Fourth International Congress of Pediatric Societies held in Baku - Azerbaijan State Academic Theatre of Opera and Ballet, September 21, 1997**

...The military aggression of Armenia against

Azerbaijan has begun since 1988. As a result of the aggression 20 per cent of the territory of the Republic of Azerbaijan has been occupied by the Armenian armed forces. Over one million Azerbaijanis have been forced to leave their homes from the occupied territories; now most of them live in tent camps. They are the people, who could flee. But tens of thousands of people, including children, became martyrs defending our native lands. There are children among the captives, too. This is the tragedy of the Azerbaijani people, which took place at the end of the 20th century. The most terrible event of this tragedy is the genocide in Khojaly. Everybody must learn about the brutal massacre of the people in Khojaly, which is one of the most terrible and dark pages of the history of mankind. It was not a simple crime, but the murder of people accompanied by brutal tortures and sufferings; it was a real genocide. All these factors have affected the socio-political life of Azerbaijan, damaged the social situation, inflicted harm on the health of people. There are 400,000 children among one million internally displaced persons and refugees, most of whom are accommodated in tents. It is a horrible picture!..

■ **From the address of the Azerbaijani President Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the sixth anniversary of the genocide in Khojaly - Baku, February 23, 1998**

...The genocide in Khojaly committed against the Azerbaijani people is a historical crime with unimaginable cruelty and anti-humane methods of cruelty...

...The aggression launched by a group of Armenian nationalist and separatist forces in the Mountainous Garabagh in 1988 led to a 10-year bloody conflict between the Armenian and Azerbaijani peoples, ethnic conflicts in the Caucasus and other tragedies, including the genocide in Khojaly. The world community understands the danger of separatism and protests against it. It is condemned and evaluated politically and legally in international meetings...

...We shall not forget the blood which has been shed. The day, when the genocide in Khojaly will be internationally recognized and the guilty persons will be punished sooner or later, is inevitable...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev on the occasion of the International Children's Day - June 1, 1998**

...The Armenian aggression against Azerbaijan resulted in the military conflict, battles, victims and martyrs of our people. Unfortunately, many children become victims of this conflict and of the tragedy called the Black January. There were children among the victims in the genocide of Khojaly, too. It grieves us very much. It is the most painful spot of our society, of our life. As a result of the occupation of the Azerbaijani territories, a lot of people, including children, have become refugees and been living in tent camps for several years. They live, grow and get education in tents. Our life has such painful aspects...

■ **From the opening and final speeches of Heydar Aliyev, President of the Republic of**

Azerbaijan, Supreme Commander-in-Chief of the Armed Forces, at the ceremony of awarding the parents and family members of the martyred National Heroes, persons killed and distinguished in battles, who participated at the defense of Khojaly, with medals of "Qızıl Ulduz" (Gold Star) and order of "Azərbaycan Bayrağı" (Banner of Azerbaijan) - February 26, 1999

...The Armenians have repeatedly committed aggressions and genocides against the Azerbaijani people throughout the 20th century. The genocide of Khojaly is the most terrible one...

...On that terrible February night the Armenian armed forces, supported by the 366th Regiment of the Soviet Union, committed a terrible genocide against the population of Khojaly, one of the magnificent corners of Azerbaijan. The genocide committed with an unprecedented atrocity is one of the most terrible tragedies of the 20th century. Peaceful and unarmed Khojaly inhabitants experienced heavy blows that night. As a result of the genocide hundreds of women, men, the old, the youth and children of Khojaly were killed, wounded, handicapped, and taken captives...

...This tragedy is the heaviest blow against our people during the Armenian-Azerbaijani war. The Khojaly people faced this tragedy bravely with heroism. Those, who were defending their homes and families perished and became martyrs. As a result of the fire opened by the savage Armenians, Khojaly became stained with blood...

...This tragedy shocked the Azerbaijani people and was a heavy moral blow on the population of Khojaly. However, their spirit was not broken; they became martyrs heroically and courageously. The Khojaly people went through this tragedy with fortitude...

...The genocide in Khojaly is a tragedy of all the Azerbaijani people. Therefore, today is the day of grief and mourning in the country. I ask peace and blessings of God Almighty for all those killed there and express my condolences to all the inhabitants of Khojaly and all the Azerbaijani people. Every murdered person was our compatriot. It is the mourning day of the Azerbaijani people...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of March 31 - the Day of Genocide - Baku, March 29, 2000**

...In February 1992, the Armenian armed forces supported by the troops of the former Soviet Union committed an unprecedented terrible massacre. Thousands of defenders and peaceful people of Khojaly were killed and taken captives, the town itself was destroyed. The main goal of that horrible vandalism and genocide was to scare our people and break our will...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the anniversary of the genocide in Khojaly - February 24, 2001**

...On February 26, 1992, the Armenian armed forc-

es equipped with the most modern weapons and supported by the 366th Motor Rifle Regiment of the former Soviet Union razed Khojaly to the ground and massacred hundreds of innocent civilians, including children, women and the old. This cruel act of aggression became an unprecedented crime implemented not only against the Khojaly population, but also against the whole mankind. The Armenians have repeatedly committed aggressions and genocides against the Azerbaijani people throughout the 20th century. The Khojaly tragedy is the most terrible one...

...Revering the memory of the victims of Khojaly we think about our civic debt to them. The best way to pay this debt is to defend the independence of Azerbaijan, to ensure the inviolability of its borders and territorial integrity...

■ **From the talk of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev with Lord Russell Johnston, chairman of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe, September 15, 2001**

...All the events, which have taken place in the Armenian-Azerbaijani relations since 1988, including the murder of people, the genocide in Khojaly, ethnic cleansing in the occupied territories, are the forms of terrorism...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the tenth anniversary of the genocide in**

Khojaly - Baku, February 25, 2002

...The genocide in Khojaly is the bloodiest page of the Armenian policy of ethnic cleansing and a crime against the Azerbaijani people going on for over two hundred years. This policy supported by some states was conducted in the period of the tsarist Russia and of the Soviet Union. It resulted in mass deportation of the Azerbaijani population from their homes and massacres after the collapse of the USSR. Two million Azerbaijanis suffered from the consequences of the Armenian policy of ethnic cleansing and genocide...

...By committing the unprecedented Khojaly genocide, the Armenian chauvinists wanted to terrify our people, occupy the Mountainous-Garabagh and other territories of Azerbaijan, break our will. However, the enemies could not achieve their goals. It is true that the tragedy shocked Azerbaijan and wounded our people badly. But the defenders of Khojaly demonstrated heroism against the Armenian armed forces and wrote a heroic page of our history...

...Now the Azerbaijani government and people must inform the world community about the Khojaly genocide and other atrocities in Garabagh and achieve its recognition as a genocide. It is our debt to the martyrs of Khojaly. At the same time, it is important to achieve international legal and political recognition of the tragedy, punish the organizers and executors in order not to let the repetition of such brutalities against mankind...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Jewish community in Azerbaijan – Presidential Palace, April 8, 2002**

..The Armenian military aggression against Azerbaijan, the policy of deportation and genocide against our people, unprecedented genocide in Khojaly, are the greatest national disasters of the last fourteen years of the 20th century...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the anniversary of the genocide in Khojaly - Baku, February 25, 2003**

...The massacre in Khojaly is a bloody page of the Armenian policy of ethnic cleansing and genocide against the Azerbaijani people, which has been going on for over two hundred years. This policy and hostility have never ended, but continued in different forms...

...The territorial claims of the Armenian nationalists declared 15 years ago resulted in the mass deportation of the Azerbaijanis from their homelands, a number of terror acts and a large-scale bloody war. As a result of this war, tens of thousands of people perished or were wounded, hundreds of thousands of our compatriots became refugees and IDPs. The Mountainous-Garabagh and seven adjoining districts were occupied by the Armenian armed forces. However, the brutal destruction of Khojaly on Feb-

ruary 26, 1992, was the most tragic of all. Together with the 366th Regiment of the Soviet army, the Armenian armed forces tortured and murdered hundreds of people, including women, children and the old with an unparalleled ferocity. Because of the brutality and ferocity of the crimes committed in Khojaly, it will remain one of the biggest tragedies in the history...

...By committing the massacre in Khojaly, the Armenian chauvinists wanted to terrify our people and break our will. However, the enemies could not achieve their goals. The defenders of Khojaly faced the fully equipped enemies and displayed heroism in unequal battles...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of March 31 -the Day of Genocide of the Azerbaijanis - Baku, March 27, 2003**

...The massacre committed in the February of 1992, will remain in history as an unparalleled act of genocide due to its brutalities. This is an incomplete list of crimes of the Armenian nationalists and their patrons against our people. As a result of this centuries-long chauvinist and aggressive policy, the original Azerbaijani territories have been occupied, tens of thousands of Azerbaijanis have been brutally murdered, thousands of cultural monuments were destroyed by the Armenians. Large circles of the Armenian people were brought up in the spir-

it of hatred against the Azerbaijanis and a number of the Armenian terrorist organizations have been created...

■ **From the letter of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the Jewish community in Azerbaijan – Baku, April 27, 2003**

...The Azerbaijani people have also faced such disasters throughout its history. Particularly as a result of the regular Armenian military aggression launched in 1988, the genocide and deportation of the Azerbaijanis, mass murders and massacres, horrible Armenian vandalism in our occupied territories, and the Khojaly genocide took place in front of the world community, nevertheless they have not yet received sufficient international legal and political recognition...

President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev about the Khojaly genocide

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the anniversary of the genocide in Khojaly - Baku, February 24, 2004**

...Our people faced one of the most horrible days in its history on February 26, 1992. On that day the ancient Azerbaijani town of Khojaly was razed to the ground. Hundreds of peaceful residents were killed without any military necessity, their corpses were humiliated. Children, women, the old, entire families were annihilated. One of the brutal crimes was committed at the end of the 20th century not only against the Azerbaijani people, but also against the humanity...

...The Khojaly tragedy was not accidental, but part of the policy of genocide and ethnic cleansing carried out by the Armenian nationalists against the Azerbaijani people for over two centuries...

...Because of the atrocities committed, the Khojaly tragedy became one of the most horrible crimes in the history...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of the 15th anniversary of the genocide in Khojaly - Baku, February 23, 2007**

...On the 26th of February, 1992, the town of

Khojaly was savagely destroyed by the Armenian armed forces, the defenders and residents of Khojaly were brutally dealt with. Hundreds of peaceful residents, including children, women, the old, entire families were humiliated. Such a massacre witnessed by the world community at the end of the 20th century, for its cruelty and brutality was committed not only against the Azerbaijani people, but also against the humanity...

...Today it is not a secret that the Khojaly tragedy was a bloody page of the policy of genocide and ethnic cleansing carried out by the Armenian nationalists against the Azerbaijanis for centuries...

...By committing the genocide in Khojaly, the Armenian nationalists followed their political and tactical goals. They wanted to break our will and force us to reconcile with the loss of our historical lands. But the enemy failed, our people demonstrated strong will and heroism in battles for the sovereignty and territorial integrity of our country...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the opening ceremony of the First Forum of the heads of the Azerbaijani diasporas - Baku, March 9, 2007**

...The savages, who committed the genocide in Khojaly, accuse us of genocide, and their propaganda succeeds though it is based on lies...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to Azerbaijani people on the occasion of March 31- the Day of Genocide of the Azerbaijanis – Baku, March 29, 1997**

...The mass murders and robberies committed by the Armenian military gangs in different regions of the Caucasus in 1905 and 1918, deportation of our compatriots from their native lands in the present-day Republic of Armenia between 1948 and 1953, large-scale war launched in 1988 to annex the Mountainous Garabagh and its bitter consequences, and, finally, the genocide in Khojaly in 1992 are the bloody pages of the policy of genocide deliberately carried out by the aggressive Armenian nationalists against the Azerbaijanis...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the 11th Assembly of Friendship, Fraternity and Cooperation of the Turkic States and Societies – November 17, 2007**

...The Armenians have always conducted a policy of genocide against the Turks and Azerbaijanis. It took place in the past not once, the Khojaly genocide is an example. Is the murder of the innocent people, children and the old women not a genocide? What is it then?..

■ **From the statement of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the joint press conference dedicated to his visit to Poland – February 26, 2008**

...On February 26, 1992, Armenia conducted an ethnic cleansing against Azerbaijan. That day the town of Khojaly in Azerbaijan was attacked, more than 600 Azerbaijanis, including 63 children, 106 women were massacred. This is a very grave crime...

■ **From the address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to the Azerbaijani people on the occasion of March 31- the Day of Genocide of the Azerbaijanis – Baku, March 29, 2008**

...Committed by the Armenian armed forces in the February of 1992, the Khojaly massacre will remain in history as matchless act of genocide because of its brutalities...

■ **Address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to the Jewish community in Azerbaijan – Baku, April 20, 2009**

...The military aggression of Armenia against Azerbaijan, the policy of deportation and ethnic cleaning against our people, mass murders and terrors, and the monstrous genocide of the Azerbaijanis in Khojaly in the last 20 years are the bitter realities of our time...

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the VII OSCE Summit – December 1, 2010**

The Armenian nationalists continue to occupy not only the Mountainous Garabagh, but also seven other districts of Azerbaijan. Armenia destroyed our cities and villages, our homes and sacred places, graves of our ancestors and our mosques. They committed war crimes, a genocide in Khojaly, where hundreds of civilians were killed by the Armenian armed forces only because they were Azerbaijanis.

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the opening of a new settlement for IDPs in Goranboy – Goranboy, February 10, 2011**

The Khojali genocide is one of the most horrific and heinous crimes of the 20th century. It has exposed the monstrous and ugly face of the Armenian fascism. Unfortunately, the Armenians in the world, their foreign benefactors and the Armenian lobby have been hushing up the truth about Khojaly for many years.

The world community was receiving insufficient information on this issue. Our capabilities in informing the world about these realities were limited, especially in the early years of the independence. Now the situation is completely different. Azerbaijan has extensive opportunities and a broad Diaspora. Public organizations, state bodies of Azerbaijan release a number of publications about the Khojaly

genocide, publish books, conduct conferences and other activities around the world. In other words, the international community is fully aware of the Khojaly genocide now. However, it is also true that the existence of double standards complicates our work.

■ **Address of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev to the people of Azerbaijan on the occasion of the 20th anniversary of the Khojaly genocide – Baku, February 23, 2012**

Over the past two centuries, the Armenian bigots, in an effort to materialize their dream of “Great Armenia” at the expense of the historical Azerbaijani lands, have repeatedly committed crimes against humanity, such as terrorism, mass extermination, deportation and ethnic cleansing of our people. However, the Khojaly genocide, which occurred in the late 20th century right in front of the eyes of the entire world, was distinguished for the particular brutality and ruthlessness and has become the bloodiest page of this aggressive policy. The political and legal responsibility for this grave crime rests directly on them and current leaders of Armenia, on the separatist Mountainous Garabagh regime.

For nearly 20 years Azerbaijan has been carrying out a specific and systematic work to inform the world community of the Khojaly tragedy perpetrated by the Armenian fascists and to have it be recognized on the international arena as a genocide. In the

recent years, as a part of the international campaign “Justice for Khojaly”, numerous institutions of civil society, youth and Diaspora organizations representing our compatriots together with the government agencies have been carrying out productive activities in this area. The true face of the Armenian propaganda machine, built on lies and falsifications, is already being exposed, the global public opinion has begun to perceive the truth about Khojaly. The Parliamentary Union of the Organization of Islamic Cooperation has recognized this fact as “a massive crime against humanity” and urged its member-states to give an appropriate political and legal assessment to this tragedy. The parliaments of Pakistan and Mexico have issued resolutions recognizing this massacre as an act of genocide.

Currently, the Republic of Azerbaijan is playing an important role in the global security system and in the fight against international terrorism. We consider any racial discrimination and hostility on ethnic and religious grounds, regardless of where they occur, as a crime against humanity. Our government will continue to pursue activities for an objective assessment to be given to the Khojaly genocide and to the Armenian occupation of the Azerbaijani lands, and to restore the historical and legal justice. We will use all necessary political and legal means to wage an uncompromising struggle against such phenomena.

By perpetrating the Khojaly genocide, the enemy intended to break the will of the Azerbaijani people, to force us to abandon the struggle for our sovereign-

ty and territorial integrity and to forcibly seize our lands. But this horrendous tragedy has made our nation even more persistent, mobilized our heroic sons and daughters for a decisive and organized fight in the name of the sacred Motherland and national statehood.

On this national day of mourning I am paying tribute to the innocent victims of the Khojaly tragedy and asking God to repose the souls of all our martyrs. I want to assure you that sooner or later those who perpetrated the Khojaly genocide will answer before the court of justice and will be punished worthily. The blood of our martyrs will be avenged.

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the opening of the Second Baku International Humanitarian Forum – Baku, October 4, 2012**

Currently, the world's biggest number of refugees per capita is registered in Azerbaijan. We have over a million refugees and IDPs who can't return home because of the ongoing Armenian aggression.

Our people have seen great tragedies. The Khojaly genocide was perpetrated when a massacre was unleashed against the innocent people, including women and children. The Armenians have destroyed our cultural monuments. Thus, the genocide has been committed against our people and against our culture. Those, who carried out this genocide, this crime, have not yet been adequately condemned by the international community.

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the opening of the Guba genocide memorial – Guba, September 18, 2013**

Those who committed the Khojaly genocide are represented in the Armenian leadership today. This tragedy took place in front of the eyes of the entire world. In other words, we see it not as some sort of a myth, such as the totally unfounded myth of the “Armenian genocide”, but on the basis of real facts. Videos, photos and testimonies of eye-witnesses – this is the truth and reality. However, for some reason certain people don't want to see it, while others try to portray the Armenians as victims. Of course, there is a reason for that. The world's Armenian lobby and some hypocritical and corrupt politicians under its control have completely distorted history in order to blame Azerbaijan. This injustice has been continuing until this day. In the Khojaly genocide the Armenians massacred 613 innocent people. Whereas, our fellow citizens resting here were killed with blunt objects in Khojaly, our countrymen were slain with machine guns and grenades. Hundreds of people went missing. The Armenians killed 63 children and 106 women in Khojaly. This is an unprecedented brutality.

Today, the Azerbaijani state and the public organizations functioning in Azerbaijan, primarily Heydar Aliyev Foundation, do a lot for the recognition of the Khojaly genocide as an act of genocide in the world. I want to highlight the activities of Hey-

dar Aliyev Foundation in the establishment of the Guba genocide memorial. Heydar Aliyev Foundation, our Diaspora organizations and, of course, the government of Azerbaijan are gradually achieving the goals by unfolding and successfully continuing the "Justice for Khojaly" campaign. Several countries have already officially recognized the Khojaly massacre as an act of genocide, and this process continues.

■ **From the speech of the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev at the inauguration ceremony – October 19, 2013**

There are already excellent opportunities for achieving the recognition of the Khojaly massacre as an act of genocide in the world. A number of countries have already recognized the massacre in Khojaly as an act of genocide. This process should be continued.

Khojaly genocide is a crime against the mankind

The policy of genocide and aggression has been pursued by the Armenian nationalists against our people for more than two hundred years. This policy was aimed at driving the Azerbaijanis out of their lands and creating Greater Armenia, a fiction of the Armenian historians and ideologists. In order to implement their offensive and dangerous policy, they have used different ways and means, including the falsification of history, political provocations supported at the state level, aggressive nationalism, separatism, and aggression against the neighboring nations, "national-cultural", religious, political, and even terrorist organizations established both in Armenia and in other countries, and they mobilized forces of the Armenian diaspora and lobby.

Following the division of Azerbaijan as a result of the Russian-Persian wars in the first quarter of the 19th century, massive settlement of the Armenians from Iran and Turkey in Garabagh started and the demographic situation was artificially changed there. In 1905, massacre of the Azerbaijanis and ravage of hundreds of settlements were committed by the Armenian nationalists. Under the political and military leadership of the Armenian-led Baku Commune, a cruel plan aimed at ethnic cleansing of the Azerbaijanis in Baku was committed in 1918. As a result, tens of thousands of innocent people were massacred, houses, cultural monuments, mosques

and schools were destroyed in Baku, Ganja, Shamakhi, Guba, Lankaran, Garabagh, Mugan and other regions of Azerbaijan.

The policy of genocide and deportation of the Azerbaijanis was continued with delicate and insidious methods during the Soviet regime, which proclaimed equality of peoples, a lot of wrong and unfair decisions in respect to the Azerbaijanis were adopted. As a result of the unreasonable transfer of Zangezur, a historical Azerbaijani province, to Armenia in the 1920s, the ancient Nakhichevan was separated from the rest of the country. Moreover, an Armenian autonomy was established in the Mountainous Garabagh. The unfair decision of the Soviet authorities on the deportation of hundreds of thousands of Azerbaijanis from their native lands in Armenia in 1948-1953 allowed the Armenians to create a mono-ethnic state in the Republic of Armenia.

The outbreak of the Mountainous Garabagh conflict in 1988, the Armenian savagery in the territory of Azerbaijan and the innocent victims of this savagery were, unfortunately, ignored by the Soviet authorities and world community. Inspired by such a reaction, the Armenians committed genocide and unprecedented crimes against the Azerbaijanis. Twenty percent of the territories of Azerbaijan, including seven provinces around the Mountainous Garabagh - Kalbajar, Lachin, Aghdam, Fuzuli, Jabrail, Gubadli, and Zangilan were occupied by the Armenian armed forces. Over one million Azerbaijanis were driven out of their homeland, while

tens of thousands people were murdered, injured and taken hostages. Hundreds of settlements, cultural, educational and health facilities, historical and cultural monuments, mosques, sacred places, cemeteries were razed to the ground as a result of the Armenian vandalism.

The massacres committed by the Armenian bandits in the Azerbaijani-settled Karkijahan, Meshali, Gushchular, Garadagly, Agdaban and other villages, as well as the Khojaly genocide will remain as a black spot in the history of the Armenians.

The Khojaly tragedy is one of the most horrible crimes committed against the Azerbaijani people by the authors of the chauvinist policy aimed at the establishment of a mono-ethnic Greater Armenia in the 20th century. Ignored and unharnessed by the world community and international organizations, Armenia claims to the Azerbaijani territories, and since 1905 it led terrible crimes and atrocity witnessed by mankind at the end of the 20th century.

On February 26, 1992, the Armenian armed units supported by the armored vehicles and military of the Khankendi-based 366th Motor-Rifle Regiment of the former Soviet Union razed the ancient town of Khojaly to the ground.

First Khojaly was terribly shelled and destroyed by cannons and other military equipment. Fire broke out in the town. Later the infantry entered Khojaly from several directions and committed brutal reprisals against the survived population.

Within a short time the Armenian armed forces

brutally massacred 613 civilians and injured 421 people.

Those, who escaped the siege, were cruelly killed by the Armenian military on roads and in the forests. The Armenian bandits scalped the heads, cut out different organs of the people, gouged out the eyes of babies, bayoneted pregnant women, buried or burnt people alive, undermined the corpses.

That night 1275 went missing and taken hostages, the town with the population of 10,000 was ravaged, its buildings destroyed and burnt down. The fate of 150 people, including 68 women and 26 children is still unknown. As a result of the tragedy, more than 1,000 civilians were wounded and injured. Among the murdered there were 106 women, 63 children, 70 old people, 487 persons became disabled, among them there are 76 teenagers.

As a result of this military-political crime, eight families completely were annihilated, 130 children lost one of the parents, while 25 children lost both parents. Among the victims 56 persons were burnt alive.

As it was said by the President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev on the occasion of the anniversary of the Khojaly genocide, "hundreds of civilians were murdered and the corpses were insulted with unprecedented tortures without any military necessity. Children, women, elderly, entire families were massacred. It was one of the gravest crimes against humanity due to its atrocity and cruelty of those, who committed it."

It is hard to imagine that such an unprecedented savagery took place at the end of the 20th century and was witnessed by the world community!

This act of mass and ruthless destruction was part of the policy of terror against the independence and territorial integrity of Azerbaijan and a crime against the humanity as a whole. By committing a genocide in Khojaly, the Armenian nationalists wanted to frighten our people and break the spirit of struggle.

The operation of attack to Khojaly was led by the commander of the second brigade of the 366th Regiment Seyran Ohanian, commander of the third brigade Evgeny Nabokikh, chief of staff of the first brigade Valery Chitchyan. Over 90 tanks, infantry fighting vehicles and other military equipment of the regiment were involved in the operation. Militaries of the regiment, including Slavik Arutunyan, Andrey Ishkhanyan, Sergey Beglaryan, Movses Akopyan, Grigory Kisebekyan, Vachik Mirzoyan, Vachagan Ayriyan, Alexander Ayrapetyan, members of the Armenian armed units, including Karo Petrosyan, Vitaly Balasanyan, Seyran Tumasyan, Valera Grigoryan and others took an active part in the genocide against the civilian population. The involvement of the former chief of department of internal affairs of Khankandi Armo Abramyan, former chief of department of internal affairs of Askeran Mavrik Gukasyan, his deputy Shagen Barsaghyan, chairman of the Popular Front of the Armenians in the Mountainous Garabagh Vitaly Balasanyan, head

of Khankendi prison Serzhik Kocharyan and other persons in the massacre have also been determined.

Then major S.Ohanyan is now a general and minister of defense of the Republic of Armenia. A number of other participants of the crime now hold various positions in the Republic of Armenia and in its puppet-state.

Resolution 96 of the UN General Assembly dated 11 December 1946 underlines that genocide, committed by ignoring the right to life of human groups insults the human dignity and deprives mankind of moral and material strongholds. Such infamous acts are completely opposite to the goals and objectives of the UN. Resolution 260 adopted on 9 December 1948 by the UN General Assembly and enacted in 1951, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide defines the legal basis for the crime of genocide. All participating countries have confirmed genocide as a crime violating the norms of international law and agreed to take measures to prevent and punish the actions of genocide in war and in peacetime.

The nature and scale of the terrible crime committed in Khojaly indicate that all the actions of the crime of genocide defined in the Convention were applied. Planned in advance, the act of mass and ruthless destruction was aimed at entire annihilation of the Azerbaijanis living there.

Violations of wartime norms defined by international law had no limits in this case. In accordance with the requirements of international humanitar-

ian law, the war must be carried out only by the armed forces of the belligerent sides. Civilians must not take part in hostilities and be treated with respect. According to Article 3 of the Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in the Time of War, commonly referred to as the Fourth Geneva Convention, violence to life and person, in particular, murder of all kinds, mutilation, cruel treatment and torture, outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment are prohibited. Article 33 states that no civilian may be punished for an offense he or she has not personally committed. Collective penalties and likewise measures of intimidation or of terrorism and reprisals against civilian population are prohibited. Article 34 also forbids taking civilian hostages. However, by taking over one thousand civilian hostages only in Khojaly, the Armenians demonstrated their disrespect to this principle. The Armenian armed forces ignored the norms of international law and used cruel methods for the destruction of civilians in Khojaly. It was a crime of genocide in accordance with the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (9 December 1948).

Those who committed unimaginable brutality against the Azerbaijani civilians in Khojaly and violated the Geneva Convention, Articles 2, 3, 5, 9 and 17 of the Universal Declaration of Human Rights, the Convention on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict, the

Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide are still unpunished. Such impunity can lead to new crimes.

Armenia does not refrain from atrocities. On the contrary, the genocide committed against the Azerbaijanis is justified, while the perpetrators of this tragedy are considered national heroes. The anti-Azerbaijani policy is carried out and state-level ideological foundations for the occupation of the Azerbaijani lands are created in Armenia. The falsified Armenian history is encouraged by the authorities in order to raise chauvinistic spirit of the Armenian youth.

It is very strange that the parliaments of some countries, which ignored the Khojaly genocide, have discussed the myth about "the Armenian genocide" and even adopted unjust decisions on it. It is one of the reasons of failure of the efforts on the settlement of the Armenian-Azerbaijani conflict over the Mountainous Garabagh.

The Armenian historians and politicians try to bury the fact of mass massacre of Azerbaijanis at the beginning of the 20th century and to confuse the world community by blowing up and promoting the 1915 events as the Armenian genocide.

The Azerbaijani territories are still under occupation. The Armenian savages have mercilessly killed innocent people to achieve their own greedy purposes.

It is the duty of every Azerbaijani to achieve the recognition by the international community of the

Khojaly tragedy as a crime and genocide against humanity.

The national leader of Azerbaijan Heydar Aliyev said in connection with the tragedy: "The Khojaly genocide is one of the greatest human tragedies of the 20th century. In order to prevent such a massacre in other regions of the world, a serious and purposeful job should be done and the truth about the Khojaly genocide should be delivered to the world community."

We should note that the Khojaly genocide along with other national tragedies was politically and legally recognized after the return of the national leader Heydar Aliyev to power by the insistent demand of the people. At the initiative of Heydar Aliyev, the Azerbaijani parliament adopted on February 24, 1994 the decision on the Day of the Khojaly genocide, a document with details about the reasons and perpetrators of the tragedy.

As it is stated in the instruction of the President of the Republic of Azerbaijan İlham Aliyev on the "20th anniversary of the Khojaly genocide": "The truth about the Khojaly genocide, which is a part of the policy of ethnic cleansing consistently implemented by the Armenian chauvinist circles against the Azerbaijanis in the 19-20th centuries, must be conveyed to the world and to the foreign parliaments. This heinous war crime against the Azerbaijani people and humanity in general must receive a political and legal assessment on the international scale."

From this point of view Heydar Aliyev Foundation has a special role. The Foundation has been organizing events dedicated to the Khojaly genocide in 70 countries for many years. The measures of the organization include conferences, commemorative events, books, booklets, DVDs, and films.

The international campaign "Justice for Khojaly" initiated by Leyla Aliyeva, vice-president of the Heydar Aliyev Foundation, chairwoman of the Russian-Azerbaijani Youth Organization has been broadening year by year. Hundreds of measures, such as conferences, seminars, pickets within the framework of the campaign have been organized worldwide, including in the EU, the CIS, Asia, and in the American countries. The Khojaly tragedy was recognized by a number of international forums thanks to the campaign.

At the initiative of the Foundation and Youth Forum, members of the parliament of 31 countries have recognized the Khojaly tragedy as a crime against humanity. Flash mobs are organized among the leading universities in 20 countries. Moreover, the new phase of the campaign has started, which includes addressing petitions and appeals to the heads of states and governments, to the OSCE Minsk Group, to the UN General Secretariat, to foreign parliaments, to international parliaments for the recognition of the Khojaly tragedy as an act of genocide and crime against humanity.

The international campaign "Justice for Khojaly" aimed at informing the world community on

the realities of the Khojaly tragedy and achieving international recognition of the tragedy is successfully carried out by hundreds of volunteers in many countries.

One of the organizations with practical activities in this direction is the Association for Civil Society Development in Azerbaijan. The Association, which includes a number of leading NGOs of Azerbaijan has published a book titled "Khojaly genocide (in documents, facts and foreign press)" in Azerbaijani, Russian and English, collected signatures of one million citizens demanding the recognition of the Khojaly tragedy as a genocide. We should emphasize that the signatures are not only a simple requirement, but also a moral, political, historical, and legal document for those, who witnessed the Khojaly genocide. Thus, the collected signatures have been submitted to big Azerbaijani and foreign libraries, as well as to the parliaments of superpowers for the restoration of historical truth and justice.

Another notable project of the Association is the photo-album "Two Photo-Talks on One Tragedy" published in English. The book includes pictures and talks of two famous Azerbaijani photo reporters, who recorded the victims of the Khojaly tragedy.

The Azerbaijani government pursues a purposeful and consistent policy on informing the world community on the crimes of the Armenian nationalists against the Azerbaijanis and achieving the recognition of the Khojaly tragedy as a genocide.

The international community already understands the truth very well. The special resolution on the Khojaly genocide adopted by the Organization of Islamic Cooperation is the first document of international organizations to recognize the Khojaly tragedy as a crime against the humanity. The resolution adopted by 51 countries evaluated the Khojaly genocide as "a massacre of civilian population by the Armenian armed forces" and "a crime against the humanity".

Currently the parliaments of Pakistan, Mexico, Czech Republic, Columbia, and Bosnia and Herzegovina have recognized the Khojaly tragedy as a genocide and crime against Azerbaijan. Additionally, several states of the USA have recognized this genocide.

Unlike the Armenian nationalists, Azerbaijan does not pursue any political, financial and other kind of dividends in this issue. Our goal is to achieve the historical justice, to expose the criminals and to put them to international trial. Therefore, the world community must be informed about the global threat of ethnic separatism, hatred against other nations and terrorist ideology pursued by the Armenian nationalists. This is our duty to the memory of the heroic martyrs of Khojaly.

Information & Inquiry materials

▪ *Military aggression of Armenia against Azerbaijan*

A military-political conflict broken as a result of the claim of Armenia to the Mountainous Garabagh province of Azerbaijan with the help of the Armenian diaspora abroad. On February 20, 1988, the session of the Council of the Province appealed with a petition to the Supreme Soviet of Azerbaijan to re-consider the status of the province.

On December 1, 1989, the Armenian parliament adopted an unconstitutional decision on the annexation of the province. It was an act of intervention of Armenia to the territorial integrity of Azerbaijan. On November 26, 1991, the status of the autonomy was abolished by Azerbaijan.

In late 1991, when the USSR collapsed, Armenia virtually launched an open and unfair war against Azerbaijan. Having violated the borders of Azerbaijan, it entered Garabagh, the military units of Armenia together with the Armenian terrorists and separatists in the province started to occupy the territory of Azerbaijan, first the settlements with the Azerbaijani majority.

On February 26, 1992, the most tragic event in the modern Azerbaijani history took place. The Armenian military units committed a terrible genocide against the Azerbaijanis in Khojaly. In May 1992, they captured Shusha, which meant the occupation of the entire territory of the Mountainous

Garabagh. The next step was the capture of the district of Lachyn which connected the province with Armenia. Lachyn was followed by Kalbajar in April 1993, then by Agdam, Fizuli, Jabrail, Gubadly, and Zengilan in July-October 1993.

As a result of the military aggression of Armenia, more than 20,000 Azerbaijanis were killed, 100,000 wounded, 50,000 disabled in 1988-1992.

As a result of the aggression 4,852 Azerbaijanis (including 54 children, 323 women, 410 elderly) are missing, 1,368 of them (including 169 children, 338 women, 286 elderly) have been released from captivity, while 783 people (including 18 children, 46 women, 69 elderly) are still in captivity in Armenia. According to the International Committee of Red Cross, 439 persons have died in captivity. About one million people have become displaced persons and refugees.

Overall amount of material damage to Azerbaijan because of occupation is about 431.536 billion US dollars (according to the statistics of early 2011). (*E.Suleymanov; V.Suleymanov "Armed Agression of Armenia against Azerbaijan and the Heavy Consequences of Occupation"*) (in Azerbaijani) Baku, CBS, 2012).

▪ **March 31, 1918**

On that day a genocide was committed by the Armenian Dashnaks and Bolsheviks against the local people in a number of towns of Azerbaijan, including Baku, Shamakhi, Guba.

▪ **Aghdere**

Administrative district in the south-west of the Republic of Azerbaijan. Its area is 1,700 km². Occupied by the Armenian armed forces on July 7, 1993.

▪ **Aghdam**

Administrative district in the Republic of Azerbaijan. Its area is 1,150 km², population - 167,300. The district was occupied by the Armenian armed forces on July 23, 1993.

As a result of the military aggression, 82 residential areas, 34,680 houses and flats, 17 industrial, 57 communication, 120 health, and 114 education facilities, 59 kindergartens, 108 cultural entities, 16 mosques, 3 reservoirs, 5 cattle farms, 10 bridges and 180 main water canals were destroyed by the Armenian armed forces. About 6,000 Azerbaijanis perished in the battles for Agdam.

The total amount of damage in the district is six billion hundred million one hundred and seven thousand dollars.

▪ **Fizuli**

Administrative district in Azerbaijan. Its area is 1,390 km², population 147,100. It was occupied by the Armenian armed forces on August 23, 1993. 84 residential areas, 45 industrial, 990 agricultural, 39 communication, 127 health and 88 educational facilities, 76 kindergartens and 183 cultural entities have been plundered by the Armenian armed forces. The Azykh Cave, one of the most ancient settlements in the world is in the territory of Fizuli.

1,100 people have been killed and went missing,

113 people have been taken captive, 1,450 have been wounded during the occupation.

The total amount of damage in the district is four billion seven hundred and forty-two million nine hundred and thirty-two thousand and fifty dollars.

▪ *Internally displaced person*

Citizen of Azerbaijan, forced to leave his permanent residence within the territory of Azerbaijan and settled in other places of Azerbaijan.

▪ *Jabrail*

Administrative district in the south-west of the Republic of Azerbaijan. It covers an area of 1,049.8 km², with a population of 66,400. Occupied by the Armenian armed forces on August 23, 1993. 97 residential areas, 8 industrial, 44 agricultural, 65 communication, 83 health, and 91 educational facilities, 149 cultural entities, and 180 cattle-breeding farms have been destroyed by the Armenian armed forces.

The total amount of damage in the district is three billion four hundred and fifty million three hundred thousand dollars.

▪ *Kalbajar*

Administrative district in the west of Azerbaijan. It covers an area of 3,054 km² with a population 73,600. It was occupied by the Armenian armed forces on April 2, 1993. 128 residential areas, 18 industrial, 627 agricultural, 2 communication, 76 health, and 97 education facilities, 7 kindergartens, and 254 cultural entities have been destroyed by the Armenian armed forces. 511 inhabitants were murdered, 321 taken captive and con-

sidered missing during the occupation.

The total amount of damage in the district is one billion seven hundred and seventy-four million dollars.

▪ *Khojaly*

A town on the Khankendi-Aghdam road, administrative center of Khojaly District. It was given the status of a town in 1990. Occupied by the Armenian military units with the support of the Russian 366th Motor Rifle Regiment on February 26, 1992. The Armenians wanted to occupy the strategically important Khojaly, inhabited by the Azerbaijanis, it is located in the mountainous part of Garabagh. It was levelled to ground, because Khojaly reflected historical and cultural traditions of the Azerbaijani people since the ancient times. This distinct culture is classified as Khojaly-Gadabay in historiography.

In the genocide of Khojaly 613 people were murdered, 487 - crippled, 1,275 civilians, including the elderly, children, women were taken captive and subjected to tortures and insults. The fate of 150 people is not yet known.

The Khojaly victims (613 people) include 106 women, 63 children and 70 elderly. Eight families were totally exterminated, 25 children lost both parents, while 130 children lost at least one in the massacre in Khojaly.

▪ *Khojaly - Gadabay culture*

Culture in the mountainous and mountain foot region of the Lesser Caucasus and the Kura-Arax attributed to the Late Bronze and Early Iron ages (13-7th centuries B.C.). Named after the monuments first

researched near the town of Khojaly and in Gadabay District. The Khojaly-Gadabay cultural monuments include dwelling places, workshops, graves, and spots of worship. Copper-smelting bowls, remains of workshops of copper and bronze wares, waste of flint tools and weapons, as well as tools used in the Neolithic Age have been discovered in this area. The dead were buried in stone-boxes and mounds. The ceramics of graves is almost the same. Various items, such as bronze, sword, halberd, flail, arrow, fork, dagger, spear tip, jug, boiler, curb, bracelet, ring, bone-made jewelry, clay- and stone-made wares have also been found.

The destruction of all these cultural monuments and the Khojaly cemetery, one of the oldest graveyards in the world, is an evidence of the Armenian vandalism and an act of violence against the world culture. Historical facts also prove that the territory of Khojaly is one of the most ancient areas of Azerbaijan. The researches show that the occupation, art, religious views, and culture of the Azerbaijani people since the ancient times up to present have preserved in the toponyms of Khojaly.

▪ *Khojavend*

Administrative district in the south-west of Azerbaijan. Its area is 1,458 km². Occupied by the Armenian armed forces on October 2, 1992..

▪ *Lachyn*

Administrative district in the south-west of Azerbaijan. Its territory is 1,835 km², population - 68,500. Occupied by the Armenian armed forces on May 18,

1992. 127 residential areas, 228 industrial, 244 agricultural, 67 communication, 142 health and 111 education facilities, 25 kindergartens and 217 cultural entities have been destroyed by the Armenian armed forces. 264 residents were killed, 65 taken captive, 103 become disabled.

The total amount of damage in the district is seven billion ninety nine million five hundred twenty-six thousand five hundred dollars.

▪ *Mountainous Garabagh*

Province in the south-west of Azerbaijan. It was established as an autonomous province within Azerbaijan on July 7, 1923. It included the districts of Aghdere, Askeran, Shusha, Khojavend, Hadrut. The autonomy of the province was abolished on November 26, 1991, because of the terror and aggression committed by the Armenian separatists. At present, the province and seven adjacent districts are under the occupation of Armenia. Claiming that the province is ruled by the separatist Armenian regime, Armenia tries to deny the fact of occupation. Azerbaijan offers high autonomy to the province within Azerbaijan on condition that the occupied territories are liberated and the territorial integrity of Azerbaijan is restored.

▪ *Occupied territories*

The Mountainous Garabagh and seven adjacent districts have been occupied by the armed forces of Armenia (1991-1994) as a result of the Armenian-Azerbaijani war.

• *Qubadly*

Administrative district in Azerbaijan. Its area is 800 km², population – 35,700. Occupied by the Armenian armed forces on 31 August 1993. 94 residential areas, 8 industrial, 1080 agricultural, 32 communication, 86 health, and 63 educational facilities, 11 kindergartens and 180 cultural entities have been ravaged by the Armenian armed forces.

The total amount of loss in the district is one billion four hundred and eighty five million six hundred twenty-seven thousand dollars.

• *Refugees*

Azerbaijanis, who have left their homes in Armenia and found refuge in Azerbaijan during the war in the Mountainous Garabagh. They have been given the status of refugees.

• *Shusha*

Town in the Mountainous Garabagh province of Azerbaijan, center of the administrative district (area – 289 km²). Founded by Panah Ali Khan in the 1750s, the ruler of Garabagh. Originally bore the name both of Shusha and Panahabad after Panah Ali Khan. Later Shusha turned into the political and cultural center of the Garabagh khanate. Following the Russian occupation of Azerbaijan, Shusha became the administrative, economic and cultural center of the Garabagh province and one of the cultural centers of Azerbaijan. Shusha is the hometown of many prominent cultural figures of Azerbaijan.

It was occupied by the Armenian armed forces

on May 8, 1992. About 200 people were killed, 150 people became disabled. According to the census of 1989, the population of Shusha was 20,579, of which 19,036 were Azerbaijanis, 1,377 Armenians. At present, the town is inhabited only by the Armenians. Liberation of Shusha is one of the principal issues for Azerbaijan in the negotiations for elimination of the armed aggression of Armenia against Azerbaijan.

The total amount of damage in the district as a result of the aggression is four billion two hundred and fifty-seven million four hundred and seventy-four thousand dollars.

• *Tazapir mosque*

A century old unique mosque in Baku. It is the religious center not only of Azerbaijan, but also of the entire Caucasus. The mosque is also the headquarter of the Caucasian Muslims Office.

• *The Caucasus*

Region surrounded by the Black and Azov seas in the west, by the Caspian Sea in the east, by the Kuma–Manych Depression in the north, by the north-east of Turkey and northern border of Iran in the south. Its area is 440,000 km². The Caucasus is one of the most ethnically and culturally diverse regions of the world. Azerbaijan, Georgia, Armenia, and the southern part of the Russian Federation are situated in the Caucasus.

▪ *Zangilan*

Administrative district in the Republic of Azerbaijan. It covers an area of 707 km², with a population 37,400. Occupied by the Armenian armed forces on October 29, 1993. As a result, 85 residential areas, 12 industrial, 2820 agricultural, 80 communication, 66 health and 81 education facilities, 42 kindergartens and 152 cultural entities have been plundered by the Armenian armed forces.

The total amount of damage in the district is three billion four hundred and fourteen million one hundred and seventy thousand dollars.

CONTENTS

Address to the readers	71
National leader of Azerbaijan Heydar Aliyev about the Khojaly genocide	77
President of the Republic of Azerbaijan Ilham Aliyev about the Khojaly genocide	91
Khojaly genocide is a crime against mankind ..	101
Information & Inquiry materials	113

**CENTRE DE RECHERCHES DE L'HERITAGE
D'HEYDAR ALIYEV**

KHODJALY - 1992

Bakou - 2014

Le livre "Khodjaly - 1992" est dédié à la mémoire des victimes du génocide de Khodjaly commis par les forces armées arméniennes en 1992. Le livre contient les discours d'Heydar Aliyev, le dirigeant historique du peuple azerbaïdjanais, et du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev sur le génocide de Khodjaly. En outre, des articles de presse et des matériaux de référence sont aussi au sommaire de ce livre.

1992 - KHODJALY

© Centre de Recherches de l'Héritage d'Heydar Aliyev 2014

XOCALI KHOJALY KHODJALY ХОДЖАЛЫ

1992

Conseiller éditorial "du Centre de recherches de l'Héritage d'Heydar Aliyev":

Asef NADIROV

Membre de l'Académie Nationale des Sciences de l'Azerbaïdjan

Conseiller Scientifique:

Elkhan SULEYMANOV

Président de l'AVCIYA, Député de Chémakha, chef de la délégation azerbaïdjanaise à l'Assemblée Parlementaire "Euronest", membre de la délégation azerbaïdjanaise à l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe

Chef du groupe de travail:

Fouad BABAYEV

Docteur en sciences politiques

Rédacteurs:

Gündüz NASIBOV

Irina MOUKHTAROVA

Rédacteur linguistique:

Chahla AGHALAROVA

Coordinateur de la traduction:

Tamkin MAMMADLI

Design:

Faïg ALIYEV

Elviz ISMAYILOV

Mise en page:

Sevda AGHAYEVA

Dédié à la mémoire des victimes du génocide de Khodjaly commis par les forces armées arméniennes

Des matériaux issus de l'AzerTAc sont cités dans le corps de ce livre. Egalement, les auteurs ont eu recours aux matériaux photographiques de l'AzerTAc.

Couverture du livre: Monument érigé en 2008, à Bakou à la mémoire des victimes du génocide de Khodjaly Sculpteurs: Teymur, Aslan et Mahmud Rustamov

Chers lecteurs,

Vingt deux ans se sont écoulés depuis que ce massacre a été commis par les forces armées arméniennes dans une des villes ancestrales de l'Azerbaïdjan, à Khodjaly. Et cela a horrifié le monde.

Vingt deux ans plus tôt – le 26 février 1992-, les forces armées de l'Arménie, les groupes armés arméniens des territoires azerbaïdjanais du Haut-Karabagh, aidés directement par les militaires et les équipements lourds du régiment n°366 de l'ex-Armée Rouge de l'URSS, cantonnés dans la ville de Khan-kendi, se lançaient à l'assaut de la ville assiégée de Khodjaly. Ils y ont perpétré des actes génocidaires contre la population civile azerbaïdjanaise. Lors de l'assaut de Khodjaly, en une nuit, 613 civils, dont 63 enfants, 106 femmes et 70 vieillards, ont été tués avec une cruauté extrême - égorgés, énucléés, des femmes enceintes éventrées à la baïonnette, des cadavres profanés. Par sa nature et son ampleur le génocide de Khodjaly est semblables aux génocides de Khatin, Lidisa, Songmi.

Les unités militaires professionnelles engagées dans cette opération criminelle commise contre des civils ont violé les principes et les lois fondamentales des Droits de l'Homme. La ville a été bloquée pendant la nuit sans avertissement, aucune route n'a été sécurisée pour évacuer la population, les civils parmi lesquels des femmes, des enfants, des vieillards et des malades ont été exterminés.

Heydar Aliyev, dirigeant historique de la renaissance azerbaïdjanaise, a exprimé avec précision la véritable essence de la tragédie de Khodjaly : "La tragédie de Khodjaly est une page sanglante du nettoyage ethnique et de la politique génocidaire menés depuis plus de deux cents ans par les natio-

nalistes arméniens qui cherchent querelle à notre peuple". A l'initiative du dirigeant historique qui commémorait toujours les victimes du génocide et honorait la mémoire des martyrs, le Milli Medjlis de la République d'Azerbaïdjan a qualifié en 1994 juridiquement ces événements de génocide et a signé le 25 février 1997 un décret sur la commémoration, par une minute de silence, de la mémoire des victimes du génocide de Khodjaly". Heydar Aliyev, condamnant ce génocide, l'a qualifié de « crime contre l'humanité ».

Par conséquent, je crois que l'édition d'un livre sur le génocide de Khodjaly par le Centre des Recherches sur l'Héritage d'Heydar Aliyev, est aussi très emblématique.

Heydar Aliyev a accordé une grande importance à la diffusion dans le monde de ces vérités sur la tragédie : "Aujourd'hui, transmettre dans toute sa vérité et son ampleur les faits sur le génocide de Khodjaly, et en général, sur les atrocités commises par les Arméniens dans le Haut-Karabagh, aux Etats, aux Parlements dans le monde, à la communauté internationale, et parvenir à la reconnaissance qu'un génocide y a été commis est le devoir du gouvernement et du peuple de l'Azerbaïdjan".

Il convient de souligner que la Fondation Heydar Aliyev dirigée par Mme Mehriban Aliyeva, réalise des projets de grande envergure. Divers ouvrages sur le génocide de Khodjaly ont été édités. Chaque année, à l'initiative de la Fondation, des actions vouées à la commémoration de ce massacre de masse sont mises en place dans de nombreux pays. La campagne "Justice pour Khodjaly", lancée à l'initiative de Mme Leyla Aliyeva, vice-prési-

dente de la Fondation Heydar Aliyev, a donné un grand élan à cette cause.

Des informations détaillées à ce propos sont présentées dans ce livre.

Il convient de souligner que l'une des organisations qui œuvrent dans ce sens est "L'Association d'Aide au Développement à la Société Civile en Azerbaïdjan". "L'Association d'Aide au Développement de la Société Civile en Azerbaïdjan" (AVCIYA) a édité en 2006 en azerbaïdjanais, en russe et en anglais le livre "Le génocide de Khodjaly (documents, faits et presse étrangère)".

En 2007, AVCIYA a organisé une action sous le slogan "Le génocide de Khodjaly : une exigence pour un million de signatures". A la suite de cette action, les signatures d'un million d'Azerbaïdjanais qui exigent la reconnaissance du génocide à Khodjaly, ont été rassemblées.

Il convient de souligner surtout que ces signatures ne sont pas seulement une exigence mais elles sont aussi un certificat historique des témoins du génocide de Khodjaly et un document moral, politique et historico-juridique. C'est pourquoi ces signatures ont été remises aux bibliothèques de l'Azerbaïdjan et des pays étrangers et à leurs archives, ainsi qu'aux Parlements des Etats pour que soient rétablies la vérité historique et la justice, et voilà pourquoi un livre portant le même titre a été publié par la suite.

Il faut noter que le refus opposé à une juste qualification juridique et aux conséquences politiques de la tragédie de Khodjaly ouvre la voie à de nouvelles tragédies. A la suite d'un sabotage délibéré ou d'une catastrophe causée par la négligence de l'homme, les vies de dizaines de milliers de per-

sonnes pourraient être mises en péril à partir de territoires sous occupation étrangère et qui sont, par définition, hors du contrôle de l'Azerbaïdjan. Un tel événement est susceptible d'advenir et de menacer les villes en aval de la retenue d'eau du barrage de Serseng.

Prenant cette problématique en compte, l'Association (AVCIYA) s'est résolue à faire des propositions en 2013. Le cœur du projet est d'informer la communauté azerbaïdjanaise mais aussi la communauté internationale de l'état de cette retenue d'eau, du risque de catastrophe humanitaire posé par cette retenue, du risque d'un désastre biologique et écologique, ainsi que des dommages qui risquent d'être occasionnés à l'économie de six régions voisines. Il s'agira également de réussir à faire adopter certains documents par les organisations internationales, ainsi que d'élaborer un paquet de mesures visant à prévenir une catastrophe humanitaire et une crise environnementale.

En dépit de son caractère stratégique pour l'Azerbaïdjan, la retenue d'eau du barrage de Serseng se trouve dans les territoires qui sont occupés par l'Arménie. Cette retenue d'eau a été construite en 1976. Par le fait de l'occupation arménienne, les installations techniques du barrage de Serseng sont devenues inutilisables et présentent à l'heure actuelle un état de dégradation avancée. La rupture de ce barrage, consécutive à une catastrophe naturelle, une défaillance technique ou un sabotage délibéré représenterait un danger réel pour la vie des 400.000 personnes vivant dans ces sept départements voisins d'Azerbaïdjan.

Malheureusement, diverses organisations internationales, y compris de prestigieuses institutions

européennes, adoptent une attitude inexplicable (qui est peut être explicable sous un autre angle...) face à ce problème.

Cependant, la prise en compte objective de telles problématiques, ajoutés au génocide de Khodjaly, à l'agression de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan dans son ensemble et au rétablissement de la justice historique et du droit international, pourrait contribuer à prévenir d'autres catastrophes potentielles.

Chers lecteurs!

Vous pouvez voir dans ce livre, devant vous, que Heydar Aliyev, l'artisan de la renaissance azerbaïdjanaise et Ilham Aliyev, notre Président de la République d'Azerbaïdjan, ont qualifié à plusieurs reprises de génocide la tuerie massive de Khodjaly dans leurs discours et appels, et l'ont nommé "l'événement le plus terrible du XXème siècle" et de "crime contre l'Humanité".

L'édition de ce livre en azerbaïdjanais, mais également en anglais, en russe, en français, est symbolique. Car ces langues étrangères sont les langues des pays coprésidents du groupe de Minsk de l'OSCE, institué pour trouver un règlement au conflit arméno-azerbaïdjanais du Haut-Karabagh. Ainsi, les créateurs du livre offrent-ils à l'attention du public, une fois de plus, les vérités sur l'événement le plus dramatique et le plus sanglant du conflit. Nous pourrions le dire avec les paroles du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev : "... il faut proclamer au monde entier le danger de l'idéologie du séparatisme ethnique, de la haine entretenue envers les autres peuples de leur région et la terreur que les nationalistes arméniens font régner dans la région. C'est notre devoir civique en face de l'esprit

des martyrs héroïques de Khodjaly”.

J'espère que ceux qui essaient de réfuter les événements qui se sont passés cent ans plus tôt dans l'empire ottoman pour les présenter comme le "génocide des Arméniens", après avoir lu ce livre, auront la possibilité de distinguer les vrais auteurs d'un génocide de ceux qui sont victimes d'un génocide.

J'espère que ceux qui essaient de commenter les événements qui se sont déroulés cent ans plus tôt dans l'empire ottoman pour les présenter comme le "génocide des Arméniens" auront, après avoir lu ce livre réédité, la possibilité de distinguer les vrais auteurs d'un génocide de ceux qui sont victimes d'un génocide.

Elkhan Suleymanov

Président de l'AVCIYA, député de Chemakha, chef de la délégation azerbaïdjanaise à l'Assemblée Parlementaire Euronest, membre de la délégation azerbaïdjanaise à l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe

Heydar Aliyev, dirigeant historique du peuple azerbaïdjanais, à propos du génocide de Khodjaly

■ **Déclaration du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev à la session du Conseil des chefs d'Etat de la CEI – le 24 décembre 1993**

...Vivant dans la région du Haut Karabagh et n'ayant pas de réserves, un peu plus de 100 mille Arméniens ne peuvent seuls pas mener de grandes opérations militaires contre un pays qui a plus de 7 millions d'habitants et occuper 20% de ses territoires. On nie les droits de 50 mille Azerbaïdjanais de la région azerbaïdjanaise du Haut-Karabagh. A la suite d'un nettoyage ethnique, les Azerbaïdjanais ont été complètement expulsés des régions de Choucha, de Khodjaly, de Khodjavend, d'Hadrut et d'Aghdere...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev aux familles des victimes du génocide de Khodjaly - le 1er mars 1994**

...Le 26 février 1992, le monde a été le témoin d'une atrocité sans précédent dans la ville de Khodjaly. Les terroristes arméniens, après avoir assiégé pendant des mois la ville de Khodjaly, ont anéanti totalement la ville de Khodjaly. Des civils sans aide ont été tués impitoyablement. Les bébés, les vieillards, les femmes et les enfants n'ont pas été épargnés. Ce génocide commis à Khodjaly, qui visait le peuple azerbaïdjanais, est un acte d'une atrocité in-

croyable et sans précédent. Ce génocide est constitutif également d'un crime historique contre toute l'humanité...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais le jour du troisième anniversaire du génocide de Khodjaly -25 février 1995**

...Etant un des maillons les plus impitoyables de la chaîne d'agressions réitérées contre l'Etat indépendant azerbaïdjanais par les envahisseurs arméniens, qui ont perpétré ce génocide avec le soutien des forces d'empire et de l'étranger, cet acte de cruauté sans précédent est entré dans l'histoire du XXe siècle comme un crime qui n'a pas seulement été commis contre le peuple azerbaïdjanais, mais contre toute l'humanité. Le massacre impitoyable de la population civile, d'une cruauté impensable, a dévoilé la nature de l'action arménienne et de sa tutelle étrangère à la communauté internationale...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev, à la cérémonie organisée à l'occasion du troisième anniversaire du génocide de Khodjaly -Mosquée de Tezepir, le 26 février 1995**

...Dans l'histoire, la férocité des êtres humains contre d'autres humains s'est révélé bien des fois. Des génocides se sont déroulés en plusieurs endroits. Le génocide commis par les agresseurs de l'Azer-

baïdjan, par les occupants, est un des plus terribles parmi eux. Pendant longtemps, on peut dire qu'au cours du XXe siècle les génocides contre le peuple et la nation azerbaïdjanaise commis par les agresseurs arméniens ont provoqué de grandes blessures dans notre peuple. Parmi ces blessures, la plus grande et la plus grave est le génocide de Khodjaly, advenu pendant cette guerre...

...Les événements de Khodjaly ont montré que les Arméniens ne convoitent pas seulement les terres de l'Azerbaïdjan, n'ont pas seulement le projet d'envahir notre territoire, mais qu'ils ont pris le chemin féroce de se livrer à un génocide contre notre peuple. Cela a été révélé clairement par des événements de Khodjaly. Pendant cette nuit horrible, on a donné un coup de poignard dans le coeur du peuple azerbaïdjanais. La douleur de ce coup poignard dure jusqu'à présent. Cette blessure n'a pas encore guéri, n'a pas cicatrisé, cette blessure restera toujours dans notre âme. Comme je l'ai souligné, attaquer pendant la nuit une population pacifique, tuer impitoyablement les enfants, les femmes, les vieillards, les malades, les détruire et les faire souffrir si cruellement prouve encore une fois à quel point nos ennemis sont féroces...

...Le génocide de Khodjaly, l'agression des Arméniens contre notre peuple, la férocité dont ils ont fait preuve par l'emploi des méthodes les plus abominables contre de simples êtres humains a fait irruption dans l'histoire du monde et demeurera dans la mémoire de l'histoire du monde. Ceux qui ont été tués cette nuit-là, ces jours-là, ceux qui ont

quitté ce monde sont des compatriotes très chers à l'Azerbaïdjan, ils ont été sacrifiés pour la terre de notre république, ils sont les victimes de la lutte que notre peuple a menée pour la liberté nationale, ils sont des martyrs. Leur mort si tragique, leur martyre démontre l'héroïsme, la vaillance et le courage du peuple azerbaïdjanais...

...La tragédie de Khodjaly est notre chagrin, notre tristesse, notre peine. Mais le chemin que le peuple Azerbaïdjanais a traversé au cours des siècles est un chemin de lutte pour la liberté nationale, un chemin glorieux, où les succès sont nombreux. Autrefois il y eut des difficultés sur notre chemin. Ces difficultés existent aujourd'hui encore. Mais rien ne peut et ne pourra briser la volonté du peuple azerbaïdjanais. La leçon que nous devons tirer de pareils événements c'est que nous devons être plus forts, que nous devons être braves et unis. Nous devons comprendre que nous avons notre destin dans nos mains et qu'ainsi nous devons défendre notre sort, notre indépendance, en suivant le chemin que Dieu nous a indiqué, nous devons dégager notre chemin et avancer par ce chemin...

■ **Appel à la communauté juive de l'Azerbaïdjan à l'occasion du "jour de malheur du peuple juif" -le 26 avril 1995**

...Depuis 1988, la politique génocidaire des agresseurs arméniens contre le peuple azerbaïdjanais, les massacres de la population civile, des pillages sans précédent sur nos terres occupées, des atrocités, et

enfin, la tragédie de Khodjaly qui a ébranlé le monde entier, sont comme une plaie ouverte dans le cœur de notre peuple...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du quatrième anniversaire du génocide de Khodjaly - le 24 février 1996**

...Cette politique génocidaire perpétrée et orientée vers un but précis contre notre peuple demeurera comme un crime dans l'histoire de l'humanité et de l'univers. Etant une des plus grandes tragédies du siècle, le génocide de Khodjaly a démontré une fois de plus les pratiques barbares arméniennes aux yeux du monde entier...

■ **Discours du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev à une rencontre avec un groupe d'habitants de Khodjaly à l'occasion de la 4ème commémoration du génocide de Khodjaly -Palais présidentiel, le 24 février 1996**

...Le génocide de Khodjaly est le génocide le plus terrible commis par l'Arménie et par les Arméniens contre le peuple azerbaïdjanais. Cela doit être gravé comme cela dans notre histoire. Nous devons continuellement expliquer à notre peuple, à tous les peuples et à la communauté internationale avec quelle hostilité ce génocide a été perpétré et combien on est loin de l'humanisme. On ne pourra jamais oublier cette tragédie. Et plus le temps passe, et plus nous

devons faire entendre d'une voix forte au monde, à notre peuple, aux jeunes générations, pour que tout le monde sache quelle tragédie a enduré notre peuple et également que notre peuple a souffert tant de victimes, tant d'exemples d'héroïsme pour sa liberté, pour sa Patrie, pour sa terre...

...Le génocide de Khodjaly n'est pas un crime ordinaire. Nos générations futures ne doivent pas oublier le génocide de Khodjaly, même dans 100 ans. Toutes les générations futures doivent savoir que de telles atrocités ont été commises contre notre nation...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan, Heydar Aliyev, au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du cinquième anniversaire du génocide de Khodjaly - Ville de Bakou, le 25 février 1997**

...Le 26 février 1992, les forces armées de l'Arménie, avec la participation directe et le soutien de forces impérialistes, ont commis le génocide de Khodjaly, un génocide sans précédent dans le cadre de leur agression contre le peuple azerbaïdjanais. Des milliers d'habitants de la ville de Khodjaly ont été soumis à l'attaque soudaine et impitoyable de l'ennemi, armé jusqu'aux dents et doté de l'équipement militaire le plus moderne. Des centaines d'innocents ont été massacrés, des vieillards, des femmes, des enfants et même des bébés ont été massacrés par les moyens et les méthodes les plus terribles, ceux pris en otage ont subi des insultes et des humiliations...

...Dévoilant de l'intérieur la face hideuse du fa-

chisme arménien, le génocide de Khodjaly est un crime commis non seulement contre le peuple azerbaïdjanais, mais aussi contre l'humanité toute entière et doit être condamné conformément au droit international par le monde civilisé...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan, Heydar Aliyev, à la communauté juive de la République d'Azerbaïdjan - Ville de Bakou, le 3 mai 1997**

...Le génocide de Khodjaly qui est entré dans l'Histoire comme une page sanglante pour notre peuple, par son ampleur et par les atrocités arméniennes, est de même nature que les massacres commis par les fascistes dans les ghettos de Babiy Yarda à Kiev, de Varsovie et de Cracovie...

■ **Discours du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev à l'inauguration du IVe Congrès international des sociétés pédiatriques - Le théâtre azerbaïdjanais de l'opéra et du ballet, le 21 septembre 1997**

...L'agression militaire de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan fut lancée dès 1988. A la suite de cette agression suite aux raisons bien connues, les forces armées arméniennes occupèrent 20% du territoire de la République d'Azerbaïdjan, plus d'un million d'Azerbaïdjanais furent chassés des terres occupées et dont la plupart vivent dans les tentes. Ce sont ceux qui sauvèrent leur vie pendant l'agres-

sion. En défendant la terre de notre patrie ont péri, sont devenus martyrs des dizaines de milliers de gens, sont devenus martyrs des enfants également. Parmi ceux qui ont été faits prisonniers il y a également des enfants. C'est la tragédie qui tomba sur le peuple azéri à la fin du XXe siècle. Et l'évènement le plus affreux de cette tragédie est le génocide de Khodjaly. Le monde sait et tout le monde doit savoir aujourd'hui que l'extermination féroce à Khodjaly, une grande agglomération azérie, est, on peut dire, une des pages les plus terribles, noires de l'histoire du XXe siècle et de l'histoire de l'humanité dans son ensemble, c'est un crime le plus terrible. Il ne s'agit simplement de la mort des gens. Il s'agit de leur mort après des tortures féroces, de leurs souffrances, il s'agit du génocide. Tout cela influence le climat sociopolitique en Azerbaïdjan et aggrave la situation sociale dans la république en endommageant gravement la santé des gens. Parmi ce million des gens chassés, réfugiés dont la plupart vivent dans les tentes, il y a 400 mille enfants. Un tableau effrayant!..

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du génocide de Khodjaly - Ville de Bakou, le 23 février 1998**

...Le génocide de Khodjaly commis envers le peuple azerbaïdjanais est un acte de barbarie, un crime historique contre l'humanité du fait de sa cruauté incroyable et de ses méthodes de châti-

ment inhumaines...

...Le mouvement aventuriste entamé en 1988 dans le Haut-Karabagh par un groupe d'Arméniens nationalistes et séparatistes a conduit non seulement au génocide de Khodjaly, mais aussi à un conflit qui dure depuis plus de dix ans entre les peuples azerbaïdjanais et arméniens, aux conflits ethniques dans la région du Caucase et à d'autres cruelles conséquences. Maintenant, la communauté internationale comprend que les mouvements séparatistes sont un grand danger, et pas seulement pour l'Azerbaïdjan, mais pour toute la communauté internationale et elle élève une voix pleine d'accents de gravité pour s'en prémunir. Actuellement, ces actes sont condamnés par des déclarations internationales et régionales et sont évalués politiquement et juridiquement...

...L'injustice sera payée. Il est inévitable que le génocide de Khodjaly sera évalué au niveau international et que les coupables seront punis tôt ou tard de la façon qu'ils méritent...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev à l'occasion du 1er Juin - Jour international de la protection des enfants - le 1er juin 1998**

...Des batailles ont suivi le déclenchement du conflit arméno - azerbaïdjanais, consécutif à l'agression de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan et notre peuple, des gens sont morts, devenus des martyrs, les victimes sont nombreuses chez nous. Malheureusement, des

petits enfants qui avaient à peine ouvert les yeux sur ce monde ont été tués, victimes aussi de cette tragédie. Les enfants seront aussi des victimes de la tragédie du 20 Janvier 1990. Des enfants sont tués lors du génocide de Khodjaly, perpétré par les Arméniens, contre une population civile azerbaïdjanaise, parmi laquelle les enfants ne seront pas épargnés. Nos larmes ne sèchent pas, ces plaies sont les douleurs de notre société, de notre vie. A la suite de tous ces combats, de ce conflit, à la suite de l'occupation de nos terres par l'Arménie une grande partie de notre population a été expulsée de ses foyers natifs, la plupart d'entre eux ont dû vivre sous des tentes, et nos bébés, nos enfants il y a quelques années, vivaient aussi sous des tentes, ils y étaient obligés par l'exil. Ils ont vécu sous des tentes, ils ont grandi sous des tentes, ils ont étudié sous des tentes. Notre vie a été accablée par ces traumatismes et ces angoisses...

■ **Les discours d'introduction et de clôture du Président de la République d'Azerbaïdjan et du Commandant en chef Heydar Aliyev à la cérémonie de la remise de la médaille "Etoile d'or" et de l'ordre "Drapeau de l'Azerbaïdjan" aux parents, membres des familles des Héros nationaux, des combattants devenus martyrs et aux personnes distinguées lors de la défense de Khodjaly de l'ennemi - le 26 février 1999**

...En XXe siècle les Arméniens plusieurs fois ont commis l'agression, le génocide contre le peuple azerbaïdjanaise. La tragédie la plus atroce est la tra-

gédie, le génocide de Khodjaly...

...Il y a sept ans par une nuit effroyable du mois de février les forces armées arméniennes avec l'aide et participation du régiment n°366 de l'armée de l'Union soviétique ont commis le génocide atroce contre les habitants de Khodjaly, un des beaux coins de l'Azerbaïdjan. Ce génocide commis avec une férocité incroyable devint une des plus terribles tragédies du XXe siècle. Au cours d'une nuit les habitants désarmés de Khodjaly furent les victimes d'un coup terrible. A la suite du génocide ont péri des centaines de femmes, hommes, vieillards, jeunes, bébés, enfants de Khodjaly. Des centaines d'habitants de Khodjaly furent blessés, devinrent handicapés. Des centaines de gens étaient faits prisonniers...

...Cette tragédie est le coup le plus dur porté au peuple azerbaïdjanais pendant la période de la guerre arméno - azerbaïdjanaise. Les gens de Khodjaly ont enduré cette tragédie courageusement. Ceux qui ont défendu héroïquement leur maison, ville, famille sont morts, sont devenus martyrs. A la suite du feu ouvert par les Arméniens, le territoire de Khodjaly fut baigné de sang...

...Cette tragédie a ébranlé le peuple azéri, a porté un coup dur moral aux gens de Khodjaly, Cependant la volonté des gens de Khodjaly ne fut pas brisée, les gens se sacrifiaient héroïquement. Ils ont enduré courageusement cette tragédie. Aujourd'hui, le jour du 7ème anniversaire de la tragédie les gens fiers de Khodjaly vivent toujours une vie héroïque...

...La tragédie de Khodjaly c'est le malheur, la

tristesse non seulement des gens de Khodjaly mais de tout le peuple azéri. C'est pourquoi, aujourd'hui à travers tout le pays c'est le jour de la tristesse, jour du deuil. Je demande que Allah ait leurs âmes et mes condoléances aux gens de Khodjaly, à tout le peuple azéri. Puisque chaque notre compatriote mort est non seulement le fils de sa famille, mais de tout l'Azerbaïdjan et c'est le deuil du peuple azéri...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 31 mars- Jour du génocide des Azerbaïdjanais - Ville de Bakou, le 29 mars 2000**

...Au mois de février 1992, avec l'aide étroite des troupes ex-soviétiques, les unités militaires arméniennes ont commis une tragédie sans précédent dans l'histoire moderne. Les milliers de défenseurs et des civils de la ville azerbaïdjanaise de Khodjaly ont été tués, pris en otage et la ville a été rasée. Le but de ces actes de vandalisme et de génocide, était de semer l'effroi dans notre peuple et de briser sa volonté de résistance...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion de l'anniversaire du génocide de Khodjaly - le 24 février 2001**

...Le 26 février 1992, les forces armées arméniennes, dotées de l'arme et du matériel les plus modernes, soutenues par le régiment 366 de l'ancienne

Armée soviétique ont rasé la ville azerbaïdjanaise Khodjaly, ont massacré des centaines habitants innocents - femmes, vieillards, enfants. Cet acte d'agression commis avec une cruauté impitoyable devint un crime inouï dirigé non seulement contre la population de Khodjaly, mais contre toute l'humanité. Dès le début du siècle, les nationalistes arméniens agressifs ont commis maintes fois des actes de génocide contre les Azerbaïdjanais, mais le génocide de Khodjaly devint le plus terrible...

...En commémorant les victimes du génocide de Khodjaly, nous pensons à la conscience et le devoir civique du chacun parmi nous devant eux. Le chemin droit pour remplir ce devoir c'est de vivre des idéaux pour lesquels les héros de Khodjaly ont donné leurs vies, défendre l'Etat indépendant azerbaïdjanais, assurer l'inviolabilité de son territoire...

■ **Entretien du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev avec Lord Rassel Conston, Président de l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe - le 15 septembre 2001**

...Depuis 1988 jusqu'à présent, les événements commis dans les relations arméno - azerbaïdjanaises - le massacre des populations, la tragédie de Khodjaly, le nettoyage ethnique mené massivement dans les terres occupées- je le dis encore une fois le massacre de gens ordinaire - sont une forme de terrorisme...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au**

**peuple azerbaïdjanais à l'occasion de la
commémoration du génocide de Khodjaly -
le 25 février 2002**

...La tragédie de Khodjaly est la page la plus sanglante de la poursuite de la politique de nettoyage ethnique et de génocide menés régulièrement contre les Azerbaïdjanais par les Arméniens chauvinistes et nationalistes depuis cent ans. Cette politique répugnante soutenue par les autorités de quelques pays a été poursuivie régulièrement à l'époque de la Russie tsariste et à l'époque soviétique, et dans la période qui a suivi la chute de l'URSS on procéda à l'expulsion de notre peuple de sa terre natale, pour échapper aux massacres un très grand nombre sont devenus des réfugiés et déplacés. Deux millions d'Azerbaïdjanais ont éprouvé, à différentes époques, les conséquences de la politique de nettoyage ethnique et de génocide par les agresseurs nationalistes et des idéologues fous de la "Grande Arménie"...

...Les chauvinistes et les idéologues arméniens avaient un but de long terme pour commettre le génocide de Khodjaly, lequel a peu d'analogie dans l'histoire du monde par ses dimensions et son horreur. Le but était d'obtenir le Haut-Karabagh et d'autres terres azerbaïdjanaises, il était aussi de briser la volonté de notre peuple pour lutter pour son indépendance et son intégrité territoriale. Mais l'ennemi répugnant n'a pas pu parvenir à réaliser ses intentions. C'est vrai, cette tragédie a foudroyé tout l'Azerbaïdjan, il a laissé des blessures incurables chez les habitants de Khodjaly, leur a infligé de terribles trauma-

tismes. Mais les habitants de Khodjaly, le jour même de la tragédie, se sont comportés comme de vrais héros, ils ont combattu courageusement contre les unités militaires soviéto-arméniennes dans un combat inégal, ne se sont pas courbés devant les ennemis, ils ont écrit des pages glorieuses dans l'histoire de notre peuple...

...Aujourd'hui, le gouvernement et le peuple azerbaïdjanais ont une grande tâche devant eux, c'est de faire savoir aux Etats du monde, à leurs parlements, à la grande communauté internationale les vérités sur les férocités du génocide de Khodjaly et sur toutes les barbaries commises par les Arméniens dans le Haut-Karabagh, dans toute leur dimension sauvage et parvenir à faire reconnaître cette abomination comme un véritable acte génocidaire. C'est notre devoir de citoyen et d'êtres humains devant l'âme des martyrs de Khodjaly. D'un autre côté, l'évaluation juridique et politique de cette tragédie au niveau international, la punition méritée de ses idéologues, de ses organisateurs et de ses exécutants sont une condition importante pour que de tels actes cruels contre toute l'humanité ne soient pas répétés à l'avenir...

■ **Appel du Président de la République
d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev a la
communauté juive de l'Azerbaïdjan – Palais
présidentiel, le 8 avril 2002**

...Au cours ces quatre dernières années l'agression de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan, le génocide et la déportation perpétrés contre notre peuple, la tragédie sans précédent de Khodjaly figurent au nombre des

plus grands fléaux nationaux connus dans le monde au XXème siècle...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du jour du Génocide de Khodjaly - Bakou, le 25 février 2003**

...La tragédie de Khodjaly est une page sanglante de la politique de nettoyage ethnique et de génocide des nationalistes arméniens agressifs contre notre peuple depuis plus de 200 ans. A des moments divers, cette politique répugnante et cette hostilité, menées avec subtilité sous diverses formes, ne se sont jamais interrompues, tantôt sous la forme d'une opposition ouverte, tantôt dans une confrontation sanglante, quelquefois voilées sous la forme idéologique, conformément aux conditions de l'époque...

...Quinze ans auparavant, l'irréductible agresseur des chauvins arméniens ont entraîné la déportation massive des Azerbaïdjanais hors de leurs antiques terres, à de nombreux actes de terreurs et à une guerre impitoyable sur une grande échelle. En conséquence, des dizaines de milliers de gens ont été tués, sont devenus infirmes, des centaines de milliers de nos concitoyens ont grossi les rangs des réfugiés et des déplacés. Le Haut-Karabagh et sept régions limitrophes ont été occupés par les unités militaires arméniennes. Mais le 26 février 1992, la destruction atroce et sans équivalent de la ville de Khodjaly a été la plus effrayante de ces tragédies. Les unités militaires arméniennes avec la garnison soviétique n°366

ont poussé la cruauté à massacrer des centaines de gens, sans la moindre pitié pour les femmes, les enfants, les vieux, et les ont achevés avec des tortures et humiliations sans exemple dans l'histoire de l'humanité. Par son atrocité, sa barbarie, son envergure et par la gravité de ces crimes, la "Tragédie de Khodjaly" restera dans l'histoire de l'humanité comme une tâche noire indélébile...

...En perpétrant le génocide de Khodjaly l'objectif du chauvinisme arménien était de semer l'effroi dans notre peuple, de l'intimider, de briser sa volonté, de le forcer à se soumettre à l'occupation arménienne. Mais l'ennemi a échoué à réaliser son vœu perfide. Les défenseurs de Khodjaly ne se sont pas enfuis devant un ennemi surarmé en équipements modernes, ils ne se sont pas courbés, ont fait preuve d'héroïsme et de bravoure. En luttant héroïquement dans un combat inégal, ils ont démontré une totale abnégation et un véritable patriotisme...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 31 Mars- Jour de génocide des Azerbaïdjanais - Ville de Bakou, le 27 mars 2003**

...La tragédie de Khodjaly, perpétrée au mois de février 1992, restera dans l'Histoire comme un génocide, un crime contre l'humanité sans précédent, c'est ainsi qu'on doit le qualifier au vu des cruautés et de son caractère implacable. La liste des crimes incomplets des querelleurs nationalistes arméniens et

de leurs idéologues contre notre peuple se présente sous cette forme. A la suite de cette politique expansionniste et provocatrice qui a duré pendant des centaines d'années, des territoires historiquement azerbaïdjanais ont été occupés par des voisins agressifs, des dizaines de nos compatriotes ont été tués sauvagement, des milliers de constructions civiles et religieuses ont été détruites par vandalisme. Au cours des années passées, un grand milieu arménien a été élevé et éduqué dans un esprit de haine contre les Azerbaïdjanais, une image d'ennemi "turc-azerbaïdjanais" a été forgé dans la conscience des masses, tout un réseau "d'associations culturelles et nationales" l'humus des organisations terroristes orientées vers ce but ont été institués...

■ **La lettre du Président de la République d'Azerbaïdjan Heydar Aliyev à la communauté juive de l'Azerbaïdjan – Ville de Bakou, le 27 avril 2003**

...Au cours de son histoire, le peuple azerbaïdjanais s'est heurté maintes fois à de telles tragédies nationales. En particulier, à la suite de la nouvelle agression arménienne déclenchée en 1988, le génocide et la déportation se sont abattus sur notre peuple, des tueries et des massacres, le vandalisme arménien sur nos terres occupées, puis enfin une tragédie comme Khodjaly s'est déroulée sous les yeux du monde, mais malheureusement, ces drames n'ont pas encore évalués juridiquement et politiquement par la communauté internationale...

Ilham Aliyev, Président de la République d'Azerbaïdjan, à propos du génocide de Khodjaly

■ **Appel au peuple azerbaïdjanais à l'occasion de l'anniversaire du génocide de Khodjaly - le 24 février 2004**

...Le 26 février 1992 notre peuple a vécu les moments les plus douloureux et durs. Ce jour – là, la ville ancienne Khodjaly de l'Azerbaïdjan a été rasé au sol par les unités militaires arméniennes. Sans aucun nécessité militaire des centaines civils ont été tués par les tortures sans précédent, leur cadavre ont été humiliés. Les enfants, les femmes, les vieux, toute la famille ont été tués. A la fin du XXe siècle un des crimes graves s'est perpétré pas seulement contre le peuple azerbaïdjanais, mais contre toute l'humanité. Selon sa dureté, sa sauvagerie et son impitoyabilité la tragédie de Khodjaly a sa place particulière parmi les crimes perpétrés contre l'humanité...

...La tragédie de Khodjaly n'est pas un événement du hasard. C'était la partie intégrante de la politique génocidaire et de nettoyage ethnique que les nationalistes arméniens querelleurs pendant plus de deux cents ans...

...La tragédie de Khodjaly selon ses cruautés, sa massivité, et le niveau de crime perpétrés, est entré au rang des crimes graves contre l'humanité...

■ **Appel au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 15ème anniversaire du génocide de Khodjaly - le 23 février 2007**

..Le 26 février 1992 la ville azerbaïdjanaise de

Khodjaly a été attaquée et détruite sauvagement par des unités militaires arméniennes, et ses défenseurs et ses habitants ont été massacrés impitoyablement. Des centaines de civils ont été tués dans des tortures inimaginables, des enfants, des femmes, des vieillards, des familles entières ont été tuées, leurs cadavres ont été profanés. A la fin du XXe siècle, ce massacre a été commis sous les yeux de la communauté internationale, ce fut un acte de cruauté contre le peuple azerbaïdjanais et contre toute l'humanité...

...Aujourd'hui, ce n'est plus un secret que la Tragédie de Khodjaly est une page sanglante de la politique génocidaire et du nettoyage ethnique que les nationalistes arméniens, à l'affût de querelles, ont mené pendant des centaines d'années contre les peuples turcs et azerbaïdjanais...

...En perpétrant un massacre comme celui de Khodjaly, les nationalistes arméniens avaient en vue une politique rusée et tacticienne. De la sorte, ils voulaient briser la volonté de résistance de notre peuple, l'obliger à accepter le fait de l'occupation de nos terres historiques. Mais, l'ennemi n'a pas pu réaliser son intention. Notre peuple a démontré des exemples de volonté et d'héroïsme pour lutter pour la souveraineté et l'intégrité territoriale...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev lors de la cérémonie d'ouverture du Ier Forum des chefs de la diaspora des Azerbaïdjanais et des Turcs - le 9 mars 2007**

...Les sauvages qui ont perpétré le génocide de

Khodjaly nous condamnent à subir un génocide et parfois leur propagande leur apporte des réussites...

■ **Appel au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 31 Mars - Jour de génocide des Azerbaïdjanais - le 29 mars 2007**

...Les massacres et les pillages perpétrés dans les années 1905 et 1918 par les militaires arméniens dans différentes régions de Caucase, la déportation dans les années 1948- 1953 de nos compatriotes de leur foyer natal sur le territoire de la République d'Arménie, entamé en 1988 la guerre à grande échelle visant de séparer le Haut Karabagh de l'Azerbaïdjan et ses conséquences douloureuses qui durent jusqu'aujourd'hui, la tragédie de Khodjaly de 1992 – sont les pages sanglantes de la politique génocidaire mise en oeuvre d'une manière planifiée par les agresseurs nationalistes arméniens contre les Azerbaïdjanais...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev au XIe Congrès de l'amitié, de la fraternité et de la coopération des Etats et des Sociétés turques - le 17 novembre 2007**

...Les arméniens ont toujours mené une politique génocidaire contre les Turcs et les Azerbaïdjanais. Ce fut jadis comme cela, dans l'histoire c'est ainsi et le génocide de Khodjaly en est une parfaite illustration. Tuer des gens innocents, des enfants, des femmes âgées, si ce n'est pas un génocide, alors qu'est-ce que c'est?..

■ **Déclaration du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev lors d'une conférence de presse commune pendant sa visite officielle en Pologne - le 26 février 2008**

...Le 26 février 1992 la politique de nettoyage ethnique de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan est apparue crûment aux yeux du monde. Ce jour-là, la ville azerbaïdjanaise de Khodjaly a subi l'agression de l'Arménie et le génocide des Azerbaïdjanais a eu lieu. Cette nuit-là plus de 600 civils ont été tués dont 63 enfants, 106 femmes. C'est un crime inqualifiable...

■ **Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev au peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 31 mars Jour de génocide des Azerbaïdjanais - le 29 mars 2008**

...Au mois de février 1992, la tragédie de Khodjaly exécutée par les unités militaires arméniennes restera par ses cruautés et son implacabilité comme un acte génocidaire sans précédent et une tâche noire dans l'histoire de l'humanité...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev à la communauté juive de l'Azerbaïdjan - le 20 avril 2009**

...Au cours des vingt dernières années l'agression arménienne contre l'Azerbaïdjan, sa politique de déportation et de nettoyage ethnique exercée contre notre peuple, les massacres et les actes de terreurs, et enfin le génocide des Azerbaïdjanais à Khodjaly – sont des réalités douloureuses de notre époque...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan, M. Ilham Aliyev, lors de l'ouverture d'une nouvelle résidence pour personnes déplacées, à Goranboy- Ville de Goranboy, 10 février 2011**

...le génocide de Khodjaly aura été un des plus grands crimes, un des plus terribles du XXe siècle, et il aura montré le visage hideux du nationalisme arménien. Malheureusement, les Arméniens du monde, leurs partisans étrangers et les groupes de pression arméniens dissimulent depuis de nombreuses années la vérité sur Khodjaly.

La communauté internationale n'a pas été convenablement informée sur cette question. Nos possibilités étaient limitées, en particulier pendant les premières années de notre indépendance où nous ne disposons pas des possibilités de le porter à la connaissance de la communauté mondiale. Mais aujourd'hui la situation est différente, l'Azerbaïdjan a plus de moyens et a développé un grand réseau dans sa diaspora. Des organismes publics, des organismes gouvernementaux publient des livres sur le génocide de Khodjaly, organisent des conférences et d'autres événements au niveau international. La communauté internationale est pleinement informée sur le génocide de Khodjaly. Cependant, il est également vrai que l'existence de doubles standards dans le monde rend notre tâche plus ardue...

■ **Appel du Président de la République d'Azerbaïdjan, M. Ilham Aliyev, au**

**peuple azerbaïdjanais à l'occasion du 20e
anniversaire du génocide de Khodjaly-
Bakou, 23 février 2012**

...Au cours des deux derniers siècles, les nationalistes arméniens ont commis à maintes reprises des crimes contre l'Humanité, du type actes de terreur, massacres, déportations et nettoyages ethniques, afin de réaliser leur rêverie mythique de la "Grande Arménie" par l'occupation de territoires historiques de l'Azerbaïdjan. Le génocide du village de Khodjaly, commis à la fin du XXe siècle sous les yeux de l'humanité et se singularisant par une particulière cruauté et brutalité, est la page la plus marquante de cette politique agressive. Les dirigeants du régime séparatiste du Haut-Karabagh de cette époque, qui sont aujourd'hui ceux de l'Arménie, portent la responsabilité politique et juridique de ce crime.

L'Etat azerbaïdjanais mène depuis 20 ans un travail ciblé et systématique destiné à informer la communauté internationale sur les réalités de la tragédie de Khodjaly, commise par les nationalistes arméniens, et à la faire reconnaître comme génocide au niveau international. Au cours des dernières années, de nombreux instituts de la société civile, des organisations de la jeunesse et des organisations de la diaspora représentent nos compatriotes en collaboration avec les organismes étatiques et oeuvrent avec détermination pour animer la campagne internationale "Justice pour Khodjaly". Le vrai visage de la politique de communication arménienne, qui ne repose en vérité que sur le mensonge et la

désinformation, a été progressivement révélé. La communauté mondiale découvre les vérités sur les tragédies de Khodjaly. L'Union parlementaire de l'Organisation de la Coopération islamique a reconnu cette tragédie comme un crime de masse contre l'Humanité et a exhorté ses Etats membres à le qualifier ainsi à leur tour politiquement et juridiquement. Les Parlements du Pakistan et du Mexique ont adopté des résolutions de reconnaissance de ces massacres comme génocide.

La République d'Azerbaïdjan joue aujourd'hui un rôle important dans le système de sécurité mondiale et dans la lutte contre le terrorisme. Sans considération du lieu, nous appréhendons toutes sortes de discriminations raciales, de haines ethniques et religieuses comme un crime contre l'Humanité dans son ensemble. Notre Etat poursuivra ses efforts de diffusion sur les réalités du génocide de Khodjaly et sur les occupations de territoires de l'Azerbaïdjan par l'Arménie, dans le but de restaurer la justice historique. Il luttera sans esprit de compromis contre de tels événements par tous les moyens politiques et juridiques.

L'ennemi avait pour but, en commettant le génocide délibéré de Khodjaly, de briser la volonté du peuple azerbaïdjanais par l'effroi, de le contraindre à abandonner la lutte pour sa souveraineté et son intégrité territoriale et de s'emparer de nos terres par la force armée. Mais ce raisonnement inhumain a rendu notre peuple plus endurant encore et il a résulté en la mobilisation de nos fils et de nos filles pour lutter résolument et de manière méthodique en faveur de

notre Patrie sacrée et de notre Etat national.

En ce jour de deuil national, nous rendons hommage à la mémoire des victimes innocentes de cette tragédie de Khodjaly, nous demandons "que Dieu les comble de sa Grâce". Nous prions Dieu de bénir tous les martyrs. Je voudrais vous assurer que les auteurs du génocide de Khodjaly répondront tôt ou tard devant la justice et seront punis. Le sang des martyrs sera vengé.

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan, M. Ilham Aliyev, lors de la cérémonie d'ouverture du IIe Forum International Humanitaire de Bakou- Bakou, 4 octobre 2012**

...Actuellement, la plus grande proportion de réfugiés, rapportée au nombre d'habitant, se trouve en Azerbaïdjan. Nous avons plus d'un million de réfugiés et de personnes déplacées, ils ne peuvent pas rentrer aujourd'hui sur leurs terres natales. Du simple fait que la politique agressive de l'Arménie se poursuit jusqu'à ce jour.

Notre peuple a traversé des tragédies majeures. Le génocide de Khodjaly a eu lieu, des innocents, des femmes et des enfants, ont été tués impitoyablement, nos monuments religieux et culturels ont été détruits par les Arméniens. En d'autres termes, un génocide a été commis contre notre peuple et notre culture. Les auteurs de ce génocide, les responsables de ces cruautés, n'ont pas encore été condamnés de façon adéquate par la communauté internationale...

■ **Allocution du Président de la République d'Azerbaïdjan, M. Ilham Aliyev, lors d'une cérémonie d'inauguration- Bakou, 19 octobre 2013.**

...La possibilité de faire reconnaître la tragédie de Khodjaly comme un génocide existe. Plusieurs pays ont adopté des motions de reconnaissance du génocide commis à Khodjaly. Ce processus devra se poursuivre....

■ **Allocution du président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev au VIIe sommet de l'OSCE- le 1er décembre 2010**

...L'Arménie continue à garder sous l'occupation pas seulement le Haut Karabagh , mais aussi 7 régions adjacentes de l'Azerbaïdjan. L'Arménie a détruit nos villes et villages, nos maisons et nos lieux sacrés, les tombes de nos ancêtres et nos mosquées. Les Arméniens ont commis les crimes militaires et le génocide de Khodjaly et des centaines de civils ont été massacrés par les forces armées arméniennes. Plus de 100 enfants ont été parmi les victimes innocentes de Khodjaly.

■ **Allocution du président de la République d'Azerbaïdjan, Ilham Aliyev, lors de l'ouverture du complexe mémorial du génocide de Gouba – Ville de Gouba, le 18 septembre 2013**

...Les coupables du génocide de Khodjaly sont les gens au pouvoir en Arménie. Cette tragédie s'est passée devant les yeux du monde. En d'autres

termes, nous nous sommes basés sur les faits réels , mais pas comme le "génocide arménien" qui se base sur les mythe . Les vidéos, les photos, les témoins – tous cela est vrai, la réalité. Mais pour quelques raisons que certaines personnes ne veulent pas le voir, certains veulent présenter les Arméniens comme les victimes. Bien sûr, il y a une raison à cela. Le lobby arménien dans le monde et certains politiciens malhonnêtes et corrompus qui sont sous le contrôle de ce lobby, ont déformé complètement l'histoire et essayent de mettre tout le blâme sur l'Azerbaïdjan. Cette injustice se poursuit à ce jour. Pendant le génocide de Khodjaly 613 innocents ont été tués impitoyablement par les Arméniens. Si nos compatriotes enterrés ici avaient été tués par les armes blanches et les instruments contondants, à Khodjaly nos compatriotes ont été massacrés par les grenades, par les fusils. Des centaines de personnes ont été portées disparues. Les Arméniens ont tué 63 enfants et 106 femmes. C'est une atrocité sans précédent.

Aujourd'hui, les organisations étatiques et publiques opérant en Azerbaïdjan, notamment la Fondation Heydar Aliyev mènent un grand travail pour la reconnaissance du génocide de Khodjaly dans le monde. Je tiens à souligner les activités de la Fondation Heydar Aliyev pour l'établissement du complexe mémorial consacré au génocide de Gouba. La Fondation Heydar Aliyev, notre organisation de diaspora, ainsi que l'Etat azerbaïdjanais se sont réunis pour le lancement de la campagne

"Justice pour Khodjaly!" et sa poursuite réussie, et nous atteignons progressivement notre but. Plusieurs pays ont déjà reconnu officiellement le massacre de Khodjaly comme un génocide et ce processus se poursuit...

Le génocide de Khodjaly est un crime contre l'Humanité

Le génocide et la politique d'agression menés par les nationalistes arméniens contre notre peuple a plus de deux cents ans d'histoire. L'objectif de cette politique est d'expulser les Azerbaïdjanais de leurs terres ancestrales et historiques et d'y construire un Etat de "Grande Arménie" inventé par les historiens et idéologues arméniens. Afin de réaliser leur politique offensive et dangereuse, ils ont utilisé diverses méthodes et moyens, la falsification de l'Histoire, les provocations politiques, et ont soutenu au niveau de l'Etat un nationalisme agressif, le séparatisme et l'agression contre les peuples voisins. A cette fin, ils ont établi, en Arménie et dans certains pays, des organisations "culturo-nationales", religieuses, politiques et voire terroristes, et ont mobilisé les potentialités de leur diaspora et des lobbies arméniens.

Dans les trente premières années du XXe siècle, à la suite des guerres entre la Russie et l'Iran et la division en deux parties des terres azerbaïdjanaises, a commencé un transfert massif, de façon organisée, d'Arméniens d'Iran et de Turquie vers le Haut-Karabagh au terme duquel la situation démographique a été modifiée artificiellement. En 1905, les nationalistes arméniens ont commis des massacres contre les Azerbaïdjanais sur leurs terres natales et des centaines de villages et bourgs ont été détruits. En 1918, un plan odieux a été mis

en oeuvre afin de "nettoyer" la région de Bakou de ses Azerbaïdjanais, à l'initiative de la "Commune de Bakou" dont les dirigeants politiques et militaires comptaient essentiellement des Arméniens. A la suite de quoi des dizaines de milliers de civils ont été tués, des villages, des monuments de notre culture, des mosquées et des écoles ont été détruits. Les Arméniens se sont jetés contre la population civile azerbaïdjanaise à Gandja, à Chémakha, à Qouba, à Lenkaran, au Karabagh, dans le Moughan et dans d'autres régions de l'Azerbaïdjan.

Cette politique génocidaire et de déportation contre les Azerbaïdjanais a été poursuivie avec des méthodes habiles et insidieuses à l'époque soviétique, lequel avait proclamé le slogan de "l'égalité des nations et des peuples", mais à l'encontre de l'Azerbaïdjan un grand nombre de décisions hostiles et injustes ont été adoptées. Dans les années 1920, le Zanguezour- terre historique de l'Azerbaïdjan - a été annexée sans aucune raison à l'Arménie et ainsi, notre Nakhitchevan, un autre terre ancestrale de l'Azerbaïdjan, a été séparé territorialement de notre Patrie. Une autonomie arménienne a été instaurée dans le Haut-Karabagh. Par la décision volontariste de la direction de l'URSS, dans les années 1948 - 1953, les Arméniens ont réussi à faire procéder à la déportation des centaines de milliers d'Azerbaïdjanais de leur foyers, et de ce seul fait une république mono- ethnique a été constituée sur le territoire de la République

d'Arménie.

Déclenché depuis 1988 par la direction politique arménienne, le conflit du Haut Karabagh a dévasté les territoires de l'Azerbaïdjan et répandu ses supplices amers sur la population azerbaïdjanaise victime de cette réaction, et malheureusement, ces événements ont été reçus dans un silence indifférent par les dirigeants de l'URSS et ceux du monde occidental. Encouragés et inspirés par la situation ainsi créée les Arméniens sont parvenus à mettre en oeuvre l'une après l'autre les étapes de leur politique génocidaire et accomplir leur crimes inouïs contre les Azerbaïdjanais. 20% du territoire de l'Azerbaïdjan, comprenant en outre sept régions adjacentes du Haut-Karabagh – les départements de Kelbedjer, Latchin, Aghdam, Fuzouli, Djebraïl, Qoubadly et Zenguilan- ont été envahis et occupés par les forces armées de l'Arménie. Plus d'un million d'Azerbaïdjanais ont été expulsés de leurs foyers, des dizaines de milliers de personnes ont été tuées, mutilées, ou prises en otage. Des centaines de villages, des milliers d'établissement de santé, d'école et de culture, des monuments historiques et culturels, des mosquées, des lieux de pèlerinages, des cimetières ont été détruits ou profanés par le vandalisme arménien.

Dans les premières années de ce dernier conflit, les tragédies causées par les activistes nationalistes arméniens dans les villages de Kerkidjahan, Mecheli, Qouchtchoular, Qaradaghly, Aghdaban et d'autres dans ce Haut Karabagh où vivaient des

Azerbaïdjanais, pour culminer avec le génocide de Khodjaly, sont des crimes historiques qui vivront éternellement comme une tâche noire sur l'image des "Arméniens opprimés et souffrants" que ces derniers se sont construite.

Au XXe siècle, la tragédie de Khodjaly est un des crimes les plus terribles commis contre le peuple Azerbaïdjanais par des Arméniens tenants d'une politique nationaliste obsédés par l'idée de recréer un Etat de "Grande Arménie" mono -ethnique. Cette politique, jusqu'à présent, la communauté mondiale et les organisations internationales ne l'ont pas comprise et ne l'ont pas condamnée et, par manque d'efforts pour le prévenir, ce crime restera une tâche indélébile pour l'humanité, les atrocités qui ont été commises à la fin du XXe siècle sous les yeux du monde civilisé par les envahisseurs arméniens est la poursuite depuis 1905 de l'annexion des terres azerbaïdjanaises.

Dans cette nuit du 26 février 1992, écrite dans l'histoire azerbaïdjanaise avec des lettres de sang, les forces armées arméniennes ont rasé jusqu'aux fondements l'ancienne ville de Khodjaly à l'aide de la technique militaire et des soldats de la division n°366 de l'ex-armée soviétique, composée de contingents principalement arméniens et qui était cantonnée depuis l'époque soviétique dans la ville de Khankendi.

Tout d'abord, Khodjaly a été sous le feu des canons et d'autres technique militaires et a été détruite. Un incendie a été déclenché dans la ville.

Ensuite, les forces d'infanterie ont pénétré en plusieurs points dans la ville et ont vidé leurs chargeurs sur les civils survivants.

Le même jour pendant une courte période de temps, les forces armées arméniennes ont tué 613 civils de la ville impitoyablement et en usant de la torture, et plus de 421 personnes ont été blessées.

Les habitants, ceux qui ont pu échapper à l'assaut, ont été tués avec une cruauté particulière dans des embuscades des militaires arméniens tendues sur les routes et dans les forêts. Des bouchers déchaînés ont scalpé des gens, ont découpé les membres des corps, ont arraché des yeux à des enfants, ont ouvert le ventre des femmes enceintes, ont enterré des gens vivants, brûlé des cadavres, et ont miné une partie des cadavres.

Pendant ces événements, 1275 personnes ont disparu ou ont été prises en otage, une ville de 10 000 d'habitants a été pillée, les bâtiments ont été détruits et brûlés. Parmi les victimes le sort de 150 personnes, dont 68 femmes et 26 enfants, est inconnu jusqu'à présent. A la suite de cette tragédie plus de 1000 habitants civils ont été blessés par balles et sont restés handicapés. 106 des cadavres étaient des femmes, 63 des enfants, 70 des vieillards. 487 personnes sont demeurées des handicapés de guerre, parmi lesquelles 76 étaient des mineurs.

A la suite de ce crime, à la fois militaire et politique, huit familles entières ont été anéanties, 25 enfants ont perdu leurs deux parents, 130 enfants ont perdu un de leurs parents. Parmi les martyrs,

56 ont été brûlés impitoyablement vivants.

Comme le Président de la République d'Azerbaïdjan Ilham Aliyev l'avait dit dans son appel au peuple azerbaïdjanais à l'occasion de l'anniversaire du génocide de Khodjaly: "Sans aucune nécessité militaire, des centaines de civils ont été tués et torturés, leurs cadavres ont été profanés. Des enfants, des femmes, des vieillards, des familles entières ont été anéanties. A la fin du XXe siècle, il s'est produit un des plus graves crimes contre le peuple azerbaïdjanais et contre l'Humanité. Par son envergure, ces atrocités et ces cruautés de la tragédie de Khodjaly occupent une place particulière parmi les crimes contre l'Humanité."

Il est difficile d'imaginer que de telles cruautés et atrocités aient été commises par des êtres humains à la fin du XXe siècle sous les yeux du monde.

Cet acte de destruction massive et sans aucune merci est une illustration de la politique de terreur conduite contre l'indépendance et l'intégrité territoriale de l'Azerbaïdjan, elle n'est pas seulement un acte sauvage contre le peuple azerbaïdjanais mais contre l'Humanité. Perpétrant ce génocide de Khodjaly les nationalistes arméniens avaient l'intention d'effrayer le peuple azerbaïdjanais qui ne voulait pas abandonner sa terre natale aux envahisseurs, et de briser sa volonté de résistance.

Seyran Ohanyan, commandant de la deuxième compagnie du régiment n°366, Yevgeni Nabokikh, commandant de la troisième compagnie du régi-

ment n°366, Valeri Tchittchyan, chef d'état major de la première compagnie, ont guidé les opérations d'attaque contre la ville de Khodjaly. Plus de 90 chars, véhicules de combat d'infanterie et d'autres équipements militaires du régiment ont été impliqués dans cette opération. Slava Arutunyunyan, Andrey Iskhanyan, Sergey Beglaryan, Movses Akopian, Grigori Kisebekyan, Vacik Morzoyan, Vadjagan Ayriyan, Alexander Ayrapetyan et d'autres fonctionnaires militaires, Karo Petrosyan, Vitali Balasanyan, Seyran Tumasyan, Valera Grigoryan et d'autres personnels des unités militaires arméniennes ont pris une part active à ces crimes génocidaires commis contre la population civile. Armo Abramyan, chef du Département des Affaires Intérieures de la ville de Khankendi, Mavrik Qukasyan, chef du Département des Affaires Intérieures de la région d'Asgaran, son adjoint Chagen Barseqyan, Vitali Balasanyan, président du Front Populaire des Arméniens du Haut-Karabagh, Serjik Kotcharyan, chef de la prison de la ville de Khankendi et d'autres Arméniens faisaient partie de ceux qui ont commis ce massacre contre les civils.

S. Ohanyan qui avait le grade de major au moment du génocide de Khodjaly, porte maintenant les galons de colonel et occupe le siège de Ministre de la Défense de la République d'Arménie. Certains autres auteurs de ce crime occupent divers postes dans les organismes étatiques de la République d'Arménie et dans cette structure-marionnette créée par l'Arménie.

Il est noté dans la résolution n°96, en date du 11 décembre 1946 de l'Assemblée Générale de l'ONU, que ne reconnaissant pas le droit à vivre des groupes humains, le génocide est une insulte à la dignité humaine, il prive l'humanité des supports matériels et moraux créés par les être humains. Ces actes notoires sont complètement contraires aux objectifs et aux devoirs de l'ONU. La base juridique pour le crime de génocide est précisée dans la convention sur "La prévention et la pénalisation du crime génocidaire" adoptée par la résolution 260, datée du 9 décembre 1948 et entrée en vigueur en 1961. Les Etats adhérant à cette convention affirment que le génocide est un crime violant les normes du droit international, sans considération du fait qu'il est commis en un temps de paix ou de guerre, se sont engagés à prendre des mesures pour le prévenir et pour punir ceux qui en sont coupables. La nature et l'ampleur du crime terrible commis dans la ville de Khodjaly montre que toutes les actions constitutives du crime de génocide telles que stipulées dans cette convention ont été employées. Ce massacre impitoyable prévu à l'avance a été commis dans le but de détruire complètement tous les gens qui y vivaient au motif qu'ils étaient les Azerbaïdjanais.

Les faits de non-respect par l'Arménie des normes du droit international, qui définit les comportements pendant la guerre, ne se limitent pas par ces actes. Conformément aux exigences du droit humanitaire international, la guerre ne peut

s'effectuer qu'entre les forces armées des parties en conflit. Les civils ne doivent pas participer aux combats et on doit les respecter. Conformément à l'article 3 de la IV Convention de Genève sur "la protection des civils pendant la guerre", attenter à la vie de la population civile, y compris l'assassinat de toutes sortes d'entre eux, les mutiler, les traitements cruels, les tortures, les traitements humiliants, la dégradation de leur dignité sont interdits. L'article 33 de la Convention stipule qu'aucun civil ne peut être puni pour toute violation du droit qu'il n'a pas commise.

Les mesures de punition collective contre la population civile, inspirer la peur, les actes de terreur contre elle, la soumettre à des représailles, sont proscrites. L'article 34 de cette convention stipule que la prise en otage de la population est aussi interdite. Mais les Arméniens qui ont pris en otage plus de 1000 personnes seulement à Khodjaly, ont affiché ouvertement un non-respect à ce principe. Les forces armées de l'Arménie ont ignoré ces normes du droit et ont recouru à des méthodes cruelles pour éliminer la population civile de Khodjaly. Ce crime de génocide a des compositions de génocide décrites dans la convention sur "La prévention et la pénalisation du crime de génocide" datée le 9 décembre 1948.

Ceux qui ont commis ces incroyables brutalités contre les civils azerbaïdjanais lors de l'occupation de Khodjaly et qui ont violé gravement les prescriptions de la Convention de Genève, les articles

2, 3, 5, 9 et 17 de la "Déclaration Universelle des droits de l'homme", la convention sur "la protection des femmes et des enfants lors des conflits militaires et des situations d'urgence", de la convention sur "la Prévention et la pénalisation de crime de génocide", restent jusqu'à présent impunis. Et le climat d'impunité crée une base pour commettre de nouveaux crimes.

L'Arménie ne renie pas ces brutalités qu'elle a commises, au contraire, elle justifie insolemment ce génocide commis contre les Azerbaïdjanais, et les auteurs de cette tragédie sont considérés comme des héros de la nation. Une politique ouvertement anti-azerbaïdjanaise est menée en Arménie, des motifs idéologiques justifiant l'occupation de nouvelles terres azerbaïdjanaises sont en cours d'élaboration à l'échelle nationale. L'histoire falsifiée arménienne est élevée au niveau de la politique d'Etat afin de créer une base pour éduquer les jeunes Arméniens dans un esprit nationaliste.

Aussi étrange cela soit-il, les Parlements de certains pays qui ont fermé leur yeux sur le génocide bien réel de Khodjaly, ont porté la légende du "génocide arménien" en objet de discussion, voire ont adopté des décisions injustes à cet égard, indifférents aux réalités historiques. C'est l'une des raisons pour lesquelles les efforts du règlement du conflit arméno-azerbaïdjanais du Haut-Karabagh freinés par l'Arménie.

Les historiens et les politiciens arméniens, en exagérant et promouvant d'année en année les évé-

nements de 1915 comme un soi-disant "génocide", essaient de faire oublier le massacre des Azerbaïdjanais commis au début du siècle et de tromper la communauté internationale.

Les terres azerbaïdjanaises sont toujours sous occupation, les bouchers arméniens pour atteindre leurs fins, ont tué impitoyablement des gens innocents. Parvenir à faire reconnaître la tragédie de Khodjaly devant la communauté internationale comme un crime contre l'Humanité et un génocide est un devoir pour tous les Azerbaïdjanais. Ce crime ne doit jamais être réitéré.

Comme Heydar Aliyev, dirigeant historique de la nation azerbaïdjanaise, a déclaré à propos de cet épisode tragique: "Le génocide de Khodjaly est un de plus grands crimes du XXème siècle. Pour prévenir que ce massacre commis impitoyablement à Khodjaly ne soit pas répété ailleurs, les réalités du génocide de Khodjaly doivent être connues de la communauté mondiale, et des mesures sérieuses doivent être prises pour que chacun prenne position en face de cette tragédie.

Il convient de noter qu'au mois de juin 1993, après le retour au pouvoir d'Heydar Aliyev, notre dirigeant historique, sur la demande insistante du peuple, il a été possible de qualifier politiquement et juridiquement le génocide de Khodjaly, à l'exemple d'un certain nombre d'autres tragédies nationales. A l'initiative du dirigeant historique, le Milli Médjlis a adopté le 24 février 1994 une décision sur "le Jour du génocide de Khodjaly", les rai-

sons ayant présidé à l'accomplissement de ce génocide et les coupables de ce crime ont été dénoncés dans ce document.

Comme il est écrit dans le décret sur "le 20e anniversaire du génocide de Khodjaly" signé par le Président Ilham Aliyev : "Les réalités sur le génocide de Khodjaly qui fait partie de la politique de nettoyage ethnique des nationalistes arméniens contre les Azerbaïdjanais dans les XIXe et XXe siècles, doivent être transmises à la communauté internationale, aux parlements des pays étrangers, et ce crime de guerre extrêmement grave doit être évalué juridiquement et politiquement au niveau international".

A cet égard, la Fondation Heydar Aliyev joue un rôle important. Il y a plusieurs années que cette Fondation organise des cérémonies consacrées à la tragédie de Khodjaly. La Fondation organise, dans 70 pays du monde, des conférences, des soirées de souvenir, édite des livres, des prospectus, des DVD, produit des films sur ce sujet.

A l'initiative de Madame Leyla Aliyeva, vice-présidente de la Fondation Heydar Aliyev, présidente de l'organisation des Jeunes Azerbaïdjanais de Russie, la campagne "Justice pour Khodjaly" prend de plus en plus d'élan. Dans le cadre de cette campagne, des centaines d'actions ont été organisées dans le monde entier. Dans la quasi totalité des pays membres de l'Union Européenne, des pays de la CEI, de l'Asie, de l'Amérique du Sud et du Nord, des conférences, des séminaires ont été

organisés. Grâce à cette campagne quelques Forums ont reconnu la tragédie de Khodjaly. A l'initiative de la Fondation et du Forum des Jeunes de l'OCI, les députés de 31 pays ont reconnu la tragédie de Khodjaly comme un crime contre l'humanité. Des "fleshmob" de jeunes se déroulent entre les grandes universités dans 20 pays du monde. Egalement, on a engagé l'étape suivante de cette campagne qui consiste à envoyer des pétitions et des appels exigeant de reconnaître cette tragédie comme un acte de génocide et un crime contre l'humanité, qui ont été adressés aux chef d'Etat et du gouvernement, au groupe de Minsk de l'OSCE, à l'APCE, au Secrétaire Général de l'ONU, aux Parlements mondiaux et aux organisations internationales.

La campagne d'information et de promotion "Justice pour Khodjaly" dédiée à la diffusion des réalités de la tragédie de Khodjaly à l'attention de la communauté internationale et à obtenir la qualification juridique, politique et spirituelle de cet acte par la communauté internationale, se déroule avec succès avec l'aide de centaines de volontaires dans plusieurs pays du monde.

Le gouvernement azerbaïdjanais travaille avec méthode et demeure constamment orienté vers ce but afin que les crimes commis par les nationalistes arméniens contre les Azerbaïdjanais soient portés à la connaissance de la communauté internationale et que le monde soit informé des réalités du génocide de Khodjaly.

Déjà la communauté internationale comprend très bien la réalité. La résolution spéciale adoptée par l'Organisation de la Conférence Islamique est le premier document qui reconnaît la tragédie de Khodjaly comme "un crime contre humanité". Cette résolution adoptée par 51 pays qualifie la tragédie de Khodjaly de "massacre des forces armées arméniennes contre les civils" et de "crime contre l'humanité".

Actuellement, les parlements du Pakistan, du Mexique, de la République tchèque, de la Colombie et de la Bosnie-Herzégovine ont reconnu la tragédie de Khodjaly comme un génocide et un crime contre l'Azerbaïdjan. En plus, plusieurs Etats des Etats-Unis ont reconnu ce génocide.

A la différence des nationalistes arméniens l'Azerbaïdjan n'a aucune intention de tirer un profit particulier de ce pénible événement, ni politique, ni financier, ni territorial ou autre. Notre but est de parvenir au rétablissement de la justice historique, de dénoncer les auteurs de ces crimes et de les présenter à la condamnation de la communauté internationale. C'est pourquoi il faut proclamer le danger pour le monde entier que représente le séparatisme ethnique des nationalistes arméniens qui entretiennent dans la région les haines et les idéologies terroristes qu'ils ont semées dans cette région. Ceci est notre devoir civique et humaniste en face de l'esprit des héros martyrs de Khodjaly.

Matériaux de référence et de sources d'informations

• *L'agression militaire de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan*

Un conflit militaire et politique déclenché à la suite des revendications territoriales de l'Arménie envers la région azerbaïdjanaise du Haut-Karabagh avec l'aide de la diaspora des séparatistes arméniens locaux. Le 2 février 1988, la session du Soviet du Vilayet/oblast autonome du Haut-Karabagh s'est adressé au Soviet Suprême de l'Azerbaïdjan SSR pour examiner le statut de ce vilayet.

Le 1er décembre 1989, le parlement arménien a adopté une décision anticonstitutionnelle relative à l'annexion du Haut-Karabagh à l'Arménie. C'était un acte juridique d'intervention ouverte contre l'intégrité territoriale de l'Azerbaïdjan SSR. Le 26 novembre 1991, le statut du Vilayet autonome du Haut-Karabagh a été annulé par la République d'Azerbaïdjan.

Depuis la fin 1991, avec l'effondrement de l'URSS, l'Arménie a déclenché en fait une guerre ouverte et injuste contre l'Azerbaïdjan. Les unités militaires de l'Arménie ont violé les frontières de l'Azerbaïdjan et sont entrées au Haut-Karabagh. En s'unissant aux séparatistes et terroristes arméniens du Haut-Karabagh, elles ont commencé l'occupation des terres azerbaïdjanaises. Dans la nuit du 26 février 1992, l'événement le plus tragique s'est passé dans l'histoire moderne de l'Azerbaïdjan. Les unités militaires de l'Arménie ont perpétré un génocide terrible contre les Azerbaïdjanais de Khodjaly. Au mois de mai 1992, les unités militaires arméniennes ont occupé Choucha. Ainsi, les Arméniens ont oc-

cupé tout le territoire du Haut-Karabagh. L'étape suivante a été l'occupation de la région de Latchin qui séparait le Haut-Karabagh d'avec l'Arménie. Ensuite, au mois d'avril 1993, Kelbecer, en juillet et octobre de cette année les régions d'Aghdam, Fuzouli, Djabrayil, Qoubadly et Zengoulan ont été occupées. Au cours des années 1988 – 1992, à la suite de l'agression militaire de l'Arménie 20.000 Azerbaïdjanais sont morts, 100.000 ont été blessés, 50.000 personnes sont mutilées de guerre.

Au cours de l'agression 4852 (54 enfant, 323 femmes, 410 vieillards) Azerbaïdjanais furent portés disparus, 1368 (169 enfants, 338 femmes, 286 vieillards) prisonniers ont été libérés, 783 (18 enfants, 46 femmes, 69 vieillards) sont jusqu'à présent prisonniers en Arménie. Selon le Comité International de la Croix Rouge, 430 prisonniers sont morts. Un million de personnes ont été expulsées de leurs foyers à la suite de l'occupation.

Les dommages causés par cette agression militaire à l'Azerbaïdjan font plus de 431 milliards 536 millions USD (pour le début 2011). (*E. Süleymanov et V. Süleymanov, "L'agression militaire de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan et les conséquences lourdes de l'occupation" Bakou, CBS, 2012*) (en azerbaïdjanais).

• *31 mars 1918*

"Jour du génocide" perpétré par les Dachnaks arméniens et les Bolchéviques contre la population locale de certaines villes azerbaïdjanaises, y compris Bakou, Chémakha, Qouba

• *Région d'Aghdam*

Région administrative de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 1150 km². Population de

167300 personnes. Cette région a été occupée le 23 juillet 1993 par les Arméniens. 82 villages et bourgs, 34.680 maisons et appartements, 17 établissements industriels, 57 bureaux de postes, 114 écoles secondaires, 59 écoles maternelles, 108 centres culturels, 120 hôpitaux et postes de secours médical, 3 retenues d'eau, 16 mosquées, 5 fermes, 10 ponts, 180 conduites d'eau ont été pillés par les Arméniens. 6 mille personnes de cette région sont devenues des martyrs.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 6 milliards 100 millions 107 mille USD.

• *Région d'Aghdere*

Région administrative du sud-ouest de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 1700km². Occupée le 7 juillet 1993 par les unités militaires arméniennes.

• *Région de Djabrayil*

Région administrative du sud-ouest de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 1049,8 km², population de 66400 hab. Le 23 août 1993, a été occupée par les unités militaires arméniennes. 97 villages et bourgs, 91 écoles secondaires, 8 établissements industriels, 44 installations agricoles, 149 centres culturels, 83 hôpitaux et 65 bureaux de postes ont été pillés par les forces armées arméniennes.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 3 milliards 450 millions USD.

• *Haut Karabagh*

Région du sud-ouest de l'Azerbaïdjan. C'est à dire le territoire du vilayet/oblast autonome établi à l'intérieur de l'Azerbaïdjan SSR (Le Vilayet/Oblast autonome du Haut Karabagh). Se compose des régions d'Aghdere, d'Asgaran, de Choucha, de Khodjavend, d'Hadrut. A cause des menées terroristes et agressives des séparatistes arméniens, le statut d'autonomie du Haut Karabagh est annulé le 26 novembre 1991. Actuellement avec sept régions adjacentes, elle est sous occupation de l'Arménie. L'Arménie alléguant comme prétexte l'administration du régime des séparatistes qu'elle - même avait établi en Haut-Karabagh, essaie de décliner toute responsabilité pour le fait d'occupation du Haut-Karabagh. L'Azerbaïdjan propose de conférer le plus haut statut d'autonomie au Haut-Karabagh à l'intérieur de l'Azerbaïdjan assorti de conditions comme la libération des terres occupées et le rétablissement de l'intégrité territoriale.

• *La région de Fuzouli*

Région administrative de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 1390 km², une population de 147.100 hab. Le 23 août 1993, la région de Fuzouli a été occupée par l'armée arménienne. 84 villages et bourgs, 45 établissements industriels, 990 installations agricoles, 39 bureaux de poste, 183 centres culturels, 127 hôpitaux, 88 écoles secondaires, 76 écoles maternelles ont été pillées par les Arméniens. La grotte d'Azykh, qui est un site datant de l'âge de

Pierre, est sur le territoire de la région de Fuzouli.

Plus de 1100 habitants de Fuzouli sont devenus martyrs ou portés disparus pendant l'occupation, 113 personnes ont été retenues prisonnières, 1450 ont été blessées.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 4 milliards 742 millions 932 mille USD.

▪ *Les terres occupées*

Le territoire du Haut-Karabagh et sept régions adjacentes sont occupées par les forces armées de l'Arménie (1991 -1994) à la suite de la guerre arméno-azerbaïdjanaise.

▪ *La région de Kelbedjer*

Région administrative du sud-ouest de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 3054 km², population de 73.600 hab.. Le 2 avril 1993, elle a été occupée par les unités militaires arméniennes. 128 villages et bourgs, 97 écoles secondaires, 7 écoles maternelles, 254 centres culturels, 18 établissements industriels, 627 installations agricoles, 2 bureaux de poste, 76 hôpitaux ont été pillés par les Arméniens. Lors de l'occupation arménienne 511 habitants de Kelbedjer ont été tués, 321 ont été pris en otage et sont portés disparus.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 1 milliard 774 millions USD.

▪ *La région de Latchin*

Région administrative dans la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 1835 mètres carrés, population de 68.500 hab.. Le 18 mai 1992 la région de Latchin a été

occupée par les forces armées arméniennes. 127 villages et bourgs, 111 écoles secondaires, 25 écoles maternelles, 217 centres culturels, 142 établissements de santé, 228 établissements industriels, 244 installations agricoles, 67 bureaux de poste et de communication, 76 hôpitaux ont été pillés par les Arméniens.

Lors de l'occupation de Latchin 264 personnes sont devenues martyrs, 65 prisonnières, 103 personnes des blessés de guerre.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 7 milliards 99 millions 526 mille USD.

▪ *Personnes déplacés*

Les personnes déplacées à l'intérieur de leur propre pays sont "des personnes ou des groupes de personnes qui ont été forcés ou contraints à fuir ou à quitter leur foyer ou leur lieu de résidence habituel, notamment en raison d'un conflit armé, de situations de violence généralisée, de violations des droits de l'homme ou de catastrophes naturelles ou provoquées par l'homme ou pour en éviter les effets, et qui n'ont pas franchi les frontières internationalement reconnues d'un Etat"

▪ *Caucase*

Territoire frontalier, à l'ouest, de la mer Noire et d'Azov, à l'est, de la mer de Caspienne et, au nord, de la plaine Kuma -Mahich, nord-est de la Turquie, et, au sud, de l'Iran. Superficie de 440 mille km² C'est un territoire multiethnique et multi-culturel. Sur ce territoire se trouvent les Républiques d'Azerbaïdjan, de Géorgie et d'Arménie, ainsi que le sud de la Russie.

▪ *Réfugié*

Les Azerbaïdjanais qui ont quitté leur pays de naissance, l'Arménie, et qui sont venus en Azerbaïdjan, sont titulaires du statut de "réfugié".

▪ *Région de Qubadly*

Région administrative de la République d'Azerbaïdjan. Superficie de 800 km², population de 35.700 hab.. Le 31 août 1993 a été occupée par les unités militaires arméniennes. 94 villages et bourgs, 63 écoles secondaires, 11 écoles maternelles, 180 centres culturels, 8 établissements industriels, 1080 installations agricoles, 32 bureaux de poste et de communication, 86 hôpitaux ont été pillés par les Arméniens.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 1 milliards 485 millions 627 mille USD.

▪ *Choucha*

Ville de la région de Haut Karabagh de l'Azerbaïdjan. Le centre de la région administrative de Choucha (superficie 289.0 km²). Cette ville a été construite au début des années 50 du XVIII siècle par le khan Panahali Khan du Karabagh. Au début, la ville de Choucha était dénommée en même temps Panahabad en l'honneur du Khan. Depuis cette époque, la ville était devenue le centre politique et culturelle du Khanat azerbaïdjanais de Kharabagh. Depuis l'occupation de l'Azerbaïdjan par la Russie elle était le principal centre administratif, économique et culturel, ainsi que le centre culturel principal de tout l'Azerbaïdjan. Choucha est la patrie de nombreux artistes de l'Azerbaïdjan. Le 8 mai 1992, la ville a été occupée par les

forces armées de l'Arménie. Lors de l'occupation de Choucha 200 personnes sont devenues des martyrs, 150 sont des mutilés de guerre. Selon les statistiques de 1989 la population était 20 579, dont 19 036 Azerbaïdjanais, 1377 Arméniens. Actuellement sous occupation des Arméniens, n'y vivent que des Arméniens. La libération de Choucha est une des questions principales sur laquelle l'Azerbaïdjan insiste lors des négociations pour le règlement de l'agression armée de l'Arménie contre l'Azerbaïdjan.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 4 milliards 257 millions 474 mille USD.

▪ *La mosquée de Tezepir*

Une mosquée unique dans tout l'Orient, elle a été construite il y a plus d'un siècle. Cette mosquée est le centre religieux de l'Azerbaïdjan et de tout le Caucase. Le Bureau des Musulmans du Caucase s'y trouve.

▪ *Khodjaly*

Ville sur la route Khankendi-Aghdam. Centre administratif de la région de Khodjaly. A eu le statut de ville en 1990. Le 26 février 1992 a été occupée par les unités militaires arméniennes, soutenues par la division n°366 de l'ex-URSS. En occupant Khodjaly, les Arméniens ont enlevé un objectif stratégique, qui était un centre azerbaïdjanais important du Haut-Karabagh, d'autre part, ils voulaient raser cette ville. Car Khodjaly était une localité qui était un témoignage des traditions historiques et culturelles de l'antiquité jusqu'aujourd'hui dans l'histoire de l'Azerbaïdjan. Dans l'histoire elle est connu comme

le centre de la culture "Khodjaly – Gedebey".

613 habitants de Khodjaly ont été tués, 487 mutilés, 1275 civils –vieillards, enfants, femmes ont été emmenés en captivité et ont subi des humiliations sans précédent, 150 personnes sont portées disparues.

Les 613 personnes ont été tuées dont 106 femmes, 63 enfants, 70 vieillards. 8 familles complètes ont été assassinées, 24 enfants ont perdu leurs deux parents, 130 enfants ont perdu un de leurs parents.

▪ *Culture "Khodjaly – Gedebey"*

Une culture en Azerbaïdjan, dans les régions montagneuses et les collines entre les fleuves Koura et Araxe, à l'époque du bronze et du premier paléolithique (av. J-C. 13e-7e siècles). A été désignée du fait des monuments découverts près de la ville de Khodjaly et dans la région de Gedebey. Se caractérise par des monuments à Khodjaly et à Gedebey, des résidences, des ateliers, des tombes, des lieux de dévotion. Sur le territoire où cette culture s'étendait, des ateliers de fonte du cuivre, des vertiges d'ateliers de cuivre et de bronze, des instruments et des armes en pierre ont été découverts. Des instruments de travail de l'époque du Néolithique y ont été découverts. Des tombes en pierre et en terre où des cadavres dans les kourganes ont été enterrés assis, allongés et enveloppés. La céramique des tombes est presque partout semblable. Des bronzes, épées, haches, bâtons, flèches, fourches, poignards, des cruchons, des chaudrons, des brides, des bracelets, des bagues, des bijoux en os, des objets

en argile et en pierre ont été découverts de ces tombes. Après l'occupation arménienne la destruction de tous ces monuments de haute culture, dont le plus ancien cimetière de Khodjaly, furent une parfaite illustration du vandalisme arménien et aussi un acte de violence contre la culture universelle. Les recherches historiques prouvent que le territoire de Khodjaly est un des endroits les plus anciennement habités de l'Azerbaïdjan. Les recherches montrent que l'existence de notre peuple, de l'antiquité jusqu'à aujourd'hui, son artisanat, sa religion, sa culture trouvent leur reflet dans la toponymie de Khodjaly.

▪ *La région de Khodjavend*

Région administrative du sud-ouest de la République d'Azerbaïdjan. Sa superficie est de 1458 km². En 1992 cette région a été occupée par les unités militaires arméniennes.

▪ *La région de Zenguilan*

Région administrative de la République d'Azerbaïdjan. Sa superficie est 707 km², sa population 37,4 mille. Le 29 octobre 1993 cette région a été occupée par les unités militaires arméniennes. 85 villages et bourgs, 81 écoles secondaires, 42 écoles maternelles, 152 centres culturels, 12 établissements industriels, 2820 installations agricoles, 80 bureaux de poste et de communication, 66 hôpitaux ont été pillés par les Arméniens.

Les dommages causés par cette agression militaire à cette région font plus de 3 milliards 414 millions 170 mille USD.

TABLE DES MATIÈRES

Avant - propos131

Heydar Aliyev, dirigeant historique du peuple
azerbaïdjanais, à propos du génocide de Khodja-
ly137

Ilham Aliyev, Président de la République
d'Azerbaïdjan, à propos du génocide de Khodja-
ly155

Le génocide de Khodjaly est un crime contre
l'Humanité166

Matériaux de référence et de sources d'infor-
mations180

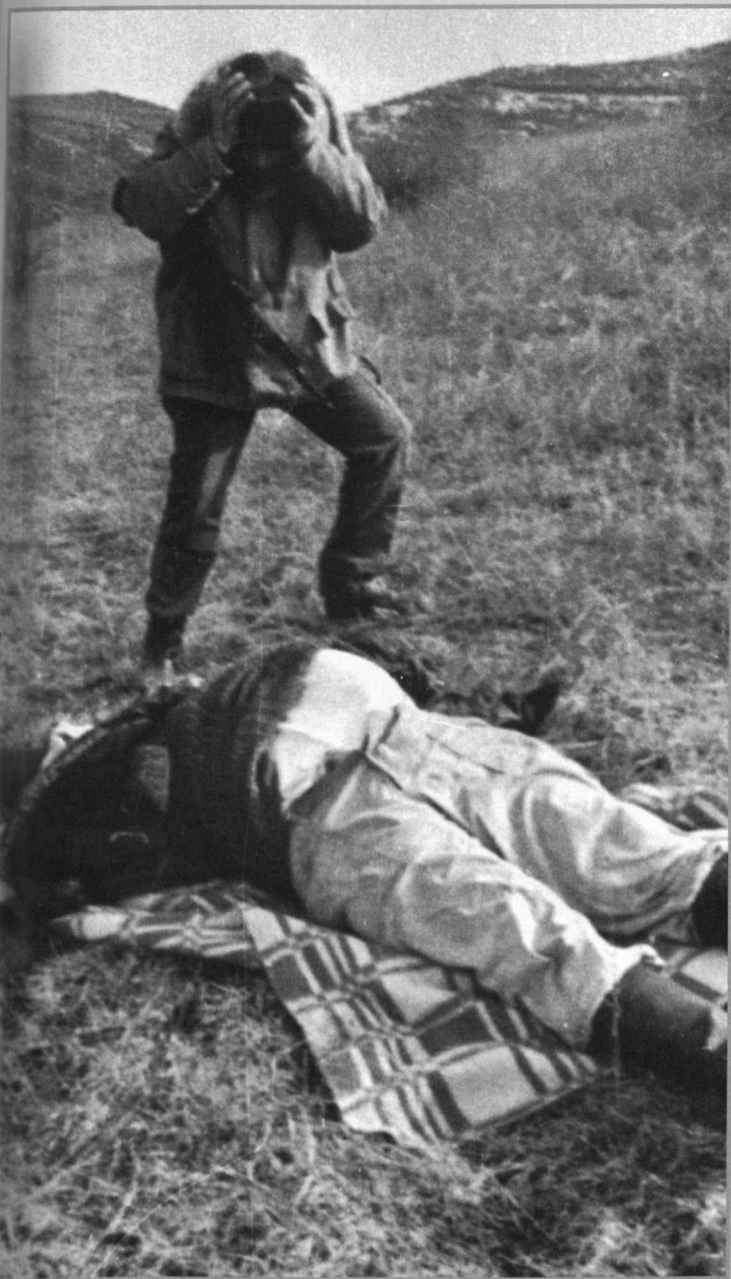
TƏCAVÜZKARIN DƏST-XƏTTİ

SIGNATURE OF AGGRESSOR

LA GRIFFE DE L'AGRESSEUR

ПОЧЕРК АГРЕССОРА

ЦЕНТР ИССЛЕДОВАНИЙ НАСЛЕДИЯ
ГЕЙДАРА АЛИЕВА

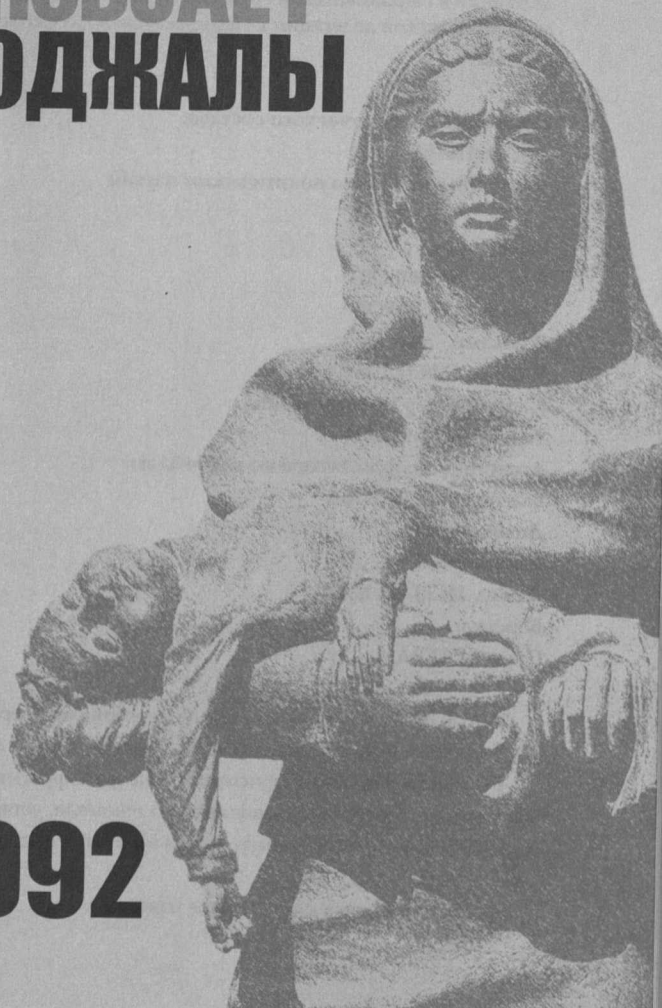
ХОДЖАЛЫ - 1992

Баку - 2014

Книга «Ходжалы-1992» посвящена памяти жертв Ходжалинского геноцида, совершенного армянскими вооруженными формированиями в 1992 году. В книгу включены высказывания о Ходжалинском геноциде Общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева и Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева, статьи и справочные материалы об этой трагедии, являющейся постыдным актом в истории всего человечества.

ХОСАЛИ КНОЈАЛЫ КНОДЈАЛЫ ХОДЖАЛЫ

1992

Консультант серии «Издания Центра исследований наследия Гейдара Алиева»:

Асеф НАДИРОВ,
Действительный член Национальной Академии наук
Азербайджана

Научный консультант:

Эльхан СУЛЕЙМАНОВ,
Президент АСРГОА, депутат от Шамахи, глава азербайджанской делегации в Парламентской Ассамблее ЕВРОНЕСТ, член азербайджанской делегации в Парламентской Ассамблее Совета Европы

Руководитель творческого состава:

Фуад БАБАЕВ,
доктор философии по политическим наукам

Редакторы:

Гюндуз НАСИБОВ
Ирина МУХТАРОВА

Редактор - лингвист:

Натаван ЭФЕНДИЕВА

Координатор по переводам:

Тамкин МАМЕДЛИ

Ассистент координатора по переводам

Валентина КАРПОВА

Дизайнеры:

Фаик АЛИЕВ

Эльвиз ИСМАИЛОВ

Верстка:

Севда АГАЕВА

*Посвящается памяти жертв чудовищного
Ходжалинского геноцида*

В подготовке книги использованы материалы АзерТадж.

В фотоблоке книги использованы фотоматериалы АзерТадж.

В оформлении обложки использовано фото фрагмента мемориала в память о жертвах Ходжалинского геноцида, установленного в Баку (2008, скульпторы Теймур, Аслан и Махмуд Рустамовы)

Переработанное и дополненное издание.

Уважаемые читатели!

Исполняется 22 года со времени совершения армянскими вооруженными формированиями в одном из древнейших поселений в Азербайджане - городе Ходжалы - геноцида, повергнувшего в ужас весь мир.

22 года назад – 26 февраля 1992 года Вооруженные силы Армении при непосредственном участии армянских вооруженных групп на территории Нагорного Карабаха Азербайджана, а также личного состава и тяжелой военной техники 366-го мотострелкового полка бывшего СССР, располагавшегося на территории Ханкенди, захватили город Ходжалы, осуществив геноцид в отношении азербайджанского народа. Во время оккупации Ходжалы за одну ночь было убито 613 человек из числа мирного населения, в том числе с особой жестокостью и под пытками было убито 63 ребенка, 106 женщин, 70 стариков, им были отрублены головы, выколоты глаза, были проткнуты штыками животы беременных женщин, трупы были осквернены. По своим масштабам и сути Ходжалинская трагедия стоит в истории в одном ряду с такими преступлениями против человечности, как геноцид в Хатыни, Лидице, Сонгми.

Во время этого преступления, совершенного профессиональными воинскими частями против мирных граждан, были грубо нарушены принципы и законы, касающиеся прав человека. Ночью, без всякого предупреждения, город был взят в осаду, времени для отступления населению предоставлено не было, мирные жители, вклю-

чая пожилых, больных, женщин, детей были истреблены.

Истинную суть Ходжалинской трагедии очень точно выразил Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев: «Ходжалинская трагедия является кровавой страницей политики этнической чистки и геноцида, проводимой воинствующими армянскими националистами против нашего народа за более чем двухсотлетний период». По инициативе Общенационального лидера Азербайджана, всегда чтившего память жертв геноцида в Ходжалы, Милли Меджлис Азербайджанской Республики в 1994 году дал правовую оценку этой трагедии, а 25 февраля 1997 года был подписан Указ «Об объявлении минуты молчания в память о жертвах геноцида в Ходжалы». Резко осудив геноцид, Гейдар Алиев назвал его тяжелейшим преступлением против человечества.

Именно с этой точки зрения я считаю, что издание Центром исследований наследия Гейдара Алиева книги, посвященной Ходжалинскому геноциду, является символическим.

Великий Гейдар Алиев придавал большое значение вопросу доведения до внимания мировой общественности истин об этой трагедии: «Сегодня перед азербайджанским правительством и народом стоит задача донести до государств, парламентов мира, до широкой общественности истины о Ходжалинском геноциде и в целом о варварствах, совершенных армянами в Нагорном Карабахе, в полном масштабе и со всеми ужасами так, как это было в действительности, а также

добиться признания всего этого как акта истинного геноцида».

Следует отметить, что Фонд Гейдара Алиева осуществляет в связи с этим крупномасштабные проекты. Фондом под руководством госпожи Мехрибан Алиевой была издана различная литература в связи с Ходжалинской трагедией. Ежегодно во многих странах мира по инициативе Фонда проводятся мероприятия, посвященные этой трагедии. Получила широкое распространение кампания «Справедливость для Ходжалы», проводимая по инициативе вице-президента Фонда Гейдара Алиева госпожи Лейлы Алиевой.

Хотелось бы отметить, что одной из организаций, осуществляющих деятельность в этом направлении, является «Ассоциация содействия развитию гражданского общества в Азербайджане» (АСРГОА).

В 2006 году «Ассоциация содействия развитию гражданского общества в Азербайджане» (АСРГОА) издала на азербайджанском, русском и английском языках книгу «Ходжалинский геноцид (в документах, фактах и зарубежной прессе)».

В 2007 году АСРГОА провела крупномасштабную акцию под лозунгом «Ходжалинский геноцид: миллион подписей, одно требование». В результате акции были собраны подписи миллиона граждан Азербайджана, требующих признания Ходжалинской трагедии как геноцида.

Особо следует отметить, что эти подписи означают не просто требование, это живое свидетельство для истории людей, бывших свидетелями Ходжалинского геноцида, морально-политиче-

ский и историко-правовой документ. Именно по этой причине данные подписи были представлены во многие известные библиотеки и архивы Азербайджана и зарубежных стран, парламенты крупных государств для восстановления исторической истины и справедливости, а также была издана одноименная книга.

Следует отметить, что то, что государствами мира Ходжалинской трагедии не была дана своевременно политическая и правовая оценка, открывает путь для новых трагедий. В результате диверсий или катастроф техногенного характера на неподконтрольных Азербайджану оккупированных территориях, могут быть поставлены под угрозу жизни десятков тысяч людей. Эта угроза реальна в связи с ситуацией, сложившейся с Сарсангским водохранилищем.

Учитывая это, АСРГОА в 2013 году дала старт крупному проекту. Цель проекта – проинформировать о состоянии Сарсангского водохранилища, о возможной гуманитарной катастрофе, биологическом и экологическом кризисе в связи с этим, а также об ущербе, нанесенном экономике 6 районов в течение 23 лет, не только азербайджанское общество, но и мировую общественность, добиться принятия международными организациями соответствующих документов, подготовить пакет мер по предотвращению возможной гуманитарной катастрофы и экологического кризиса.

Сарсангское водохранилище, имеющее стратегическое значение для Азербайджана, находится на оккупированных Арменией территориях страны. Оно было построено в 1976 году. По причине

нахождения Сарсангского водохранилища на оккупированной территории его технические установки остаются без соответствующего контроля, и пришли в аварийное состояние. Поэтому велика вероятность разрушения этого водохранилища вследствие природной катастрофы, технических неполадок или диверсии, что чревато серьезной угрозой для 400-тысячного населения семи районов Азербайджана.

К большому сожалению, различные международные организации, в том числе авторитетные европейские институты, демонстрируют в вопросе решения этой проблемы необъяснимую (а, возможно, и объяснимую) позицию, тогда как объективная оценка подобных проблем, Ходжалинского геноцида и в целом факта агрессии Армении в отношении Азербайджана, и восстановление исторической и юридической справедливости могли бы стать заслоном перед другими возможными трагедиями в регионе в будущем.

Уважаемые читатели!

Как это видно из данной книги, и великий государственный деятель Гейдар Алиев, и Президент Азербайджанской Республики господин Ильхам Алиев в своих выступлениях и обращениях неоднократно давали оценку Ходжалинскому геноциду, характеризуя его как наиболее чудовищное событие XX века, преступление против человечности.

Издание книги, наряду с азербайджанским языком, также на английском, французском и русском языках, тоже является символическим,

так как они являются государственными языками стран-сопредседателей Минской группы ОБСЕ, созданной с целью урегулирования армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта. Тем самым творческий состав, работавший над изданием книги, в очередной раз хочет довести до внимания правду о наиболее драматичном и кровавом событии, имевшем место в ходе этого конфликта. Выражаясь словами Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева, «...угроза для мира политики этнического сепаратизма армянских национал-шовинистов, осуществляемой ими в регионе, а также их идеология ненависти и террора в отношении других народов должны быть раскрыты. Это наш гражданский и человеческий долг перед памятью тех, кто геройски погиб в Ходжалы».

Выражаю надежду на то, что те, кто, искажив события, произошедшие сто лет назад в Османской империи, пытается представить их под видом «геноцида армян», после ознакомления с нашим повторным изданием данной книги получат возможность отличить истинных жертв геноцида от тех, кто этот геноцид совершил.

Эльхан Сулейманов,

Президент АСРГОА, депутат от Шамахи, глава азербайджанской делегации в Парламентской Ассамблее ЕВРОНЕСТ, член азербайджанской делегации в Парламентской Ассамблее Совета Европы.

Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев о Ходжалинском геноциде

■ Из заявления Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на заседании Совета глав государств СНГ – Ашхабат, 24 декабря 1993 года

...Чуть более 100 тысяч армян, проживающих в Нагорно-карабахском регионе, не имея каких-либо значительных ресурсов, не в состоянии вести широкомасштабные военные действия против страны с 7-миллионным населением и оккупировать 20 процентов ее территории. Делается попытка отрицания прав 50 тысяч азербайджанцев Нагорно-карабахского региона республики, которые в результате этнической чистки были полностью изгнаны из Шушинского, Ходжалинского, Ходжавендского, Гадрутского и Агдеринского районов...

■ Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к семьям жертв Ходжалинского геноцида – 1 марта 1994 года

...26 февраля 1992 года мир стал свидетелем немыслимого, чудовищного зверства, совершенного в Ходжалы. Вооруженные армянские бандиты сровняли с землей город Ходжалы, находившийся несколько месяцев в полной блокаде. С невиданной жестокостью было истреблено

беззащитное гражданское население, не было пощады ни грудным младенцам, ни немощным старикам, ни женщинам, ни детям. Ходжалинский геноцид, направленный против азербайджанского народа в целом, совершенный с немыслимой жестокостью и бесчеловечными методами, стал одним из беспрецедентных актов варварства в истории человечества. В то же время этот геноцид является преступлением против всего человечества...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с третьей годовщиной Ходжалинской трагедии – 25 февраля 1995 года**

...Этот геноцид, учиненный при поддержке внешних проимперских сил, и являющийся самым беспощадным звеном целенаправленного плана агрессии армянских оккупантов против независимого азербайджанского государства, невиданным доселе актом варварства, вошел в историю XX века как преступление, совершенное не только против азербайджанского народа, но и против всего человечества. Беспощадная расправа над безвинным мирным населением, непостижимая жестокость явственно раскрыли международной общественности сущность армянской реакции и ее зарубежных покровителей...

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на церемонии, посвященной третьей годовщине Ходжалинского геноцида – мечеть «Тезепир», 26 февраля 1995 года**

...В истории неоднократно отмечались факты варварского отношения человека к человеку. Во многих местах мира совершался и геноцид. Геноцид, учиненный армянскими захватчиками, агрессорами против Азербайджана, является одним из самых чудовищных среди них. Акты геноцида, совершаемые на протяжении длительного периода, можно сказать, в течение всего XX века, армянскими агрессорами против азербайджанского народа, нации нанесли по нашему народу большие удары. Самой большой, самой тяжелой раной из них является Ходжалинский геноцид...

...Ходжалинские события показали еще и то, что армяне не только позарились на наши земли, оккупировали наши территории, но и встали на такой варварский путь, как совершение геноцида против нашего народа. Это открыто проявилось в ходжалинских событиях. Той ужасной ночью азербайджанскому народу был нанесен страшный удар. Эта рана беспокоит нас до сих пор. Она еще не зажила, не затянулась, эта рана навечно останется в наших сердцах. Как я уже отметил, нападение на мирное население в ночное время, варварское уничтожение на месте, убийство детей, женщин, стариков, больных, причинение им с невиданной

жестокостью мучений еще раз свидетельствуют о варварстве наших врагов...

...Ходжалинский геноцид, агрессия, варварство армян против нашего народа, использование ими против людей самых низких методов вошло в историю человечества и останется в ней. Погибшие в ту ночь, те дни граждане страны дороги Азербайджану, они отдали свои жизни во имя территориальной целостности нашей республики, они стали жертвами, шехидами на пути борьбы нашего народа за национальную свободу. Их трагическая гибель, то, что они стали шехидами, является свидетельством героизма, стойкости, храбрости азербайджанского народа...

...Ходжалинская трагедия - наше горе, наша скорбь, наша печаль. Но в то же время путь борьбы, путь национальной свободы, пройденный в течение веков азербайджанским народом, является славным, успешным путем. И в прошлом на нашем пути были трудности. Трудности есть и сегодня. Однако ничто не сломило и не сломит волю азербайджанского народа. Из этих событий нам следует сделать вывод, что мы должны стать более отважными, более стойкими, более сплоченными. Мы должны осознать, что, являясь хозяевами своих судеб, мы сами должны защищать себя, свою независимость, следуя путем, предначертанным нам Аллахом, мы должны открыть свой путь и двигаться вперед этим путем...

- Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к еврейской общине

Азербайджана по случаю Дня траура еврейского народа – 26 апреля 1995 года

...Политика геноцида против азербайджанского народа, проводимая, начиная с 1988 года, армянскими агрессорами, массовая резня нашего мирного населения, невиданные разбой и зверства на наших оккупированных землях, и, наконец, Ходжалинская трагедия, потрясшая весь мир, продолжают оставаться незаживающей раной в душе нашего народа...

- Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с четвертой годовщиной Ходжалинского геноцида – 24 февраля 1996 года

...Эта целенаправленная политика геноцида против нашего народа останется в истории человечества как тяжкое преступление. Ходжалинский геноцид, который является одной из величайших трагедий века, еще раз продемонстрировал всему миру зверства армянских оккупантов...

- Из речи Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на встрече в связи с четвертой годовщиной Ходжалинского геноцида с группой жителей Ходжалы – Президентский дворец, 24 февраля 1996 года

...Ходжалинский геноцид является самым ужасающим геноцидом, учиненным против азербайджанского народа...

байджанского народа Арменией, армянами. Это так и должно быть запечатлено в нашей истории. Мы всегда должны разъяснять нашему народу то, с какой дикостью был учинен этот геноцид, и насколько это было бесчеловечно, должны разъяснять это всем народам, разъяснять мировой общественности. Эта трагедия никогда не должна быть предана забвению. Напротив, по прошествии времени мы должны еще острее представлять эту трагедию миру, нашему народу, должны представлять ее будущим поколениям, чтобы все знали о том, какая трагедия обрушилась на наш народ, и в то же время о том, сколько жертв принес наш народ в борьбе за свою свободу, свою Родину, свою землю, сколько образцов героизма было продемонстрировано...

...Геноцид в Ходжалы обычным преступлением не является. Ходжалинский геноцид не должен быть предан забвению нашими будущими поколениями и через сто лет. Каждое последующее поколение должно знать о том, что против нашей нации было совершено подобное варварство...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с пятой годовщиной Ходжалинского геноцида – Баку, 25 февраля 1997 года**

...26 февраля 1992 года армянские вооруженные формирования при непосредственном участии и поддержке проимперских сил, начав очередную кровавую агрессию против азербайд-

жанского народа, совершили невиданный в истории Ходжалинский геноцид. Тысячи мирных, безоружных жителей города Ходжалы подверглись внезапному и беспощадному нападению врага, до зубов вооруженного современной военной техникой. Сотни безвинных людей были подвергнуты массовому уничтожению. Старик, женщины, дети и даже младенцы были убиты самым жестоким образом, а заложники вынуждены были столкнуться с нечеловеческими оскорблениями и унижением...

...Ходжалинская трагедия, еще раз раскрывшая истинное лицо армянского фашизма, является историческим преступлением не только против азербайджанского народа, но и против всего человечества, и должна быть осуждена цивилизованным мировым сообществом в соответствии с международным правом...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к еврейской общине Азербайджанской Республики – Баку, 3 мая 1997 года**

...Ходжалинский геноцид, ставший кровавой страницей в истории нашего народа, по масштабам немыслимых зверств, совершенных армянами, стоит в одном ряду с массовой резней, учиненной фашистами в Бабьем Яру в Киеве, в Варшавском и Краковском гетто...

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева на**

открытии в Баку IV Международного конгресса педиатрических обществ – Азербайджанский государственный академический театр оперы и балета, 21 сентября 1997 года

...Военная агрессия Армении против Азербайджана началась с 1988 года. В результате этой агрессии по известным причинам армянскими вооруженными силами было оккупировано 20 процентов территории Азербайджанской Республики. С оккупированных земель были насильственно изгнаны более миллиона азербайджанцев, большинство из которых живет сейчас в палатках. Это те, кому удалось спастись во время этой агрессии. Однако, защищая родную землю, погибли, стали шехидами десятки тысяч людей, также стали шехидами и дети. Среди попавших в плен тоже есть дети. Это трагедия, которая обрушилась на азербайджанский народ в конце XX века. А самое ужасающее событие этой трагедии - Ходжалинский геноцид. Миру известно, и все должны знать об этом и сегодня, что Ходжалинский геноцид, варварское уничтожение армянскими вооруженными формированиями жителей Ходжалы, являющегося крупным населенным пунктом Азербайджана, - это одна, можно сказать, из самых ужасающих страниц в истории XX века и в целом истории всего человечества, это самое страшное из всех преступлений. Речь тут идет не просто о гибели людей. Речь идет об их гибели после зверских пыток, об испытанных ими муках, речь идет о геноциде в истинном смысле этого слова.

Все это повлияло на общественно-политическую среду в Азербайджане, а также усугубило социальное положение в нашей республике, нанесло большой ущерб здоровью людей. Пострадавшими, в том числе, оказались и дети. Из миллиона насильственно изгнанных из родных мест людей, беженцев, большинство которых проживает в палатках, 400 тысяч – это дети. Это ужасающая картина...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с шестой годовщиной Ходжалинского геноцида – Баку, 23 февраля 1998 года**

...Направленный против азербайджанского народа Ходжалинский геноцид с его невыносимой жестокостью и нечеловеческими пытками является невиданным актом варварства, историческим преступлением против человечности...

...Авантюристическое движение, которое было начато в 1988 году группой армянских национально-сепаратистских сил в Нагорном Карабахе, привело не только к Ходжалинскому геноциду, но и к продолжающемуся более десяти лет кровавому конфликту между азербайджанским и армянским народами, этническим конфликтам в Кавказском регионе и другим тяжелым последствиям. Сейчас международная общественность осознает большую опасность сепаратистских действий не только для Азербайджана, но и для всего мира, и выражает серьезный протест против это-

го. В настоящее время на международных и региональных мероприятиях эти действия осуждаются и получают соответствующую политическую и правовую оценку...

...Пролитая кровь не останется безнаказанной. Ходжалинская трагедия неминуемо получит оценку в мировом масштабе и виновных рано или поздно настигнет заслуженное наказание...

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева по случаю Международного дня защиты детей – 1 июня 1998 года**

...В связи с началом армяно-азербайджанского конфликта, агрессией Армении в отношении Азербайджана шли бои, наши люди гибли, становились шехидами, мы понесли жертвы. К сожалению, погибли, став жертвами этой трагедии, также дети. Дети стали жертвами и трагедии 20 января 1990 года. Дети погибли и во время Ходжалинского геноцида, учиненного армянской стороной против азербайджанского народа. Все это нас печалит, это раны нашего общества, и в результате всех этих боев, конфликта, оккупации Арменией наших земель большая часть нашего населения стала беженцами с родных земель, большинство из них проживает в палатках, и наши младенцы, дети уже несколько лет вынуждены жить в палатках. Они живут в палатках, растут в палатках, получают образование в палатках. Наша жизнь имеет и такие, беспокоящие нас, тягостные стороны...

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики, Верховного главнокомандующего Вооруженными силами Гейдара Алиева на церемонии вручения медали «Золотая звезда» и ордена «Знамя Азербайджана» родителям, членам семей Национальных героев, бойцов, участвовавших и ставших шехидами при защите от врага Ходжалы, а также отличившимся защитникам города – 26 февраля 1999 года**

...В XX веке армянами против азербайджанского народа неоднократно совершались акты агрессии, геноцида. Самым ужасающим среди них является Ходжалинская трагедия, геноцид...

...Семь лет назад в ту ужасную февральскую ночь армянские вооруженные силы при содействии и участии 366-го полка Советской армии учинили страшный геноцид против жителей Ходжалы, одного из замечательных уголков Азербайджана. Этот геноцид, осуществленный с невиданным доселе варварством, является одной из самых страшных трагедий XX века. В течение одной ночи по мирным, безоружным ходжалинцам был нанесен большой удар. В результате геноцида в Ходжалы погибли сотни женщин, мужчин, пожилых, молодых людей, младенцев, детей. Сотни ходжалинцев были ранены, получили увечья, стали инвалидами. Сотни людей попали в плен...

...Эта трагедия - самый тяжелый удар, на-

несенный азербайджанскому народу в период армяно-азербайджанской войны. Ходжалинцы встретили эту трагедию мужественно, героически. Те, кто героически защищал свой дом, город, семью, погибли, стали шехидами. В результате огня, открытого со стороны армян, Ходжалы был обогрен кровью...

...Эта трагедия потрясла весь азербайджанский народ, стала для ходжалинцев тяжелым моральным ударом. Однако воля ходжалинцев не была сломлена, эти люди героически, бесстрашно жертвовали собой во имя правого дела. Ходжалинцы мужественно пережили эту тяжелую трагедию...

...Ходжалинская трагедия - это горе, печаль не только ходжалинцев, но и всего азербайджанского народа. Поэтому сегодня печальный день для страны, день траура. Я прошу Аллаха упокоить души всех погибших и еще раз выражаю соболезнования ходжалинцам, всему азербайджанскому народу. Потому что каждый наш погибший соотечественник - дитя не только своей семьи, но и всего Азербайджана, и это траур всего азербайджанского народа...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с 31 марта - Днем геноцида азербайджанцев – Баку, 29 марта 2000 года**

...В феврале 1992 года армянские военные формирования при непосредственной помощи быв-

ших советских войск учинили не имеющую аналогов в современной истории страшную трагедию. Были убиты, захвачены в плен тысячи защитников и мирных жителей азербайджанского города Ходжалы, город был сровнен с землей. Цель этих невиданных актов вандализма и геноцида заключалась в устрашении нашего народа, подрыве его воли к борьбе...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с годовщиной Ходжалинского геноцида – 24 февраля 2001 года**

...26 февраля 1992 года военные формирования Армении, оснащенные самым современным оружием и техникой, при непосредственном участии 366-го полка бывшей Советской армии сровняли с землей азербайджанский город Ходжалы, учинив жестокую расправу над сотнями мирных жителей - женщинами, стариками, детьми. Этот акт агрессии, отличавшийся особой жестокостью, стал невиданным доселе преступлением, направленным не только против населения Ходжалы, но и против всего человечества. С начала XX века армянские националисты-агрессоры неоднократно учиняли акты геноцида против азербайджанцев. Но Ходжалинский геноцид был самым страшным из них...

...Что память жертв Ходжалинского геноцида, мы размышляем о долге совести и гражданском долге перед ними каждого из нас. Самый верный путь для того, чтобы отдать этот долг, заключа-

ется в увековечении идеалов, за которые отдали свои жизни герои Ходжалы, защите независимого азербайджанского государства, обеспечении неприкосновенности его границ, его территориальной целостности...

■ **Из беседы Президента
Азербайджанской Республики Гейдара
Алиева на встрече с председателем
Парламентской Ассамблеи Совета
Европы лордом Рассел-Джонстоном –
15 сентября 2001 года**

...События, имевшие место между Арменией и Азербайджаном, начиная с 1988 года и до сих пор, - убийства, Ходжалинская трагедия или же массовая этническая чистка, проводившаяся на оккупированных землях, и, еще раз повторюсь, убийства людей в результате этого, - это также является одной из форм террора...

■ **Из обращения Президента
Азербайджанской Республики
Гейдара Алиева к азербайджанскому
народу в связи с десятой годовщиной
Ходжалинского геноцида – 25 февраля
2002 года**

...Ходжалинская трагедия является продолжением и самой кровавой страницей политики этнической чистки и геноцида, регулярно осуществляемой армянскими шовинистами-националистами против азербайджанцев на протяжении около двухсот лет. Эта презренная политика, находящаяся под покровительством правящих

кругов ряда государств, последовательно продолжалась в период царской России и Советской власти, а изгнание представителей нашего народа из родных очагов после развала СССР, их превращение в беженцев и вынужденных переселенцев сопровождалось массовыми погромами. Результаты политики этнической чистки и геноцида армянских националистов-агрессоров и одуревших идеологов «Великой Армении» ощутили на себе в различные периоды в целом два миллиона азербайджанцев...

...Совершая Ходжалинский геноцид, аналогов которому по масштабам и ужасам в мировой истории мало, армянские шовинисты и идеологи преследовали далеко идущие цели. Цель заключалась в захвате Нагорного Карабаха и других азербайджанских земель, подрыве решимости нашего народа к борьбе за независимость и территориальную целостность страны. Однако презренному врагу не удалось осуществить свои намерения. Эта трагедия потрясла весь Азербайджан, нанесла жителям Ходжалы неизлечимые раны, моральный ущерб. Однако ходжалинцы даже в день безжалостного геноцида проявили подлинный героизм, отважно сражались в неравном бою с армяно-советскими военными формированиями, не сдались врагу, вписав славные страницы в историю героизма нашего народа...

...Сегодня перед правительством и народом Азербайджана стоит задача довести до государств, парламентов мира, до широкой общественности всю правду о Ходжалинском геноциде и в целом о совершенных армянами в Нагорном Караба-

хе варварствах во всех их масштабах и со всеми их ужасами, добиться признания всего этого как акта подлинного геноцида. Это наш гражданский и человеческий долг перед памятью ходжалинских шехидов. С другой стороны, получение этой трагедией подлинной международной политико-правовой оценки, заслуженное наказание ее идеологов, организаторов и исполнителей - важное условие того, чтобы подобные акты жестокости, направленные против человечества в целом, больше не повторились...

■ **Из обращения Президента
Азербайджанской Республики
Гейдара Алиева к еврейской общине
Азербайджанской Республики –
Президентский дворец, 8 апреля 2002
года**

...Проводимая Арменией против Азербайджана в течение последних четырнадцати лет военная агрессия, политика депортации и геноцида в отношении нашего народа, не имеющая аналогов Ходжалинская трагедия явились одними из крупнейших в мире национальных бедствий XX столетия...

■ **Из обращения Президента
Азербайджанской Республики Гейдара
Алиева к азербайджанскому народу
в связи с годовщиной Ходжалинского
геноцида – Баку, 25 февраля 2003 года**

...Ходжалинская трагедия является кровавой страницей политики этнических чисток и геноци-

да, проводимой против нашего народа воинствующими армянскими националистами на протяжении более двухсот лет. Эта презренная политика и вражда, претворявшиеся в жизнь в разное время в различных формах и с особой изощренностью, никогда не прекращались - то принимали форму открытого противостояния и кровавых столкновений, то, в соответствии с требованиями времени, прикрывались идеологической завесой...

...Территориальные претензии, выдвинутые армянскими шовинистами-агрессорами 15 лет назад, привели к массовой депортации азербайджанцев с их древних земель, многочисленным террористическим актам и полномасштабной беспощадной войне. В результате десятки тысяч людей погибли, стали инвалидами, сотни тысяч наших соотечественников стали беженцами и вынужденными переселенцами. Нагорный Карабах и прилегающие к нему семь наших районов были оккупированы армянскими военными формированиями. Но уничтожение 26 февраля 1992 года с невиданной жестокостью древнего города Ходжалы было самым ужасным среди этих трагедий. Не пощадив женщин, детей и стариков, армянские военные формирования вместе с 366-ым полком Советской армии с особым варварством расправились с сотнями людей, подвергнув их пыткам и глумлению, не имеющим аналогов в истории войн. Ходжалинская трагедия, не имеющая аналогов по своей беспощадности, варварству, массовости и тяжести совершенных преступлений, останется черным пятном в истории человечества...

...Цель армянских шовинистов при совершении

геноцида в Ходжалы заключалась в том, чтобы запугать наш народ, ввергнуть его в панику, сломить решимость к борьбе, добиться его смирения с фактом оккупации. Однако врагу не удалось осуществить свои коварные намерения. Защитники Ходжалы не растерялись перед врагом, до зубов оснащенный современным оружием, не были сломлены, продемонстрировав образцы героизма и отваги. Мужественно сражаясь в неравном бою, они проявили подлинную самоотверженность и патриотизм...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к азербайджанскому народу в связи с 31 марта - Днем геноцида азербайджанцев – Баку, 27 марта 2003 года**

...Учиненная в феврале 1992 года Ходжалинская трагедия останется в истории как акт невиданного доселе по своей жестокости и беспощадности геноцида, направленного против человечности. Таков неполный список преступлений, совершенных воинствующими армянскими националистами и их идеологами против нашего народа. В результате этой продолжающейся столетиями шовинистской и воинствующей политики исконные азербайджанские земли были захвачены соседями-агрессорами, десятки тысяч наших соотечественников были зверски убиты, тысячи памятников материальной и духовной культуры были варварски уничтожены.

За прошедший период широкие массы ар-

мянского народа систематически воспитывались в духе ненависти по отношению к азербайджанцам, в сознание масс внедрялся вражеский образ «тюрка-азербайджанца», создавались служащие этой цели «национально-культурные общества» и сеть террористических организаций...

■ **Из письма Президента Азербайджанской Республики Гейдара Алиева к еврейской общине Азербайджана – Баку, 27 апреля 2003 года**

...Азербайджанскому народу на протяжении всей его истории тоже неоднократно приходилось сталкиваться с подобными национальными трагедиями. В частности, на глазах у всего мира были совершены такие тяжкие преступления, как геноцид и депортация, которым наш народ подвергся в результате начавшейся в 1988 году очередной армянской военной агрессии, массовые убийства и погромы, чудовищный армянский вандализм на наших оккупированных землях, и, наконец, Ходжалинская трагедия. Но, к сожалению, все это до сих пор не получило политико-правовой оценки международного сообщества...

Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев о Ходжалинском геноциде

- Из обращения Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к азербайджанскому народу в связи с годовщиной Ходжалинского геноцида – 24 февраля 2004 года

...26 февраля 1992 года наш народ пережил один из самых тяжелых и горьких моментов в своей судьбе. В тот день армянскими вооруженными формированиями был стерт с лица земли древний азербайджанский город Ходжалы. Без всякой военной необходимости сотни мирных жителей были убиты с невиданными доселе пытками, а их трупы подверглись надругательствам. Были убиты дети, женщины, старики, целые семьи. В конце XX века было совершено одно из наиболее тяжких преступлений не только против азербайджанского народа, но и против всего человечества. Ходжалинская трагедия, не имеющая аналогов по своей тяжести, варварству и жестокости, занимает особое место в ряду преступлений, совершенных против человечества...

...Ходжалинская трагедия не была случайным событием. Это было составной частью политики геноцида и этнической чистки, проводимой воинствующими армянскими националистами против азербайджанского народа за более чем двухсотлетний период. Не имеющая аналогов

по своей жестокости, массовости и тяжести совершенных преступлений, Ходжалинская трагедия вошла в список наиболее тяжких преступлений, совершенных против человечества...

- Из обращения Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к азербайджанскому народу в связи с 15-й годовщиной Ходжалинского геноцида – 23 февраля 2007 года

...26 февраля 1992 года древний азербайджанский город Ходжалы был варварски разрушен армянскими вооруженными формированиями, его защитники и жители подверглись жестокой расправе. Сотни мирных жителей были убиты с применением невиданных пыток, были уничтожены дети, женщины, старики, целые семьи, их тела подверглись надругательствам. Эта массовая резня, произошедшая в конце XX столетия на глазах у всего мира, не имеющая аналогов по своей жестокости и беспощадности, явилась преступлением не только против азербайджанского народа, но и против всего человечества и человечности...

...Сегодня уже ни для кого не является секретом, что Ходжалинская трагедия была кровавой страницей политики геноцида и этнической чистки, проводимой столетиями воинствующими армянскими националистами против турецкого и азербайджанского народов...

...Совершая Ходжалинский геноцид, армянские националисты преследовали коварные политические и тактические цели. Этим они пытались сломить волю нашего народа к борьбе, пытались заставить его смириться с фактом оккупации наших исторических земель. Но замысел врага не удался, наш народ проявил большую волю и героизм в борьбе за суверенитет и территориальную целостность своего государства...

- Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на торжественном открытии I Форума глав азербайджанских и турецких диаспорских организаций мира – 9 марта 2007 года

...Варвары, совершившие геноцид в Ходжалы, обвиняют в геноциде нас, и в ряде случаев их лживая пропаганда приносит успехи...

- Из обращения Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к азербайджанскому народу в связи с 31 Марта - Днем геноцида азербайджанцев – Баку, 29 марта 2007 года

...Массовые убийства и погромы, учиненные армянскими военными формированиями в 1905 и 1918 годах в различных регионах Кавказа, депортация в 1948-1953 годах наших соотечественников из родных очагов на территории Республики Армения, широкомасштабная война, развязанная, на-

чиная с 1988 года с целью отторжения Нагорного Карабаха от Азербайджана, и горькие последствия войны, продолжающиеся до сих пор, Ходжалинская трагедия 1992 года - все это кровавые страницы политики геноцида, планомерно осуществляемой армянскими националистами-агрессорами против азербайджанцев...

- Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на XI Съезде дружбы, братства и сотрудничества турецких государств и обществ – 17 ноября 2007 года

...Армянами в отношении турков, азербайджанцев всегда проводилась политика геноцида. Так было как в далекой истории, так и в недавней, ярким примером чему является геноцид в Ходжалы. Как еще, если не геноцидом, назвать убийства безвинных людей, в том числе детей, стариков...

- Из заявления Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на совместной пресс-конференции по случаю официального визита в Польшу – 26 февраля 2008 года

...26 февраля 1992 года был отмечен факт проведения Арменией в отношении Азербайджана политики этнической чистки. Именно в тот день азербайджанский город Ходжалы подвергся агрессии со стороны Армении и в отношении азербайджанцев был совершен геноцид. В ту ночь было убито более 600 человек из числа мирного населения, в

том числе 63 ребенка, 106 женщин. Было совершенно невиданное доселе преступление...

■ **Из обращения Президента Ильхама Алиева к азербайджанскому народу в связи с 31 Марта - Днем геноцида азербайджанцев – Баку, 29 марта 2008 года**

...Ходжалинская трагедия, учиненная в феврале 1992 года армянскими военными формированиями, останется в истории человечества как черное пятно, акт геноцида, не имеющего аналогов по своей жестокости и беспощадности...

■ **Из обращения Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к еврейской общине Азербайджана – Баку, 20 апреля 2009 года**

...Военная агрессия Армении против Азербайджана за последние двадцать лет, осуществленные в отношении нашего народа политика депортации и этнической чистки, акты массового убийства и террора, наконец, чудовищный геноцид азербайджанцев в Ходжалы – это горькая реальность нашего времени...

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на VII Саммите ОБСЕ – 1 декабря 2010 года**

...Армения продолжает оккупацию не только Нагорного Карабаха, но и семи других районов

Азербайджана. Арменией разгромлены наши города и села, наши дома и священные места, могилы наших предков и наши мечети. Были совершены военные преступления, геноцид в Ходжалы, где сотни гражданских лиц были истреблены армянскими вооруженными силами только за то, что были азербайджанцами.

■ **Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на открытии в Геранбое жилого квартала для вынужденных переселенцев – Геранбой, 10 февраля 2011 года**

...Ходжалинский геноцид явился одним из самых страшных и тяжких преступлений XX века, он показал чудовищное и безобразное лицо армянского фашизма. К сожалению, на протяжении многих лет мировое армянство, его зарубежные покровители и армянское лобби скрывали правду о Ходжалы.

Мировому сообществу предоставлялось недостаточно информации по этому вопросу. Наши возможности были ограничены, в особенности в первые годы независимости мы не имели возможности довести до мирового сообщества эти реалии. Но сейчас ситуация совершенно иная, Азербайджан обладает возможностями, широкой диаспорской сетью. Общественные организации, государственные структуры Азербайджана публикуют достаточно материалов о Ходжалинском геноциде, издаются книги, во всем мире

проводятся конференции, другие мероприятия. То есть, мировое сообщество уже вполне информировано о Ходжалинском геноциде. Но правда и то, что существование в мире двойных стандартов осложняет нашу работу...

■ Из обращения Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева к азербайджанскому народу по случаю 20-й годовщины Ходжалинского геноцида - Баку, 23 февраля 2012 года

...В течение последних двух столетий армянские националисты в целях реализации своей мифической идеи о создании «Великой Армении» за счет исторических азербайджанских земель неоднократно совершали в отношении нашего народа такие преступления против человечности, как террор, массовое истребление, депортация и этническая чистка. Но совершенный в конце XX века на глазах у всего мира Ходжалинский геноцид, отличившийся жестокостью и беспощадностью, стал самой кровавой страницей этой агрессивной политики. Политико-правовая ответственность за это тяжкое преступление напрямую ложится на тогдашнее и нынешнее руководство Армении, сепаратистский режим Нагорного Карабаха.

Уже около двадцати лет азербайджанское государство проводит целенаправленную и системную работу в целях донесения до мировой общественности правды об учиненной армян-

скими фашистами Ходжалинской трагедии и признания ее международным сообществом как геноцида. В последние годы в рамках международной кампании «Справедливость для Ходжалы» представляющие наших соотечественников многочисленные институты гражданского общества, молодежные и диаспорские организации совместно со структурами власти осуществляют плодотворную деятельность в этой области. Уже изобличается истинная суть построенной на лжи и фальсификациях армянской пропагандистской машины, мировое общественное мнение начинает воспринимать правду о Ходжалы. Парламентский союз Организации исламского сотрудничества признал данный факт как «масовое преступление против человечности» и призвал государства-члены дать этой трагедии соответствующую политико-правовую оценку. В парламентах Пакистана и Мексики были приняты резолюции о признании этой бойни как акта геноцида.

В настоящее время Азербайджанская Республика играет важную роль в мировой системе безопасности и борьбе с международным терроризмом. Мы считаем любую расовую дискриминацию, вражду на этнической и религиозной почве, независимо от того, где это происходит, преступлением против человечества в целом. Наше государство будет и впредь продолжать деятельность с той целью, чтобы Ходжалинскому геноциду, оккупации Арменией азербайджан-

жанских земель была дана объективная оценка, чтобы была восстановлена историческая и юридическая справедливость, оно всеми политическими и правовыми средствами будет вести непримиримую борьбу с подобными явлениями.

Совершая Ходжалинский геноцид, враг ставил целью поколебать азербайджанский народ, заставить его отказаться от борьбы за суверенитет и территориальную целостность и насильно захватить наши земли, однако эта тяжелая трагедия сделала наш народ еще более стойким, мобилизовала наших героических сынов и дочерей на решительную и организованную борьбу во имя священной Родины и национальной государственности.

В этот день общенациональной скорби я вновь чту светлую память безвинных жертв Ходжалинской трагедии, прошу Аллаха упокоить души всех наших шехидов. Хочу заверить вас в том, что рано или поздно те, кто учинил Ходжалинский геноцид, предстанут перед правосудием и понесут заслуженное наказание, кровь наших шехидов будет отщена...

■ Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на церемонии открытия II Бакинского международного гуманитарного форума – Баку, 4 октября 2012 года

...В настоящее время наибольшее в мире число беженцев на душу населения имеет место

именно в Азербайджане. Более одного миллиона наших соотечественников - беженцы и переселенцы - сегодня не могут вернуться на свои родные земли, поскольку захватническая политика Армении продолжается до сих пор.

Наш народ пережил большие трагедии. Был учинен Ходжалинский геноцид, зверски истреблены невинные люди, в том числе женщины и дети, армянами были разрушены наши культурные памятники. То есть, был учинен геноцид как против нашего народа, так и против нашей культуры. Те, кто совершил этот геноцид, это злодеяние, пока еще не получили адекватного осуждения со стороны мирового сообщества...

■ Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на открытии Губинского мемориального комплекса геноцида – Губа, 18 сентября 2013 года

...Те, кто учинил Ходжалинский геноцид, сегодня представлены в руководстве Армении. Эта трагедия произошла на глазах у всего мира. То есть, мы видим это не на примере не имеющей под собой никаких оснований мифологии, такой как миф о «геноциде армян», а на основе реальных фактов. Видеоматериалы, фотоснимки, показания живых свидетелей – все это истина, реальность. Но почему-то одни не хотят этого видеть, а другие по сей день пытаются преподнести армян как жертв. Разумеется, это имеет

свои причины. Действующее в мире армянское лобби и находящиеся под его контролем некоторые лицемерные и коррумпированные политики, полностью искажая историю, пытаются взвалить всю вину на Азербайджан. Эта несправедливость продолжается по сей день. Во время Ходжалинского геноцида армянами были зверски убиты 613 человек. Если покоящиеся здесь наши соотечественники были убиты при помощи холодного оружия и тупых предметов, то в Ходжалы наших соотечественников убивали уже из автоматов и взрывали с помощью гранат. Сотни человек пропали без вести. В Ходжалы армянами были убиты 63 ребенка и 106 женщин. Это невиданное зверство.

Сегодня азербайджанское государство и действующие в Азербайджане общественные структуры, и в первую очередь, Фонд Гейдара Алиева, проводят очень большую работу, направленную на признание в мире Ходжалинской трагедии как акта геноцида. Хочу особо подчеркнуть деятельность Фонда Гейдара Алиева и в создании Губинского мемориального комплекса геноцида. Развернув и успешно продолжая кампанию «Справедливость для Ходжалы», Фонд Гейдара Алиева, наши диаспорские организации и, конечно же, азербайджанское государство бьют в одну точку, и мы уже постепенно добиваемся желаемого. Уже несколько стран официально признали Ходжалинский геноцид как акт геноцида, и этот процесс продолжается...

■ Из речи Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева на церемонии инаугурации – Баку, 19 октября 2013 года

...Уже появились прекрасные возможности для того, чтобы добиться признания в мире Ходжалинского геноцида как акта геноцида. Ряд стран уже признал Ходжалинский геноцид как акт геноцида. Этот процесс должен быть продолжен...

Ходжалинская трагедия – преступление против человечества

Политика геноцида и агрессии, проводимая в отношении азербайджанского народа армянскими националистами, насчитывает более чем двухсотлетнюю историю. Целями этой политики являлись вытеснение азербайджанцев с их исконных земель и создание на них вымышленной армянскими историками и идеологами «Великой Армении». Для осуществления своей презренной и опасной политики ими использовались различные методы и средства, фальсификация исторических сведений, политические провокации, на государственном уровне поддерживались воинствующий национализм, сепаратизм и агрессия в отношении соседних народов. С этой целью в Армении и отдельных зарубежных государствах были созданы «национально-культурные», религиозные, политические и даже террористические организации, были мобилизованы возможности армянской диаспоры и лобби.

Раздроблением на две части азербайджанских земель, ставшим результатом войн, шедших в первой четверти XIX века между Россией и Ираном, был дан старт процессу целенаправленного массового переселения на территорию Карабаха армян из Ирана и Турции, что в корне изменило демографическую ситуацию в Карабахе. В 1905 году армянскими националистами в отношении

азербайджанцев на их собственной земле была учинена бойня, были разрушены сотни населенных пунктов. В 1918 году при поддержке Бакинской коммуны, чье политическое и военное руководство состояло, в основном из армян, был осуществлен презренный план, имевший цель очистить Бакинскую губернию от азербайджанцев. В результате были уничтожены десятки тысяч мирных жителей, разрушены населенные пункты, памятники культуры, мечети и школы. Армянами была учинена расправа над мирным азербайджанским населением в Гяндже, Шамахах, Губе, Лянкяране, Карабахе, Мугане и в других уголках Азербайджана.

Политика геноцида и депортации в отношении азербайджанцев была продолжена утонченными и коварными методами и в период Советской власти, провозгласившей лозунг о равенстве наций и народов. В этот период в отношении Азербайджана было принято множество неверных и несправедливых решений. В 20-х годах являвшийся азербайджанской территорией Зангезур без всяких на то оснований был передан Армении и, таким образом, древняя земля Азербайджана – Нахчыван – оказалась оторванной от остальной части нашей Родины. В Нагорном Карабахе была создана армянская автономия. В результате принятого руководством СССР волюнтаристского решения в 1948-1953 годах армянам удалось добиться депортации с исконных земель сотен тысяч азербайджанцев и, фактически, со-

здать на территории Армении моноэтническую республику.

Начавшийся с 1988 года безосновательный нагорно-карабахский конфликт, бушующая на азербайджанских территориях армянская реакция и горькие мучения безвинного азербайджанского населения, ставшего жертвой этой реакции, к сожалению, были встречены равнодушным молчанием со стороны руководства бывшего СССР и цивилизованного мира. Вдохновившись и воспользовавшись подобной ситуацией, армяне приступили к последовательному продолжению против азербайджанцев политики геноцида и совершению невиданных в истории преступлений. Вооруженными силами Армении были оккупированы 20 процентов территории Азербайджана, в том числе 7 районов вокруг Нагорного Карабаха – Кельбадзар, Лачин, Агdam, Физули, Джебраил, Губадлы и Зангилан. Более одного миллиона азербайджанцев были варварски изгнаны с исконных земель, десятки тысяч людей были убиты, стали инвалидами, были взяты в плен. Были сровнены с землей, став жертвами невиданного армянского вандализма, сотни жилищ, тысячи культурных, образовательных и здравоохранительных учреждений, памятников культуры и истории, мечетей, мест поклонения, кладбищ.

Трагедии, учиненные в первые годы конфликта армянскими вооруженными бандитами в селах Нагорного Карабаха Кяркиджакхан, Мешали,

Гушчулар, Гарадаглы, Агдабан и других селах, где проживали азербайджанцы, и, наконец, геноцид в Ходжалы, являются преступлениями и навсегда останутся черным пятном на совести «обездоленных и многострадальных армян».

Ходжалинская трагедия является одним из чудовищных преступлений XX века, которое было совершено в отношении азербайджанского народа армянами – авторами шовинистской политики по созданию «Великой Армении» и моноэтнического государства. В конце XX века армянские захватчики, в результате своей безнаказанности того, что до сих пор мировой общественностью и международными организациями не были осознаны, осуждены и предотвращены их преступления, продолжили начатый в 1905 году захват азербайджанских земель, совершив чудовищные зверства, преступления против человечности.

Ночью 26 февраля 1992 года, которая была вписана в историю Азербайджана кровавыми буквами, армянские вооруженные силы при помощи техники и военных располагавшегося в городе Ханкенди еще в период СССР 366-го мотострелкового полка, значительная часть личного состава которого состояла из армян, сровняли с землей древний город Ходжалы.

Сначала Ходжалы был разрушен в результате интенсивного обстрела из пушек и другой военной техники. На территории города начались пожары. Затем с нескольких направлений в го-

род вторглись пехотинцы, учинившие жестокою расправу над выжившими жителями.

В тот день в течение короткого времени армянские вооруженные группы жестоко, со зверскими пытками уничтожили 613 мирных жителей, а 421 нанесли тяжелые увечья.

Мирные жители, которым удалось вырваться из окружения, с особой жестокостью были убиты в лесах устроившими засаду армянскими военными. Озверевшие палачи снимали с людей скальпы, отрезали им различные части тела, выкалывали глаза младенцам, распарывали животы беременным женщинам, живьем закапывали людей в землю или же сжигали их, а часть трупов была ими заминирована.

В этот период 1275 человек пропали без вести и были взяты в плен, город с 10-тысячным населением был разгромлен, строения были разрушены и сожжены. Судьба 150 человек, в том числе 68 женщин и 26 детей, неизвестна до сих пор. В результате трагедии более тысячи человек из числа мирного населения стали инвалидами, получив пулевые ранения различной степени тяжести. В числе убитых было 106 женщин, 63 малолетних ребенка, 70 стариков. 487 человек стали калеками, среди них 76 подростков.

В результате этого военно-политического преступления 8 семей было уничтожено полностью, 25 детей потеряли обоих родителей, 130 детей - одного родителя. 56 человек были сожжены заживо.

По словам Президента Азербайджанской Республики господина Ильхама Алиева, сказанным в обращении к азербайджанскому народу по случаю годовщины Ходжалинского геноцида, «без всякой военной необходимости сотни мирных жителей были убиты с не имеющей аналогов в истории жестокостью, а их трупы были подвергнуты надругательствам. Были уничтожены дети, женщины, старики, целые семьи. В конце XX века произошло одно из тяжелейших преступлений не только против азербайджанского народа, но и против всего человечества. По своей тяжести, варварству и жестокости Ходжалинская трагедия занимает среди преступлений, совершенных против человечества, особое место».

Трудно представить, что подобные варварства, не имеющие аналогов в истории, были совершены людьми, в конце XX века и на глазах у всего мира!

Наряду с проявлением политики террора против государственной независимости и территориальной целостности Азербайджана, этот акт массовой и беспощадной бойни является жестоким преступлением не только против азербайджанцев, но и против человечности в целом. Совершив этот геноцид в Ходжалы, армянские националисты преследовали цель запугать азербайджанский народ, не желающий отдавать захватчикам свои земли, сломить его волю к борьбе и уничтожить.

Операцией по нападению на город Ходжалы

руководили командир 2-го батальона 366-го полка Сейран Оганян, командир 3-го батальона Евгений Набоких, начальник штаба 1-го батальона Валерий Читчян. К операции были привлечены более 90 танков, боевых машин и другая военная техника. В геноциде мирного населения принимали активное участие военнослужащие полка Славик Арутюнян, Андрей Ишханян, Сергей Бегларян, Мовсес Акопян, Григорий Кисебекян, Вачик Мирзоян, Вачаган Айриян, Александр Айрапетян и другие, из членов армянских вооруженных формирований – Каро Петросян, Сейран Тумасян, Валерик Григорян и другие. Выяснилось, что в числе учинивших жестокую расправу над мирным населением в Ходжалы были начальник отдела внутренних дел города Ханкенди Армо Абрамян, начальник отдела внутренних дел Аскеранского района Маврик Гукасян, его заместитель Шаген Барсеян, председатель армянского народного фронта в Нагорном Карабахе Виталий Баласанян, начальник городской тюрьмы в Ханкенди Сержик Кочарян и другие.

С.Оганян, бывший в период совершения геноцида в Ходжалы майором, ныне носит генеральские погоны и является министром обороны Республики Армения. Ряд других участников этого преступления также занимает различные должности при марионеточном режиме, созданном Арменией, и в государственных органах Армении.

В Резолюции 96 Генеральной Ассамблеи ООН от 11 декабря 1946 года указывается, что геноцид, своим непризнанием права на жизнь групп людей, оскорбляет человеческое достоинство, лишает человечество созданных людьми материальных и духовных ценностей. Подобные действия полностью противоречат целям и задачам ООН. В Конвенции «О предотвращении преступления геноцида и наказания за него», принятой Резолюцией 260 Генеральной Ассамблеи ООН 9 декабря 1948 года, и вступившей в силу в 1961 году, была закреплена правовая основа преступления геноцида. Государства, присоединившиеся к Конвенции, взяли на себя обязательство принимать меры для предотвращения геноцида и наказания его виновников, подтвердив, что геноцид является преступлением, нарушающим нормы международного права, вне зависимости от того, в мирное или военное время он совершен. Характер и масштабы чудовищного преступления, совершенного в Ходжалы, показывают, что при его совершении имели место все действия, составляющие преступление геноцида, которые были отображены в данной Конвенции. Запланированный акт массовой и беспощадной бойни был совершен с целью полного уничтожения людей, живущих на этой территории, именно по причи-

не того, что они были азербайджанцами.

Факты, связанные с игнорированием Арменией международных правовых норм, определяющих нормы поведения во время войны, всем этим не ограничиваются. Согласно требованиям международного гуманитарного права, война должна вестись лишь между вооруженными силами сторон вооруженного конфликта. Гражданское население не должно участвовать в боях и к нему должно проявляться уважение. Согласно статье 3 IV Женевской конвенции «О защите гражданских лиц во время войны», покушение на жизнь и безопасность гражданского населения, в том числе убийства различными способами, причинение увечий, жестокое обращение с населением, причинение мучений и пыток, покушение на человеческое достоинство, оскорбления и унижительные действия в отношении населения запрещаются. В статье 33 Конвенции указывается, что ни одно гражданское лицо не может быть наказано за несовершенное им правонарушение.

Однозначно запрещаются применение к гражданскому населению коллективных карательных мер, его устрашение, террористические действия и репрессии в его отношении. Согласно статье 34 данной Конвенции, также запрещается взятие гражданского населения в заложники. Однако армяне открыто продемонстрировали неуважение к этому принципу, взяв в заложники только в Ходжалы более тысячи человек. Проиг-

норировав эти правовые нормы, армянские вооруженные формирования прибегли к жестоким методам для уничтожения мирного населения Ходжалы. Вышеперечисленное подпадает под условия совершения преступления геноцида, предусмотренные в Конвенции «О предотвращении преступления геноцида и наказании за него» от 9 декабря 1948 года.

Лица, совершившие немыслимые зверства против мирного азербайджанского населения во время захвата Ходжалы и грубо нарушившие тем самым требования Женевской конвенции, статьи 2, 3, 5, 9 и 17 «Всеобщей декларации о правах человека», требования Конвенции «О защите детей и женщин в чрезвычайных обстоятельствах и в период военных конфликтов», Конвенции «О предотвращении преступления геноцида и наказании за него», до сих пор не наказаны. А безнаказанность продолжает создавать основу для совершения новых преступлений.

Армения не отстывает от совершенных зверств, напротив, бессовестно оправдывает геноцид, учиненный ею против азербайджанцев, а те, кто совершил его, считаются там национальными героями. В Армении открыто проводится антиазербайджанская политика, в масштабе государства создаются идеологические основы для захвата новых азербайджанских земель. Сфальсифицированная армянская история возводится в ранг государственной политики с целью создания почвы для воспитания армянской молоде-

жи в духе шовинизма.

Как бы ни было странно, но парламентарии ряда стран, закрывая глаза на подобный реальный геноцид, коим является Ходжалинская трагедия, превратили в предмет обсуждений легенду о «геноциде армян», и с пренебрежением отнесясь к историческим истинам, даже приняли по этому поводу несправедливые решения. Именно это является одной из причин бесплодности до настоящего времени по вине армянской стороны попыток по мирному урегулированию армяно-азербайджанского нагорно-карабахского конфликта.

Раздувая из года в год события 1915 года, когда якобы произошел «геноцид армян», и, занимаясь пропагандой этого, армянские историки и политики стремятся предать забвению в сознании мировой общественности массовое истребление азербайджанцев, которое в действительности осуществляется с начала века, и тем самым, стараются сбить ее с толку.

Азербайджанские земли до сих пор находятся под оккупацией. Армянскими палачами в угоду своим алчным целям беспощадно истреблены безвинные люди. Долгом каждого азербайджанца является добиться признания Ходжалинской трагедии международным сообществом как акта геноцида и преступления против человечности. Подобное преступление не должно повториться.

По словам, сказанным по этому поводу собы-

тия Общенациональным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым, «Ходжалинская трагедия является одной из крупнейших человеческих трагедий XX века. Истины о Ходжалинском геноциде должны быть всесторонне доведены до внимания мировой общественности, чтобы трагедия, подобная Ходжалинской, которой нет аналогов по жестокости, более не смогла повториться ни в одном уголке мира. Должна вестись серьезная и целенаправленная работа с тем, чтобы все люди, верные идеалам гуманизма, смогли выразить свою категоричную, однозначную позицию в отношении этой трагедии».

Следует отметить, что именно после возвращения к руководству страной в июне 1993 года по настоятельному требованию народа Общенационального лидера азербайджанского народа Гейдара Алиева стало возможным придание политико-правовой оценки многим нашим национальным трагедиям, в том числе Ходжалинскому геноциду. По инициативе Общенационального лидера Милли Меджлис страны принял 24 февраля 1994 года Постановление «О Дне Ходжалинского геноцида». В этом документе были подробно раскрыты причины и названы виновники трагедии.

Как отмечено в распоряжении Президента Азербайджанской Республики Ильхама Алиева «О 20-ой годовщине Ходжалинского геноцида»: «Правда о Ходжалинском геноциде, являющем-

ся составной частью политики этнической чистки, поэтапно осуществлявшейся армянскими шовинистическими кругами против азербайджанцев в XIX-XX веках, должна быть доведена до мировой общественности, парламентов зарубежных стран, это в крайней степени тяжкое военное преступление, направленное против азербайджанского народа и человечности в целом, должно получить свою политико-правовую оценку в международном масштабе».

Несомненно, в этом исключительная роль принадлежит Фонду Гейдара Алиева. Фонд Гейдара Алиева уже несколько лет подряд проводит в 70 странах мира мероприятия, посвященные Ходжалинской трагедии. Фонд проводит конференции, вечера памяти, издает книги, буклеты, выпускает DVD-диски, снимает фильмы.

Из года в год ширится международная кампания «Справедливость для Ходжалы», инициированная вице-президентом Фонда Гейдара Алиева, председателем Азербайджанской молодежной организации России госпожой Лейлой Алиевой. В рамках кампании во всем мире проводятся сотни акций. Почти во всех странах-членах Европейского союза, а также в СНГ, Азии, Южной и Северной Америке проводятся конференции, семинары, пикеты. Благодаря этой кампании, трагедию в Ходжалы признал ряд международных форумов. По инициативе Фонда и Молодежного форума ОИС Ходжалинская трагедия была признана депутатами парламен-

тов 31 страны как преступление против человечности. Ведущими мировыми университетами в 20 странах мира проводятся флеш-мобы молодежи. Наряду с этим, начался новый этап кампании – распространение петиций и обращений, выдвигающих требование по признанию этой трагедии как акта геноцида и преступления против человечности, которые адресуются главам государств и правительствам, Минской группе ОБСЕ, ПАСЕ, Секретариату ООН, парламентам мира и международным организациям.

Международная кампания по информированию и агитации «Справедливость для Ходжалы», нацеленная на доведение до внимания мировой общественности истин о Ходжалинской трагедии и придание мировой общественностью этой трагедии политико-правовой и моральной оценки, успешно ведется в настоящее время тысячами добровольцев во многих странах мира.

Азербайджанское государство ведет целенаправленную и последовательную деятельность по доведению до внимания мировой общественности преступлений, совершенных против азербайджанцев армянскими национал-шовинистами, в том числе истин о Ходжалинской трагедии, деятельность по ее признанию как геноцида.

Мировая общественность, в свою очередь, уже очень хорошо осознает то, в чем заключается истина. Особая резолюция, принятая в связи с Ходжалинским геноцидом Организацией Исламского сотрудничества, является первым

документом, принятым международными организациями, которая признала эту трагедию как «преступление против человечности». В Резолюции, принятой 51 страной, Ходжалинской трагедии была дана оценка как «массовому геноциду мирного населения, совершенному армянскими вооруженными силами» и «преступлению против человечности».

В настоящее время парламенты Пакистана, Мексики, Чехии, Колумбии, Боснии и Герцеговины признали Ходжалинскую трагедию как геноцид и акт преступления против Азербайджана. Кроме того, этот геноцид признал ряд штатов США.

В отличие от армянских националистов, Азербайджан не преследует цели получения от этого вопроса каких-либо политических, финансовых, территориальных и других дивидендов. Наша цель – восстановление исторической справедливости, разоблачение преступников и предание их суду мировой общественности. И поэтому угроза для мира политики этнического сепаратизма армянских национал-шовинистов, осуществляемой ими в регионе, а также их идеология ненависти и террора в отношении других народов должны быть раскрыты. Это наш гражданский и человеческий долг перед памятью тех, кто геройски погиб в Ходжалы.

Информационно-справочные материалы

• Вооруженная агрессия Армении против Азербайджана.

Военно-политический конфликт, возникший в результате территориальных претензий Армении и местных армянских сепаратистов при поддержке армянской диаспоры за рубежом в отношении Нагорно-карабахского региона Азербайджана. 20 февраля 1988 года сессия Совета Нагорно-карабахской автономной области обратилась в Верховный совет Азербайджанской ССР по поводу рассмотрения статуса области.

1 декабря 1989 года парламент Армении принял антиконституционное решение о присоединении Нагорного Карабаха к Армении. Это был акт открытого юридического вмешательства Армении в территориальную целостность Азербайджанской ССР. 26 ноября 1991 года статус Нагорно-карабахской автономной области был Азербайджанской Республикой аннулирован.

С развалом СССР с конца 1991 года Армения фактически начала против Азербайджана открытую и несправедливую войну. Нарушив границы Азербайджана, военные формирования Армении вторглись в Карабах и, объединившись с армянскими сепаратистами-террористами Нагорного Карабаха, начали оккупацию азербайджанских земель.

Сначала началась оккупация мест в Нагорном Карабахе, где жили азербайджанцы.

В ночь на 26 февраля 1992 года произошло самое трагичное событие в современной истории Азербайджана. Армянские военные формирования совершили в отношении азербайджанцев в Ходжалы чудовищный геноцид. В мае 1992 года армянские военные формирования захватили город Шуша. Тем самым, армяне оккупировали, можно сказать, всю территорию Нагорного Карабаха. Следующим шагом стала оккупация Лачинского района, соединяющего Нагорный Карабах с Арменией. Далее, в апреле 1993 года, был оккупирован Кельбаджарский район, а в июле-октябре того же года – Агдамский, Физулинский, Джебраилский, Губадлинский и Зангиланский районы.

В 1988 -1992 годах в результате военной агрессии Армении погибло 20 тысяч азербайджанцев, 100 тысяч было ранено, 50 тысяч человек, получив различные увечья, стали инвалидами.

В период агрессии 4852 азербайджанца (в том числе, 54 ребенка, 323 женщины, 410 пожилых людей) пропали без вести, из которых 1368 человек (в том числе, 169 детей, 338 женщин, 286 пожилых людей) были освобождены из плена, а 783 человека (в том числе, 18 детей, 46 женщин, 69 пожилых людей) до сих пор находятся в Армении в плену. По данным Комитета Международного Красного креста, 439 человек умерли в плену. В результате оккупации был изгнан из родных мест и превратился в беженцев один миллион человек.

В результате оккупации Азербайджану был нанесен материальный ущерб в размере свыше 431 млрд. 536 млн. долларов США (согласно началу 2011-го года). (Э.Сулейманов; В.Сулейманов «Вооруженная агрессия Армении против Азербайджана и тяжелые последствия оккупации» (на азербайджанском языке) Баку, CBS, 2012).

▪ 31 марта 1918 года

В этот день в ряде городов Азербайджана, включая Баку, Шамахи, Губу, армянскими дашнаками, а также большевиками в отношении местного населения был учинен геноцид.

▪ Агдамский район

Административный район в Азербайджанской Республике. Площадь - 1150 км². Население - 167,3 тыс. человек. 23 июля 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными силами.

В результате оккупации со стороны армянских вооруженных сил разрушено и уничтожено 82 населенных пункта, 34.680 жилых домов и квартир, 17 промышленных объектов, 57 объектов связи, 120 здравоохранительных учреждений, 114 образовательных учреждений, 59 дошкольных учреждений, 108 учреждений культуры, 16 мечетей, 3 водохранилища, 5 скотоводческих хозяйств, 10 мостов, 180 магистральных водных линий. Погибло 6 тысяч жителей района.

Району был нанесен ущерб в размере шесть миллиардов сто миллионов сто семь тысяч долларов США.

▪ *Агдеринский район*

Административный район на юго-западе Азербайджанской Республики. Территория - 1700 км². 7 июля 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

▪ *Беженцы*

Азербайджанцы, которые во время Карабахской войны были вынуждены покинуть свои дома в Армении и бежать в Азербайджан. Этим лицам был дан статус беженцев.

▪ *Вынужденные переселенцы*

Лица, вынужденные покинуть на территории Азербайджанской Республики постоянное место проживания и переехавшие в другое место, или же граждане Азербайджанской Республики, вынужденные покинуть постоянное место проживания в другой стране и прибывшие в Азербайджанскую Республику, считаются «вынужденными переселенцами».

▪ *Губадлинский район*

Административный район в Азербайджанской Республике. Площадь – 800 км², население - 35,7 тыс. человек. 31 августа 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

Со стороны армянских вооруженных сил разрушено 94 населенных пункта, 8 промышленных, 1080 сельских хозяйств, 32 объекта связи, 86 здравоохранительных, 63 образовательных, 11 дошкольных учреждений, 180 учреждений культуры. Району нанесен ущерб в размере один миллиард че-

тыреста восемьдесят пять миллионов шестьсот двадцать семь тысяч долларов США.

▪ *Джебраилский район*

Административный район на юго-западе Азербайджанской Республики. Площадь – 1049, 8 км², население – 66,4 тыс. человек. 23 августа 1993 года был оккупирован армянскими военными формированиями.

Армянскими вооруженными силами были разрушены 97 населенных пунктов, 8 промышленных, 44 сельских хозяйств, 65 объектов связи, 83 здравоохранительных, 91 образовательных учреждений, 149 учреждений культуры, 180 скотоводческих хозяйств.

Району был нанесен ущерб в размере 3 миллиарда четыреста пятьдесят миллионов триста тысяч долларов США.

▪ *Зангиланский район*

Административный район в Азербайджанской Республике. Площадь – 707 км², население – 37,4 тыс. человек. 29 октября 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

Со стороны армянских вооруженных сил разрушено 85 населенных пунктов, 12 промышленных, 2820 сельских хозяйств, 80 объектов связи, 66 здравоохранительных, 81 образовательных, 42 дошкольных учреждений, 152 учреждений культуры. Району нанесен ущерб в размере три миллиарда четыреста четырнадцать миллионов сто семьдесят тысяч долларов США.

•Кавказ

Территория, ограниченная Черным и Азовским морями с запада, Каспийским морем - с востока, Кума-Манычской впадиной - с севера, граничащая с Турцией на юго-западе и с Ираном на юге. Площадь составляет 440 тыс. км². Является одной из самых многонациональных и богатых в плане культурного разнообразия территорий в мире. На этой территории находятся Азербайджанская Республика, Республика Грузия, Республика Армения и южная часть Российской Федерации.

•Кельбаджарский район

Административный район на западе Азербайджанской Республики. Площадь – 3054 км², население – 73,6 тыс. человек. 2 апреля 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

Со стороны армянских вооруженных сил разрушено 128 населенных пункта, 18 промышленных, 627 сельских хозяйства, 2 объекта связи, 76 здравоохранительных, 97 образовательных, 7 дошкольных учреждений, 254 учреждения культуры. Во время армянской оккупации было убито 511 мирных жителей Кельбаджара, 321 человек был взят в плен и пропал без вести. Району нанесен ущерб в размере один миллиард семьсот семьдесят четыре миллиона долларов США.

•Лачинский район

Административный район в Азербайджанской Республике. Площадь – 1835 км², население – 68,5

тыс. человек. 18 мая 1992 года Лачинский район был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

Со стороны армянских вооруженных сил разрушено 127 населенных пунктов, 228 промышленных, 244 сельских хозяйств, 67 объектов связи, 142 здравоохранительных, 111 образовательных, 25 дошкольных учреждений, 217 учреждений культуры. Во время оккупации Лачина 264 человека было убито, 65 – взяты в заложники, 103 человека стали инвалидами. Району нанесен ущерб в размере семь миллиардов девятьсот девять миллионов пятьсот двадцать шесть тысяч пятьсот долларов США.

•Мечеть «Тезепир»

Находящееся в Баку, привлекающее внимание редкой красотой на всем Востоке, и имеющее более чем вековую историю строения. Этот памятник считается религиозным центром не только Азербайджана, но и всего Кавказа. Именно здесь располагается Управление мусульман Кавказа.

•Нагорный Карабах

Регион на юго-западе Азербайджана. Под Нагорным Карабахом подразумевается территория автономной области (Нагорно-карабахская автономная область), созданной 7 июля 1923 года в составе Азербайджанской ССР. В ее состав входили Агдеринский, Аскеранский, Шушинский, Ходжавендский, Гадрутский районы. В связи с террористической и агрессорской деятельностью армянских сепаратистов 26 ноября 1991 года статус

автономии Нагорного Карабаха был аннулирован. В настоящее время он находится под армянской оккупацией вместе с 7 прилегающими районами. Армения пытается откреститься от факта оккупации Нагорного Карабаха, приводя в качестве довода то, что там царит режим армянских сепаратистов, который в действительности был создан самой Арменией. Азербайджанская сторона предлагает Нагорному Карабаху в составе Азербайджана статус высокой автономии на условиях освобождения оккупированных земель, восстановления территориальной целостности Азербайджана.

• *Оккупированные земли*

Территории Нагорно-карабахского региона и 7 окрестных районов, оккупированные (1991-1994) вооруженными силами Армении в результате армяно-азербайджанской войны.

• *Физулинский район*

Административный район в Азербайджанской Республике. Площадь – 1390 км². Население – 147,1 тыс. человек. 23 августа 1993 года был оккупирован армянскими вооруженными формированиями.

Со стороны армянских вооруженных сил были разгромлены 84 населенных пункта, 45 промышленных, 990 сельских хозяйств, 39 объектов связи, 127 здравоохранительных, 88 образовательных, 76 дошкольных учреждений, 183 учреждения культуры. Одно из древнейших на земле поселений – Азыхская пещера – находится на территории

Физулинского района.

Во время оккупации погибло и пропало без вести более 1100 жителей Физули, 113 были взяты в плен, 1450 человек было ранено.

Району нанесен ущерб в размере четыре миллиарда семьсот сорок два миллиона девятьсот тридцать две тысячи пятьдесят долларов США.

• *Ходжавендский район*

Административный район на юго-западе Азербайджанской Республики. Территория - 1458 км². 2 октября 1992 года территория района была оккупирована армянскими вооруженными формированиями.

• *Ходжалы*

Город на трассе Ханкенди-Агдам. Административный центр Ходжалинского района. В 1990 году получил статус города. 26 февраля 1992 года был оккупирован армянскими военными формированиями при поддержке 366-го мотострелкового полка Вооруженных сил бывшего СССР. Оккупировав Ходжалы, армяне, с одной стороны, ликвидировали препятствие стратегического значения, пункт, в котором в нагорной части Карабаха проживали азербайджанцы, с другой же стороны, в целом, хотели навсегда стереть этот город с лица земли. Ведь Ходжалы был поселением, отображавшим исторические и культурные традиции Азербайджана, начиная с древнейших времен и до современного периода. Эта особая культура вошла в историю под названием Ход-

жалы-Кедабекской культуры.

Из числа населения Ходжалы были убиты 613 человек, 487 стали инвалидами, а 1275 мирных жителей – старики, дети, женщины – были взяты в плен, где подверглись армянами нечеловеческим мучениям, оскорблениям и унижениям. Судьба 150 человек до сих пор остается неизвестной.

Среди убитых в Ходжалы 613 человек было 106 женщин, 63 ребенка, 70 пожилых людей. Во время Ходжалинской трагедии было полностью уничтожено 8 семей, потеряли обоих родителей 25 детей, одного родителя - 130 детей.

• *Ходжалы-Кедабекская культура*

Культура периода позднего бронзового и раннего железного веков (XIII-VII вв. до н.э) в Азербайджане, в горных районах и у подножья гор Малого Кавказа, между реками Кура и Араз. Названа по имени памятников, впервые исследованных близ города Ходжалы и в Кедабекском районе. Памятники Ходжалы-Кедабекской культуры состоят из жилищ, мастерских, могил, святилищ. На территории распространения культуры были обнаружены медеплавильные печи, остатки мастерских по изготовлению медных и бронзовых изделий, отходы производства инструментов и оружия из кремня. Здесь также были обнаружены орудия труда, принадлежавшие людям, жившим в период неолита. Умершие были погребены в грунтовых могилах, могилах типа каменных ящиков и в курганах в согнутом, вытяну-

том и сидячем положении. Керамика в могилах, можно сказать, является схожей. В захоронениях были обнаружены бронза, мечи, секиры, булавы, стрелы, вилы, кинжалы, наконечники для копий, кувшины, кастрюли, поводья, браслеты, кольца, украшения, изготовленные из кости, различные изделия из глины и камня. Уничтожение всех этих памятников культуры после армянской оккупации и разгром посредством техники Ходжалинского захоронения, считающегося одним из древнейших захоронений в мире, являются не только ярким примером армянского вандализма, но и актом насилия против всей мировой культуры. Исторические факты доказывают, что территория Ходжалинского района является одним из древнейших краев Азербайджана. Исследования указывают на то, что в Ходжалинской топонимии нашли свое отражение занятия, мастерство, религиозные воззрения, культура нашего народа от древнейших времен до наших дней.

• *Шуша*

Город в Нагорно-карабахском регионе Азербайджана. Центр Шушинского административного района (пл. 289,0 км²). Был основан в начале 50-х годов XVIII века карабахским Панахали-ханом. В первое время город, наряду с названием Шуша, назывался в честь хана также Панахабадом. С того времени началось превращение города в основной политический и культурный центр азербайджанского Карабахского ханства.

Шуша была основным административным, экономическим и культурным центром всего Карабахского региона, а также являлась одним из основных культурных центров страны и после захвата Азербайджана Россией. Шуша является Родиной многих видных деятелей культуры. Была оккупирована 8 мая 1992 года армянскими вооруженными силами.

Во время оккупации города Шуша 200 человек погибло, 150 – стали инвалидами. Согласно данным 1989 года, население города составляло 20579 человек. 19036 человек из них составляли азербайджанцы, 1377 – армяне. В настоящее время по причине армянской оккупации в городе Шуша проживают только армяне. Освобождение города Шуша является одним из принципиальных вопросов, на котором настаивает азербайджанская сторона в переговорах по устранению вооруженной агрессии Армении против Азербайджана. В результате агрессии району был нанесен ущерб в размере четырех миллиардов двухсот пятидесяти семи миллионов четырехсот семидесяти четырех тысяч долларов США.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Обращение к читателям	199
Общенациональный лидер азербайджанского народа Гейдар Алиев о Ходжалинском геноциде	205
Президент Азербайджанской Республики Ильхам Алиев о Ходжалинском геноциде	224
Ходжалинская трагедия – преступление против человечества	236
Информационно-справочные материалы ..	251